Coperta : *Veronica Dumitrache*

ALEXANDRU PELIMON

IMPRESIUNI DE CĂLĂTORIE ÎN ROMÂNIA

Cuvînt înainte de ŞERBAN CIOCULESCU

Ediţie îngrijită, note, biobibliografie şi glosar de
DALILA—LUCIA ARAMĂ

EDITURA SPORT-TURISM
Bucureşti, 1984

„Cînd țara aceasta va fi organizată și cultivată, avînd căi de comunicațiune și va garanta călătoriei toate înlesnirile și mijloacele vizitatorului despre cele necesare vieții (...) nici c-ar mai avea nevoie românii de-a merge să se ruine prin alte staturi, cheltuind pe la băile de-acolo.“

(ALEXANDRU PELIMON)

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Apărută la sfîrşitul anului 1858 sau la începutul lui 1859, în orice caz înainte de Unire, lucrarea lui Alexandru Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, reprezintă unul dintre primele jurnale de drum tipărite, aparținînd unui veritabil turist român, şi dedicat, în întregime, spațiului nostru național.

Editarea, cum era normal la acea dată, s-a făcut cu alfabetul de tranziție folosit în epocă, adică pe lîngă caracterele chirilice introducîndu-se, pentru început, şi cîteva litere latine.

În transcrierea textului prezentei ediții ne-am străduit ca acesta să devină cît mai accesibil oricărui cititor de astăzi, cu grija însă de a păstra limba folosită de autorul din secolul trecut. De aceea, am intervenit numai acolo unde era absolut necesar, adică actualizînd ortografia, unificînd formele verbale, eliminîndu-le pe acelea care constituiau dezacorduri supărătoare între subiectul plural şi predicatul singular *(ei făcea, ele vorbea* etc.) ; substantivele masculine şi neutre, la singular, au primit articolul hotărît conform ortografiei actuale *(domnul, Oltul, oraşul,* în loc de *domnu, Oltu, oraşu* etc.) ; de asemenea, substantivele feminine terminate în *-ie,* la cazurile oblice, au fost scrise corect, cu desinența *-iei (cîmpiei, vijeliei,* iar nu *cîmpii, vijelii).* Vocala *u scurt final* nu a mai fost redată, acum fiind dispărută şi din pronunție şi din grafie *(voi, război, trecui, privii,* pentru *voiu, războiu, trecuiu, priviiu* etc.).

Am păstrat în schimb formele lungi ale unor substantive feminine ca de exemplu : *comisiune* pentru *comisie, dispozițiune* pentru *dispoziție, excursiune* pentru *excursie* etc.

Am menținut unele pronunții proprii autorului, care se mai aud şi în zilele noastre : *otar* pentru *hotar, a otărî* pentru *a hotărî, ţeară* pentru *ţară, nuor* pentru *nor* etc.

În mod tacit s-au întregit prescurtările curente ***dm.*** sau ***dmn, dnul*** cu ***domnul, dmna,*** cu ***doamna*** *ș.c.l.* cu ***și celelalte*** (sau și ***ceilalți)*** etc.

O curiozitate a stilului lui Alexandru Pelimon, datorată unei vădite influențe a limbii franceze, și destul de frecvent întîlnită, constă în transpunerea forțată a impersonalului „on" prin „cineva".

Pentru mai buna înțelegere a unor cuvinte sau expresii devenite arhaisme a fost alcătuit un glosar, iar unele evenimente sau persoane la care se referă autorul în decursul „călătoriei" au fost explicate ori s-au dat amănunte despre ele în notele de subsol.

Ediția de față este completată cu o serie de ilustrații, în general chiar din acei ani, ale locurilor vizitate de Alexandru Pelimon, mergînd „din București la Turnu-Severinului, prin poalele munților, fără trăsură". Cele mai multe imagini reprezintă desene ale pictorului francez Auguste Lancelot, care, întreprinzînd o călătorie prin Țara Românească, a realizat un mare număr de schițe pe viu, ce astăzi constituie un adevărat documentar de epocă.

Prin natura scrierilor sale și în special a *Impresiunilor de călătorie în România,* Alexandru Pelimon a dat dovadă de un spirit progresist devenind astfel și el unul din înaintașii ideilor actuale și un vizionar luminat al evoluției social-economice.

DALILA-LUCIA ARAMĂ

1.

Un oarecine, curios d-a cerceta ş-a cunoaşte ţeara sa, plecă la 16 iulie 1858, din Bucureşti, cu intenţiune d-a vizita munţii, monastirile, monumente, cît şi orice a putut întîmpina în cursul călătoriei sale.

Lucruri ciudate şi curioase nu puţine la număr le află pe lîngă cele care le numim interesante şi istorice.

Călătoria acestuia fu în România ; şi ca să vă puteţi face o idee despre chipul cum o făcu, vă voi citi coprinderea biletului său de drum scos de la poliţie :

„Domnul... merge din Bucureşti la Turnu Severinului, prin poalele munţilor, — fără trăsură !..."

Şi zice el în memorialul său : În momentul cînd scosei de la masa răvaşelor [1] acest bilet, întîlnii din întîmplare pe domnul F.A. [2], fostul profesor de istorie în colegiu, care tocmai îşi scotea şi dînsul un pas de călătorie.

El m-a întrebat ce caut la poliţie ?

Îi spusei scopul călătoriei ce voiesc a face.

---

[1] Serviciul din cadrul poliţiei însărcinat cu eliberarea autorizaţiilor de liberă trecere.

[2] Florian Aron (1805—1887), istoric şi publicist, fost profesor la şcoala din Goleşti, apoi la Craiova şi la Bucureşti, la Colegiul Sf. Sava, iar după înfiinţarea Universităţii, profesor de istorie universală. A luat parte activă la revoluţia din 1848, a fost membru al Societăţii Filarmonice, iar din 1870, al Societăţii Academice Române. Împreună cu N. Bălcescu şi M. Kogălniceanu, a contribuit la ridicarea istoriei patriei la rang de principiu în conştiinţa naţională.

Mă încurajă ; cu toate greutăţile însă şi anevoinţele ce mi le puse înainte şi de care, vorbind adevărul, puţini dintre asemenea călători au fost scăpaţi d-a nu le cerca în ţeara noastră.

Ardeam de bucurie ca să petrec restul lunii lui iulie şi o parte din august pe la munţi ; mai cu seamă că în Bucureşti vara, de prăfăriile cele mari, ca şi iarna de noroaiele şi lacurile cele de speriat, care se fac din cauza necurăţeniei ş-a neîngrijirii, acele călduri nesuferite, aerul impestat de cele mai sus arătate, te fac să doreşti prea mult aerul şi verdeaţa cîmpului, rîurile cele recoroase şi poziţiunile înalte ale munţilor.

Şi cu atît mai mult cată cineva să le dorească acestea, căci, vorbind adevărul, şi fără să voim a ataca în ceva măsurile autorităţii luate spre a menţine această ordine de curăţenie, se mai află o necuviinţă, daca s-a observat de cineva, şi care provine mai mult din abuzul amploiaţilor însărcinaţi cu uciderea cîinilor prin hapurile municipalităţii [3], care se împart pe la subcomisari şi epistaţi ; fiind pentru aceasta întocmite într-adins căruţe să se strîngă gunoiul şi aceste dobitoace de pe uliţe, unde cad ; însă răul, deşi scăparăm d-a mai vedea pe uliţele Bucureştiului omorîndu-se cîini de către ţigani, într-un mod îngrozitor, reprezintînd cele mai teribile scene, se mai adaogă pentru că nu-ţi vei întoarce paşii în vreo parte, pe la margini şi mai de multe ori chiar pînă la grădina publică, prin verzindele grupe ale arborilor, pe sub arcade şi oriunde cauţi, pe marginile Dîmboviţei sau pre uliţile mahalalelor, să nu găseşti cîte două şi trei din aceste animale esvaporîndu-se prin şanţuri şi bălării, care infectează atît de mult aerul...

Zisei ; ardeam de plăcere ca să răsuflu aerul cel curat de la munţi şi cîmpie ; ca să ies, în timpul verii, cel puţin pentru patru-cinci săptămîni din această atmosferă năbuşitoare şi nesuferită a capitalei.

Mă mir prea mult, de ce boierii, proprietari de moşii, iubesc vara a şedea în Bucureşti ? cum dumnealor iubesc atît de mult uruitul trăsurilor, preumblarea de la şosea ca şi pe alte uliţi ale Bucureştilor, totdauna în pulbere şi-n trăsură ; de ce n-ar fi iubind să viziteze în acest timp muntele şi cîmpia ; locurile de pe Dîmboviţa, pe Argeş şi Rîul Doamnei, pe Olt şi mai încolo, în partea de dincoa şi dincolo de Olt ?... De ce o parte a vieţii dumnealor să o petreacă astfel numai în Bucureşti ş-apoi trec hotarele în străină-

---

[3] În 1858, municipalitatea din Bucureşti făcuse cunoscut iniţierea măsurii de a se otrăvi prin „hapuri" cîinii vagabonzi. Posesorii de cîini erau invitaţi să-i ţină legaţi în timpul zilei şi să-i lase liberi numai noaptea, dar cu botniţă.

tate, unde, pentru a călători, îi costă înzecit şi însutit venitul moşiilor ; din care, nerămîindu-le mai tîrziu nici cu ce a-şi creşte copiii şi a asigura soartea lor, dau aceste proprietăţi în mîinile străinilor ; sau ei rămîn sclavi ai voinţei celor de alt neam ; pentru că, vai ! proprietarul e de trei ori vîndut, sau e de trei ori mai mult dator decît ce taie starea şi venitul moşiilor sale... Şi mai cu seamă, nu ştie tot românul adevărat că locurile, precum la Tîrgovişte, Cîmpulung, Curtea de Argeş, mînăstirea Cozia, Tismana, Bistriţa, Horez şi celelalte, sînt pentru dînsul aceea ce e pămîntul Mecii pentru mahometani ? Aci el găseşte cetăţi şi monastiri fundate de străbunii săi ; aici se bea apa cea limpede şi curată ca cristalul, dulce întocmai ca laptele şi făcătoare de minuni ; aci cîmpiile dezvălesc ochiului nemărginitele holde cu tot felul de producte ; munţii şi cu pădurile înalţă la orizont crestele lor cele măreţe, unde aflã dobitoacele păşunea lor şi colţii de piatră, cei pîn-la nuori ridicaţi, lasă atîtea rîuri măreţe şi feconde, ale cărora unde de argint refletă frumuseţea ceriului, scoborîndu-se din stîncă-n stîncă, formînd atîtea ramure ce adapă cîmpiile şi dau viaţă astor holde nemărginite şi de preţ mare !...

Eu împlineam dar ca o sîntă datorie călătoria ce mi-o propusesem atunci a o face.

Plecai însoţit de Niţă, cel mai frumos june ţăran ce au putut vreodată a vedea ochii mei. Acesta era un june grănicer de la satul Vişoiu, mai din sus de Cîmpulung. El reprezenta o talie în adevăr marţială şi una din acele fizionomii clasice, precum ne lasă mîna artiştilor celebri în marmura cea sculptată sau penelul vreunui faimos pictor în tablourile care reprezintă eroii Romei ş-ai Daciei. Ochii, trăsurile fizionomiei acestui român şi toată postura sa nu răsufla decît inteligenţă şi bărbăţie, inimă şi mîndrie, foc şi vioiciune !... El îmi vorbea despre tată-său, care e un om bătrîn şi prea supărat de greutăţile şi împovărările care le duce... îmi spunea că n-are mamă şi se află doi fraţi la părinte, cum am zice, el şi un alt frate mai mic, numit Stănică.

Ieşii împreună cu dînsul afară din bariera Podului Mogoşoaiei [4], apucînd calea Tîrgoviştei. Erau orele trei şi jumătate, foarte de dimineaţă.

Trecurăm lunca Bucureştiului, lăsînd în urma noastră domele capitalei care se făceau una cîte una nevăzute, după ce mai întîi razele dimineţei, ale soarelui, apărînd la orizont, se resfrîngeau pe fierul cel alb şi roşu al învălişurilor. Astfel, din ce în ce, depărtîndu-ne de capitală, înaintam în mijlocul cîmpiei cei surîzînde de

[4] Artera principală bucureşteană, devenită după 1878, Calea Victoriei.

florile timpului verii şi mai cu seamă cînd, după o ploaie ce dase în ziua trecută, făcea porumburile a creşte cu mare iuţeală, şi de pe livezile cele de curînd cosite, maldărul exala dulcele profum de care se îmbată inima unui muritor. Cerul era încă senin ; iar despre nord un nuor uşurel ce se-ntindea ca un văl oprea arşiţa soarelui d-a nu fi prea iute pentru călători.

Merserăm mai bine de două ore şi intrarăm în pădurea care era zărită în calea noastră. Cîntarea pasărilor, singurătatea acestui loc şi numai suflarea zefirului ce mişca frunzele de dimineaţă ne ocupau sufletul şi ne mişcau inima, pînă cînd ieşirăm afară dintr-însa. Singur acela pe care-l întîlnirăm, fu un albanez, ce venea călare, avînd pe capu-i o pălărie de paie, şi-ncolo c-o tunică şi costumul său grec, c-o biciuşcă în mînă, şi-n urma sa era un om armat cu o puşcă lungă cît toate zilele ; negreşit era un arendaş sau vreun epistat de pe moşie, care da ocoluri, să vază dacă cineva a desjugat vitele undeva şi dacă va putea să rupă ceva de la săteni...

Începurăm a intra ş-a trece prin sate. Lăsarăm unul după altul cîteva în urma noastră... Totul era frumuseţe dinaintea ochilor noştri, totul era armonie şi plăcere ; totul bucurie şi fericire pentru doi călători !... Locuitorii ţărani se mişcau în dreapta şi-n stînga, fiecare ducîndu-se pe la trebile lor şi vitele tocmai porneau spre păşunare.

Merserăm înainte şi trecurăm pe dinaintea hanului care se numeşte al *Călugărului*. Aci ne oprirăm la o fîntînă dinaintea unui piedestal pe care se află aşezată imaginea Maicii Domnului. Piedestalul acesta se află construit din lemne grămădite, închis primprejur cu un mic gard şi avînd mai multe sînte cruci aşezate alăturea în drum ; prin aceasta înţelegem inima cea pietoasă a aceluia care cu a sa cheltuială a fundat astă fîntînă, pentru ca călătorul aici să se oprească, a-şi aduce aminte de Dumnezeu ş-a se repauza ! Niţă luă pălăria jos de pe cap şi după ce făcu semnul crucii, proferi cîteva rugăciuni, la care luai şi eu parte. Cincisprezece minute fură de ajuns ca să ne repauzăm şi d-aci plecarăm înainte.

Alte spectacole, alte obiecte şi deosebite panorame nu lipseau d-a ni se înfăţişa oriîncotro ne întorceam ochii. Colo era o casă dărîmată, dincolo o biserică părăsită, mai colea o muche de deal, mai dincolo o apşoară curgînd prin vale ; într-o parte şi alta, cîmpia cu toate frumuseţile sale şi, din cînd în cînd, o dumbravă sau un crînguleţ se zărea, cînd într-o parte a drumului, cînd înaintea noastră. Soarele înaintase pe cer şi cu atît mai mult aurea aceste

cîmpii, aceste livezi și dumbrăvi ce le întîmpina cu atîta ardoare și amor privirea-ne.

Absorbit cu totul de aceste varietăți și splendide nuanțe ce natura și le însușește în mijlocul atîtor obiecte și fii ai pămîntului creștin și foarte avuțios, am întrebat de numele stăpînilor care posedă aceste proprietăți. Îmi numiră pe cîțiva boieri și moșteni români, pe cîțiva greci, și-n mijlocul acestora, un proprietar de moșie israelit... Aci rămăsei pe gînduri și mi se păreau niște vise ceea ce-mi spuseseră locuitorii...

Acu nu știu, pe lîngă satul Botenii, mai 'nainte sau mai îndărăt ceva, mă aflam într-astă stare de dezolațiune și de cugetări, cînd totdeodată fui surprins prin vaietele și țipetele unei femei care se bocea pe pragul prispei, dinaintea casei sale, ce era situată pe țărmurile apei Ilfovul, într-un loc retras. Niță era alăturea cu mine ; parcă și el cu toate acestea luase parte din mîhnirea ce o simțeam, căci *nu zicea nimic* ; și, așa, amîndoi furăm surprinși într-același fel de vaietele și cîntările cele dureroase ale bietei mume nenorocite !...

Ne apropiarăm de acea casă unde ne trăgea mai mult plîngerea femeii.

Trei unchieși se aflau în mijlocul bătăturii, cu capetele goale, uitîndu-se în tăcere unul la altul și asupra femeii ; iar dînsa, cu părul despletit și cu mărama lăsată în jos, frîngîndu-și mîinile, lovindu-se cu pumnii în cap și rupîndu-și părul de disperare, scotea niște urlete întocmai ca un tigru cînd își pierde puii, și aceste țipete, fiind intonate ca o melodie lugubră, formau cea mai tristă cîntare și cele mai dureroase sunete de pre pămînt. Niță rămăsese palid la față și înlemnit ca pămîntul. El cunoștea ce însemnează aceste cîntări românești.

Îl întrebai din ochi ce este, căci nu cutezam a-i vorbi, văzîndu-l într-o asemenea stare de pătrundere și extaz.

El suspină adînc și ochii i se umplură de lacrime ; își ascunse fața între mîini și tăcu ca un mormînt...

Merserăm înainte și o femeie din sat îmi spuse că acea nenorocită, ce se bocea și se tînguia cu atîta amărăciune, pierduse pe fie-sa ce era de doisprezece ani și care își didese sfîrșitul în acea dimineață.

Niță îmi descrise atunci dureroasa suvenire din ziua cînd pierdu pe mamă-sa, muma care l-a crescut cu laptele ei și l-a purtat pe brațele-i. Oh ! nenorocit moment ! singurul moment prin care omul nu se poate asemăna cu zeii ; și cu toate acestea singur acela care spune omului egoist și orbit de patimi, cine este el !...

Niță, între altele, era de la natură dotat cu un simțimînt religios și uman ce făcea dintr-însul ființa cea mai nobilă și care mă făcu a vedea în el tipul unui adevărat român și creștin ; ceea ce, pe lîngă alte calități care le avea, îl ridica la demnitatea cea mai înaltă.

El voi a-mi mai vorbi și despre altceva care se vedea că-i ocupa prea mult sufletul. Într-însul se vedea încă un simțimînt ascuns. ce-l păstra numai pentru inima sa și care nu cuteza a-l dezvăli către ceilalți oameni ; acesta era un simțimînt sacru pentru dînsul, un suvenir, o secretă suferință !...

Dar cu toate acestea, atît de june, atît de inteligent, atît de pacient și brav, el suferea întocmai ca acea mumă sfîșiată pentru pierderea fiicei sale.

Atunci ființa-mi cercă o profundă turburare, și suvenirea fiicei mele Ana, pe care cerul voi a o pierde, cu vreo trei ani mai 'nainte, mi se înfățișă totdeodată în memorie ; astă suvenire îmi sîngeră inima cu amar. Mi-adusei dar aminte ziua cînd pierdui pe fiica mea, pentru care nu este zi, nu este moment, ca să nu plîng soartea unui nenorocit părinte ; și pe lîngă aceasta, durerea mi se adăoga încă, pentru că pe fiul meu Romulu îl lăsasem bolnav de vreo două zile, cînd plecasem. Singura-mi consolare și speranță într-astă împregiurare fu ajutorul ce-l puteam aștepta de la cer...

Dumnezeu a voit ca omul să unească în sine aceste simțiminte contrarii de mărire, și de slăbiciune, de virtute cît și de penitență, ca cu aceasta omul să se scîrbească de patimi și rătăcire, pînă cînd acea zi supremă, pe toți, de la rege pînă la supus, de la stăpîn pînă la sclav, ne va face să fim uniți ; — vom plînge deopotrivă și pe toți ne va chema la o aceeași datorie, la dreptate, la adevăr, la iubirea de patrie și la frăție !...

Abia bunul meu companion se liniștise ; dar eu mă aflam pierdut în aceste profunde meditări...

Niță se opri în mijlocul drumului, unde se deschideau două căi, ca două porți ; mi-arătă mie pe cea din dreapta, care duce către Tîrgoviște, și el cătă să apuce pe cea din stînga, către Pitești.

Mai că mi se umplură ochii de lacrime, căci eram să mă desparț de acest brav june.

El m-a strîns cu frăgezime la inima sa ; eu l-am îmbrățișat ca pe un frate...

Ne-am luat ziua bună unul de la altul...

Urmai d-aci, singur, calea înainte. Trecui Podul Bărbierului ; şi cu ceea ce mai întîrziai, pe ici şi colea, ajunsei cînd era ziua jumătate, la puntea lui *Sînt Ioan*.

Cînd cineva intră în lunca numită a Conţeştilor, după un şir de sate care le trece pînă aci, locul se face mai deschis şi încep a se zări Carpaţii către nord, întocmai ca nişte cetăţi de fier şi de aramă, şi ale cărora vîrfuri pînă la cer înălţate insuflă respect celora ce-i privesc ; şi nu se poate cineva opri d-a nu-i saluta cît de departe, cu pălăria în mînă !...

II.

Am găsit la moşie pe maiorul C...

El dormea cînd intrai pe poartă.

O damă, M.R., mă întîmpină în coridor, care, măsurîndu-mă cu ochii de sus pînă jos, o prinse mirarea, văzîndu-mă că călătoresc cu sacul pe spate.

Ea mă întrebă cine sînt şi de unde viu ?

Eu i-am răspuns cu politeţe.

Maiorul şi juna sa soţie, care asemenea se găseau la moşie, fură îndată deşteptaţi. Ne văzurăm. Ne deterăm bună ziua şi s-a otărît ca să rămîi la dînşii pînă în ziua ceelaltă.

Pe la nouă ore din noapte, tocmai mă culcasem, s-auziră nişte bătăi în poartă şi cineva care striga să deschiză.

Coconu Nicu este, ziseră oamenii curţii.

În adevăr domnul N.M. a fost plecat de dimineaţă de aici, ca să meargă la Tîrgovişte, pentru băi.

Una-alta, ce i s-a fost întîmplat pe drum şi la Tîrgovişte, pentru care avea cuvînt să fie supărat pe capitala lui Negru ş-a lui Mircea vodă, îl făcu ca seara să se întoarcă de unde plecase dimineaţa...

El îmi spuse că plouase şi era calea înainte foarte grea, — noroiul era pînă la genuchi.

Asta mă cam întristă.

Maiorul mă consilie ca să schimb direcţiunea drumului ; şi fiindcă dînsul avea a merge pînă aproape de Cîrcinov, îmi zise să mergem împreună.

Mă învoii a lua calea Piteştiului, spre Cîmpulung.

Voiam însă ca negreşit de sf. Ilie să mă găsesc acolo.

N-aveam decît trei zile spre a putea ajunge.

A doua zi pînă-n ziuă, caii fură înhămaţi la trăsură.

Domnul N.M. porni spre Bucureşti.

Eu, maiorul C. dimpreună cu consoaţa sa proiectarăm a însoţi pe doamna M.R. pînă la moşia sa, ce se afla oarecum nu departe de acolo.

Trecuserăm dar cu trăsura apa Dîmboviţa, ce venise cam turbure din cauza ploilor. Pe la unele locuri era cam prea mare şi furioasă.

Dincolo de apă întîmpinarăm o plăcută panoramă şi tot felul de lucruri, sate, case măreţe, florării, hanuri, mori, aleiuri de pădure, cîmpie şi holdele rîzînde, cu bucate.

Traversarăm Sălcuţa, proprietatea domnului colonel I.F. şi mai încolo un tîrguleţ, pînă ce ieşirăm pe moşia doamnei M.R.

Această damă rămase la moşia sa ; iar noi ţinurăm calea înainte, pînă cînd, sub seară, ajunserăm la Leurdeni.

Trecuserăm prin lunca Mătăsarului, care, deşi atunci nu plouase de curînd, însă se cunoştea că ar fi locul cel mai noroios şi mocirlos.

Mulţumită lui Dumnezeu, nişte fragmente de şosea, construite ici şi colea, sînt toată mîngîierea călătorilor, fără care, nu ştiu cine ar mai putea trece p-acolo...

Găieştii, vechea capitală a judeţului Vlaşca, se găseşte în decadenţă.

Cîteva case ici şi colea reprezintă încă soartea sa cea trecută.

Calea d-aici 'nainte dezvăleşte ochiului cea mai frumoasă privire, între lunca Argeşului şi dealurile cu vii, ce altminteri se mai numesc şi *Podgore*.

Grînele cele aurii aproape de secerişul lor, porumburile cele înalte, o sumă de grădini şi livezi, dumbrăvile cele de plută şi anini, de pe lîngă interesantul rîu, formează atîtea avuţii şi frumuseţi, încît ar zice cineva că sînt protejate de însăşi mîna lui Dumnezeu !...

Păcat însă !... timpul strigă ; şosele şi poduri trebuiesc ţării, ca să se poată transporta mai cu lesnire aceste producte, pentru ca ea să fie abondentă şi ca lăcuitorii ei să se poată folosi mai mult. Odată drumurile în bună stare, comerciul înfloreşte, vitele se pot păstra mai bine atunci, lumina şi civilizaţiunea îşi iau un repede zbor prin populaţiune !... străinii trec în sus şi-n jos, vom avea relaţiuni mai întinse cu populii învecinaţi ; într-un cuvînt, nu poate un stat a se numi civilizat, fără şosele şi drumuri bune !...

Maserăm noaptea între vii şi a doua zi mă despărţii de maiorul C. Ne luarăm ziua bună unul de la altul, urîndu-ne sănătate

şi călătorie bună !... Eu plecai înainte şi dînsul luă drumul înapoi la doamna M.R., pentru că lăsase pe soţia sa la dînsa.

Dar eu cu sacul pe spate, deşi noaptea trecută didese o ploaie care făcuse să se reverse micile văi şi calea să fie întreruptă ici şi colea de nişte lacuri, mersei înainte cu otărîre d-a brava orice anevoinţă şi de ziua Sînt Ilie să mă găsesc la Cîmpulung.

Percursei d-a rîndul satele şi cîteva tîrguleţe. Zării în partea stîngă Goleştii, renumit loc pentru şcoala care odată a fost stabilită într-însul şi pentru azilul care îl dete la cîţiva oameni mari şi luminaţi... — Astă şcoală fiind întocmită de boierul de bună memorie, părintele fiilor Goleşti, ne dete mai mulţi profesori, cu care se ajută ţeara pentru luminarea şi înflorirea viitoare[5] !...

Trecui prin Tîrgul Dealului.

Lăsai Piteştii tot la mîna stîngă şi urmai calea cea oarecum glodoroasă pe sub dealuri, pînă ajunsei la gura văii care duce către monăstirea Vieroşu.

Aci Rîul-Doamnei, care se-mpreună cu Argeşul, viind turbure ca un nuor şi undele sale cele în coloare humoasă, crescînd din ce în ce mai furioase, rupînd malurile în dreapta şi-n stînga, tîrînd cu ne-mblînzitele sale ape arborii cei vechi de secoli, sfărîmînd iazurile cele formate într-adins spre a-l înfrîna, inundînd holdele şi desfiinţînd bucatele de pe cîmpuri, prin revărsarea sa cea iute, semăna ca un titan rebel ce nu cruţa nimic în calea sa.

Locul de la natură fiind aspru într-această parte, mărginit între nişte dealuri foarte rîpoase şi stîncoase, singurul drum de umblat cu carul şi chiar cu piciorul, care se face pe lîngă deal, era mai mult de jumătate mîncat de apele acestui rîu furios.

La cotul dealului, pe unde trebuia să treacă cineva spre a merge către Vieroşu sau către Cîmpulung, nu mai rămăsese decît de vreo trei paşi lărgimea drumului, pe sub care apa sfărîmase malul cu desăvîrşire.

La marginea drumului şi cu totul sub deal, se afla un nuc cu o-nălţime de cincizeci picioare, cu crăcile cît se poate de întinse,

---

[5] Radu Golescu, vel vornic al obştirilor, înfiinţase pe moşia sa o şcoală „pentru învăţătura copiilor satului în limba românească" şi care a funcţionat pînă prin 1821. În 1826, Dinicu Golescu, mare logofăt, reînfiinţează „şcoală slobodă, obştească, unde pot merge fiii nobleţei, ai norodului şi măcar şi robi, pămînteni şi străini, pentru limba românească, nemţească, grecească, latinească şi italienească". Această şcoală, gratuită şi cu internat, va funcţiona pînă în 1830. Printre profesorii care au predat la şcoala din Goleşti, au fost Florian Aron, amintit mai sus (v. nota 2) şi Ioan Heliade Rădulescu.

verde și bine crescut, încît l-ar fi putut cineva numi, cu tot dreptul cuvînt, regele pădurilor.

Niște urme de car, mai în sus de acest arbure, arătau că niscaiva călători au fost nevoiți să urce carul cu vitele și să treacă pe la jumătatea dealului cel foarte anevoie de suit.

Apropiindu-mă de țărm și stînd dinaintea acestui nuc, auzeam cu înfiorare urletele cele sălbatece ale rîului turburat și gemetele undelor spumoase, care se spărgeau sub maluri.

Fui îndată coprins de un fel de spaimă și-mi oprii pașii d-a merge mai 'nainte.

Eram dar nevoit a merge și eu pe urmele pe unde suise carul. Mă urcai pe la brîul dealului și scoborîi ceva mai 'nainte, lăsînd cu totul în urmă drumul ce se făcea între nuc și malul apei.

Această însă mică abatere, această prudență din parte-mi, deși cercînd oarecare anevoință, fiindcă p-acolo nu era drum praticat, a fost pentru mine voința soartei.

Nu fusei încă ca la cincisprezece pași departe de acest loc și totdeodată un urlet ș-o detunare ca și aceea a exploziunii unei mine sau cînd ar da cineva d-odată foc la o baterie de tunuri, mă făcu a tresări și a mă opri în loc.

Mă întorsei ca să privesc în urmă-mi.

Un nuor ascunse de dinainte-mi apa și dealul ; nu văzui mai mult nimic.

După cinci minte de resunare a stîncilor și-a văilor, după ce se potoli ceva pulberea care mă oprea d-a vedea, urechea-mi fu izbită de un muget și mai îngrozitor, care se auzi de cealaltă parte a rîului ; îmi aruncai ochii și văzui rîul trăgîndu-se cu putere către țărmul opus, spre care, apele, formînd niște cercuri și niște încrețituri mari, fugeau unele după altele cu iuțeala fulgerului. De ceastălaltă parte, drumul și o cîtățime a dealului pierise.

Cînd s-așeză nuorul de pulbere și de stropuri de apă, zării nucul meu, cel cît un munte, rostogolindu-se în mijlocul furioaselor valuri ale apei, cu care, cu toate acestea, se lupta întocmai ca un Joe cu titanii săi.

Eu scăpasem numai prin întîmplare.

Piciorul dealului și drumul fu surpat și înghițit de valurile apelor...

Departe mult, cît abia pot zări ochii, mai în sus de acolo, vreo trei-patru oameni se nevoiau ca să scoață mai multe lucruri care le luase apa, fiind armați cu căngi foarte lungi și celelalte.

Această mare iritare a rîului cît și cele ce s-au fost întîmplat nu mă turburară atîta, precît mă făcu să mă mir și să mă înfior totdeodată, căci de la această vale, urcînd și scoborînd dealurile

cele foarte multe, trecînd prin atîtea păduri şi chiar pe lîngă vreo două-trei sate, nici o fiinţă umană nu se reprezintă mai mult ochilor mei, pînă ce sosii la apa numită Argeşelul, unde se află o moară şi o punte, peste care trece cineva ca să iasă în drumul cel mare şi în lunca numită a Postelnicesei.

Oamenii d-aici îmi spuseră că drumul pe care venisem era părăsit şi nu mai umbla nimeni pe dînsul.

Ziua era trecută de jumătate şi prin urmare nu mai era mult pînă să apuie soarele.

Grăbii paşii precît putui, ca să ies în drumul cel mare, pe unde umbla lumea care se ducea la tîrgul de Sînt Ilie.

După o jumătate oră de cale, mă aflam aproape de acel drum. Cu cît mă apropiam mai mult, sunetele clopotelor de la vitele căruţelor şi larma ce o făceau oamenii drumeţi deşteptară în mine bucuria ce de mult o pierdusem.

Ieşii, în sfîrşit, la drumul cel mare.

Aci era lume multă, care încărcate cu tot felul de mărfuri, o sumă de vite ce le duceau şi le întorceau de la obor ; toate acestea îmi umplură ochii şi inima de bucurie.

Totul pentru mine era un ce nou, un ce vesel... Înaintai în mijlocul bunilor săteni, care vorbeau fiecare despre trebile şi deosebitele lor interese, despre păsuri şi nevoile lor, despre cîştiguri şi pagube, despre amor şi celelalte ; unii cîntînd doine şi mînînd boii, ţinînd biciul la spinare ; cît colea mai în urmă, un cimpoier, care sta răsturnat într-o căruţă ce ducea porumb, umplea aerul de păstoreştile şi naivele sale cîntece ; mai dincolo, altul ducea la gură un feteleş cu vin ; totul în sfîrşit părea o sărbătoare, în mijlocul drumului celui plin de călători, care treceau în sus şi-n jos.

Dar, o bucurie neaşteptată, o mulţumire şi mai mare fu rezervată pentru mine în această ocaziune !

Cît colo, mai 'nainte, văzui un om c-o talie 'naltă, cu cojocelul său cel pînă la brîu şi fără mîneci, cu pălăria neagră şi cu marginile late pe capu-i, cu cioareci îmbrăcat şi cu acea cămaşă de cînepă groasă, cusută pe de margini cu arnici roşu, galben şi albastru, cu cordele tricolore la pălăria sa, încins cu un chimir lat şi încălţat cu opinci ; era Niţă, ţăranul acela pe care-l iubeam atît de mult.

El s-a fost întîlnit cu frăţîne-său Stănică la Piteşti şi veneau amîndoi cu carul încărcat de producte către Cîmpulung.

Îndată ce l-am văzut, mi s-a părut că văz însuşi pe frate-meu !...

Ţinurăm împreună calea înainte pînă înserarăm şi maserăm noaptea la poşta Livezeni, cea mai din urmă pînă la Cîmpulung.

Hangiul d-aici, om de lume şi care-şi cunoaşte foarte bine meseria, avea între alte multe lucruri şi cărţi de citit.

Mi-aruncai ochii asupra uneia : era o a doua ediţiune de poezii ale domnului B[6].

Rămîind cu totul încîntat de avîntul şi geniul poetic înrîurit prin poeţii români în ţeara noastră, improvizai aste cîteva strofe asupra poeziilor domnului B...

La Colecţiunea de poezii
de Domnul B[6]...
„Să se schimbe biserica în şcoală“

C.B.

Lumina, adevărul, ştiinţi, divinitate,
În cînturile tale, poete, le-am văzut ; —
Sublimul şi frumosul, gustatu-le-am pe toate; —
A patriei cîntare, — citii ş-al ei trecut !...

Dar ce este poetul ? ... asculiă-mă, români ;
Mai mult ce poate face decît num'a cînta ?
În sînta sa durere mai mult focul a-şi spune
Şi cerul în dreptate să poată a ţinta ?

A patriei cîntare ! ... zisei, şi ce plăcere !
Ca tot ce e mai mare, ca tot ce e mai sînt ; —
Şi Dumnezeu atîta în legea sa ne cere : —
Amor pentru dreptate ! ... frăţie pre pămînt !...

Simţire, armonie în sacră cugetare,
Cunună imortală pe fruntea-ţi a luci ; —
Poet ! aşa ţi-e soarta, sublima ta vocare,
Să cînţi în profeţie, — cu Cerul a vorbi ! ...

Trecutul ţării tale urmaşilor a-l zice ;
Trecutul, fapte, drepturi, numind p-ai săi eroi ;
Şi vălul neştiinţei să-l rupă, să-l ridice ! ...
Şi soarele culturii răsară pentru noi !...

[6] *Colecţiune din poesiile domnului D. Bolintineanul*, Bucureşti, 1847.

Lumina dar prin tine e mare avuţie ;
Dreptatea în lumină şi fericirea stă ;
Căci aurul altminteri e-o mare sărăcie ; —
Printr-însa să ştiţi, popoli, ce-ţi cere vi se dă !...

Găseşte dar printr-însa poetul armonie,
Printr-însa e viaţă şi totul e frumos,
Natura surîzîndă şi vesela cîmpie
Străluce, se îmbracă cu-al florilor miros !...

În dulcea primăvară natura surîzîndă,
Zefirii, văi, cîmpia şi verdele tapet
De iarbă în dumbravă şi păsări care cîntă,
Printr-însa tot ia suflet, se face un buchet ! ...

Şi munţii-şi iau mărire, înalta lor cunună,
Anticii brazi, ştejarii şi limpede izvor ;
Din ale stîncii izvoare cum rîuri mari s-adună
Ş-a ţării istorie se află-n sînul lor !...

Poetul este preot, martir întru dreptate.
Adorator al celui ce lumea a creat ;
Frumosul, idealul, virtutea cît se poate
Şi zel, patriotismul, a tămîia i-e dat ! ...

Poete, ai dreptate cînd spui de fericire ;
Simţirea vorbitoare prin tine s-aripă,
În versurile tale văzut-am nemurirea,
Dar oare fericirea în care parte stă ?

Descrii societatea precum e a sa stare ...
Loveşti fără-ndurare, coruptă starea sa,
Morala prin dulci vorbe nici un efect nu are,
Blasfem, fatalitate de n-o va-nfiora ! ...

Cînd zici că e avutul sărac, cu bani cu toate,
De nu v-avea simţire, e chiar un dobitoc ;
A spune adevărul şi-n asta ai dreptate,
Oari ce îl foloseşte strîngînd la bani cu foc ? ...

Cînd zici numai acela avut e care simte
A patriei iubire, cultura în progres,
Să judece oricine aceste vorbe sinte,
Poete, e-a ta carte c-un mare înţeles ! ...

România limbă dară a se făli mai poate
În aste scumpe strofe sublimul cum ia zbor
Ce fu pentru cîntare, cîntatu-le-ai pe toate,
Chiar cerul și pămîntul și dulcele amor !

Dorința ta cea sacră atîta te inspiră,
Dorința de un nume ș-un bine d-am avea !
În versuri înfocate răsună a ta liră
Ș-adînca ta simțire mișcă inima mea ! ...

III.

Cîmpulungul stă situat pe o cîmpie îngustă dar foarte lungă, pentru care, poate, i s-a și dat numirea aceasta.

Se află închis între niște dealuri foarte mărețe și de cea mai pitorească frumusețe. Este udat despre o parte de apa numită *Rîul Tîrgului*, ce curge revărsată pe un pietriș foarte întins ; coprinde mai multe monumente istorice și admirabile ; cîteva linii paralele formează ulițile sale ; nu-i lipsesc case frumoase și cîțiva bărbați ce merită toată lauda.

Cîteva biserici, între care numim mai cu deosebire catedrala, monastirea cea edificată de un Radu voievod și-apoi prefăcută de Matei vodă Basarab, care e întîiul monument al capitalei, pentru construcțiunea sa cea oarecum colosală, biserica fiind cu hramul *Adormirea*, și după aceasta e mica bisericuță a lui Negru vodă : monument sacru pentru vechimea sa și ca un odor ce recheamă memoria marelui bărbat, cel ce prin descălicătoarea sa aici întîi, puse întîia piatră pentru fundarea Principatului României ; celelalte, mai mult sau mai puțin interesante, precum și acea catolică, numită Bărăția, ne reprezintă totalul unei populațiuni îndestul de numeroase și-ntre care se găsesc mai multe națiuni, precum : români, bulgari, greci și cîțiva nemți.

Acest oraș fiind de la natură dotat cu o pozițiune foarte avantagioasă pentru menținerea curățeniei și altele, care poate că lipsește la multe capitale, dacă locuitorii săi, și mai cu seamă neguțătorii, ar fi mai mult patrioți din ceea ce sînt, atunci Cîmpulungul ar deveni un buchet de tot ceea ce este mai frumos...

Aerul e foarte curat, apa prea bună, pămîntul fertil ; piatră, lemnărie, var și tot ce trebuie pentru construcțiuni se găsește îndeajuns, prin care s-ar putea clădi case mai regulate, puse la linie și cu forme mai potrivite. Acel canal de prin mijlocul pieții s-ar

cădea să fie construit de piatră, iar nu să se găsească în astă stare de mizerie şi de necurăţenie.

Şcoala stă să cază de derăpănată ce e... O mică sală de teatru a ajuns a fi un obiect de întîia necesitate pentru noua generaţiune, care, trebuie a mărturisi, dovedeşte înalte dispoziţiuni pentru educaţie, pentru gust şi cultură.

Vreun stabiliment de educaţie lipseşte cu totul pentru fete şi pînă acum nimeni nu se gîndeşte. Că cine oare ar trebui a da impulsiune pentru astea toate, dacă nu orăşanii ?

Am cunoscut bărbaţi renumiţi de caracter şi de cele mai nobile simţimente patriotice, dar sînt puţini şi majoritatea, neguţitorii, nu voiesc să-i asculte.

Ce păcat ! Cum pot să se găsească pe pămînt acei oameni care să n-arate bunăvoinţă la faptă bună, cînd fapta cea bună este spre folosul lor şi al copiilor lor. Ce fel pot oamenii să fie surzi la adevăr şi la virtute ?...

Părintele arhiereu Ioanichie Evantias, egumenul monastirii domneşti, propune d-a forma, cu însăşi a sa cheltuială, o grădină publică pe locul unde se face astăzi tîrgul cel mare de ziua Sîntul Ilie şi care aceasta e de cel mai mare avantagiu, pentru înfrumuseţarea şi sănătatea oraşului şi tîrgul să-l strămute, adecă prăvăliile şi şatrele, cu a sa cheltuială peste rîu, pe moşia mînăstirii ; însă neguţitorii se opun.

Cum s-ar putea să nu fie cineva secundat cînd propune o asemenea faptă pentru binele şi folosul general ?... Cum s-ar putea să se găsească oameni ca aceia care voiesc a zice nu !...

Cînd însă cineva, unui călător sau aceluia care rămîne pentru trei sau patru zile într-un oraş din ţeara sa, i-ar opri dreptul de-a atinge aste coarde sau a aminti dreptul unei municipalităţi, ce singură s-ar cădea să se ocupe cu proiectarea şi aducerea la îndeplinire acelor lucruri care sînt de lipsă unei cetăţi, atunci bunul simţ ar răspunde aceluia, că o municipalitate ce nu cată a îmbunătăţi starea aceasta este formată din nişte oameni egoişti, interesaţi, fără cap şi făr dor de patrie ; iar patriotul cel bun va zice totdeauna : ne trebuiesc şcoli pentru junime, pensionate pentru fete, şosele prin ţeară, spitaluri în toate districtele, fundări de biblioteci şi stabilimente ajutătoare pentru săracii neputincioşi cît şi pentru orfani !...

Mai 'nainte însă d-a pătrunde în aceste amănunte care se pot reduce nu numai la primitiva capitală a lui Negru vodă, ci la toate oraşele de frunte în România, precum şi la rezidenţa cea actuală, ne oprim la marginea oraşului Cîmpulungul, dimpreună cu soţul meu ţăranul român, spre a observa întîiul monument de antichitate ce-l găsim aci.

Aceasta este Jidava, numită de locuitori *Jidova* sau *Cetatea Jidovilor*.

Ea reprezintă resturile unei cetăţi antice, despre a căriia fundare negăsindu-se vreun document autentic, n-avem ce zice, decît că numără atîţi secoli şi poate şi mai mult ca venirea coloniilor romane în Dacia.

Se află situată între două mari dealuri şi pe lîngă care, în partea despre est, curge apa Rîul Tîrgului.

Aceste semne în faţa pămîntului sau mai bine, aste ruine, reprezintă un carcu, ca de o sută cincizeci de paşi lungime şi o sută lărgime. Pe de mărgini e împregiurat de o grămădire de bolovani de pietre, d-asupra cărora creşte iarba şi muşchiul şi-n care se cunoaşte că a fost zidărie cu var şi cu nisip. Înăuntrul acesteia se află iarăşi o grămădire de asemenea pietre, care însemnează vreun fel de lucrare, case sau cine ştie ce va fi fost. La mijlocul fiecăria laturе este lăsat loc de intrare, ca cum ar fi avut patru porţi.

Apropiindu-mă cu un adînc respect şi cu destulă venerare de acest monument, bătrîna antichitate se dezvălea dinaintea ochilor mei cu braţele sale de aramă şi de oţel, pentru ca să se poată lupta în contra oardelor barbare ce făceau odată dese invaziuni.

Vedeam parcă urmele goţilor, ale schiţilor, sarmaţilor, hunilor şi ale tătarilor, în această gigantească lucrare, care a putut înfrunta furia şi asprimea timpilor, spre a putea rămînea pînă la noi numai nişte semne, ca să ne vorbească despre trecut...

Niţă, cel ce se grăbea ca să ajungă la satul său care e ceva mai la deal de tîrgul Cîmpulung, pentru că a doua zi era duminică 20 iulie şi că intra în săptămîna sa, în care era de rînd la comanda cordonului, îmi zise, despărţindu-se de mine şi lăsîndu-mă cu frate-său care mergea cu carul, încet :

— Hei, domnule, ce de bani jidoveşti sînt îngropaţi sub cetate aici !...

— Ai dreptate ! îi răspunsei.

Dar atunci îmi veni în minte ce înţelege populul în simplitatea sa, prin vorba *jidovi*. Numindu-se prin propaganda creştină, păgîni popolii antici, cît şi cei antediluvieni, ţăranii la noi, deprinşi dar a numi astfel pe cei ce nu profesează o aceeaşi credinţă cu dînşii, prin vorba *jidovi* înţeleg pe daci şi pe toţi popolii antici care stătură înainte de Hristos...

Întîia impresiune, cînd sosii în tîrgul Cîmpulungului, fu pentru mine teribilă, încît n-o poci uita pînă azi.

Abia intrai la un capăt al tîrgului, cum am zice al bîlciului ce se face de ocaziunea sărbătoarei Sînt Ilie.

Mai multe linii formau ulițile tîrgului, pe lîngă murul monastirii și care se întinde pînă afară din poarta cea mare de către rîu și dincolo de apă se făcea oborul de vînzarea vitelor.

Ca să ne oprim puțin aci ; acesta este locul pe care preasfinția sa părintele Ioanichie voiește, din fondurile monastirii, a forma grădina pînă în marginea rîului ; iar tîrgul, adecă șatrele și unaalta ce va mai trebui să le strămute iarăși preasfinția sa, cu a sa cheltuială, însă tot pe moșia monastirii, ca, cu al căruia venit anual, să se poată subvenționa întreținerea acestei grădini, care e de cea mai mare importanță pentru orașul Cîmpulung.

Ce voiesc a mai zice domnii neguțitori acu ?

Sosisem dar și intram în capătul tîrgului, unde se reprezinta ochilor mei fel de fel de lucruri ciudate și curioase.

O mulțime de prăvălii, țărani, femei, copii, cercelari, neguțitori, mămulari, copăieri și oameni d-ai poliției și d-ai cîrmuirii care priveghean !...

Uitai a spune că mai în centrul tîrgului, marfa de la Lipsca și marșandele dau lustru ăstui bazard ce ține două săptămîni, pînă după ziua Sînt Pantelimon ; și fără a o spune aceasta, nu trebuie a vă îndoi că, pe lîngă cîte un ciorbagiu grăsuliu, băcan sau brașovean, ce se vedea șezînd cu ciubucul în mînă dinaintea șatrei sale și care se plîngea mereu că nu este vînzare, se vedeau o sumă de boieri, dame, domnișori, atît d-aci din oraș, cît și din alte părți, veniți de ziua Sînt Ilie ș-aci, lîngă surtucul de modă, mănuși glasé și fracuri cu coadele lungi, lîngă capela de modă, a domnișorului, cu șapca și paltonul neguțitorului, lîngă cojocul și căciula de oaie a țăranului, peșchirul sau mărama cea albă, conciul și o-mbrăcăminte ce romînele purtau și-n al treisprezecilea secol, nu puțin făceau un contrast ciudat cîteva dame ce purtau pălării amazoane, cu horbotă neagră pîmpregiur și maniind cochetăria cea mai esantrică ; dînsele păreau mai mult ca cum s-ar fi aflat în doliu, cu acea horbotă neagră, pe care însă, țiind-o cu mîna asupra fizionomiei, îi ascundea frumusețea obrazului, care, cu toate acestea, trebuia lăsată să se vază și care, nu puțin intriga pe cei mai mulți, cît și insufla o nespusă gelozie și curiozitate pîntre celelalte dame... Acest fel era societatea ce o vedea cineva preumblîndu-se pe ulițile însemnatului tîrg ! Dar ca să nu îngreuiem prea mult pe lector și ca să nu supărăm pe cineva care s-ar crede atacat prin descrierea ce facem, lăsăm unele-altele la o parte, ce mai văzurăm și venim la ceea ce ne trase mai cu deosebire luarea aminte.

Veți ști însă că era cam la toaca popilor cînd sosii și eu n-aveam căpătîi unde să trag, fiindcă, din ceea ce-am cunoscut, nu prea era

mare dispoziţiune în nimeni ca să voiască a mă priimi, măcar pentru două-trei zile ; ş-apoi, printr-o piază rea, se vede, toate camerile de pe la hanuri se aflau prinse !...

Mă învîrteam de colo pînă colo, uitîndu-mă pe la unii ş-alţii, observînd pe la prăvăliaşi mărfurile ce le aveau... Aci unul vindea funii şi păcură, dincolo altul vindea coase, opinci, lulele şi brînză în coşuleţe ; cîrciumile ş-aveau tarabele întinse şi cafenelele erau numai stosărie... Dar în mijlocul acestora se aflau aşezaţi cîţiva neguţitori cu roline, cum am zice, cu jocuri de noroc pe bani care ş-aceia ş-aveau prăvăliile lor, la care se grămădeau mai mulţi oameni şi ţărani, uitîndu-se în gura unui asemenea neguţitor coţcar, cel ce sta dinaintea unei mese cu dichisurile sale, cum am zice, nişte pahare, sticle, feşnice de bacfon şi-n mijlocul a toate acestea era pusă rolina, cu un petec de moşama alături şi pe care se aflau imprimate nişte numere de noroc mari, roşii şi albastre, iar acela ce ştia să dea la noroc, chema lumea ţiind în mînă un săculeţ cu nişte bile înăuntru, pe care le scutura mereu şi striga precît îl lua gura : la un gologan, cinci !... la un gologan, cinci !...

Mirîndu-mă prea mult că văz asemenea jocuri ce le ştiam oprite în toate părţile lumii, — şi la noi le opreşte însăşi condica penală d-a se mai juca pe la tîrguri, rămăsei absorbit de cugetări şi de mirare !...

Puţin mai îndărăt, la spatele meu, se făcu deodată o larmă, însoţită de chiote, rîsuri şi tot felul de uiduiri.

Mă întorsei să văz ce este.

Dar un spectacol prea curios se înfăţişă deodată ochilor mei. Văzui o grămadă de ovrei, nişte mămulari şi pînă şi băieţi de la prăvălii, care cu toţii dau oarba şi uiduiau cu o nespusă larmă pe un biet ţăran, cel ce, pentru păcatele lui, nu ştia ce să se facă şi cum să fugă mai curînd, ca să scape d-această ruşine...

Întreb ce este ?

Îmi spuseră atunci că acest ţăran, care tocmai vînduse o păreche de junci în trei galbeni, îi pierduse pe cîteşitrei la coţcăria — uite popa !... nu e popa !...

Văzînd aceasta, îmi veni să turbez de mînie şi inima mea fu strivită despre soartea nenorocitului ţăran !...

Depărtîndu-mă mai încolo, întîlnii pe domnul I.P., N.B. şi alţi bărbaţi, cărora le spusei istoria întîmplată cu acel ţăran, cum, după ce îl jefuise bine în ţeara lui, apoi îi da şi oarba !...

Ei mă ascultară, se uitară mărmuriţi unul la altul şi înălţară din umere !...

IV.

Domnii profesori Șerbănescu, M. Florentie fură cei dîntîi cu cari didei mîna de intimitate în acest oraș și, pe lîngă dînșii, cunoscui și pe alți cetățeni, între care d-lor N.T. și P., rucăreni, cei mai lăudabili bărbați, se bucură de un foarte mare credit.

Am mas noaptea la domnul Florentie, revizorul școalelor comunale din acest district.

Întîile chestiuni de convorbire ce avui cu suszisele personaje erau starea actuală a românilor, trebuințele lor, comerciul și cultura, legile de față și cele viitoare, formarea școalelor prin sate, sub Ghica vodă și cum mai tîrziu fură desființate... raporturile țăranului cu boierul proprietar de moșie și cu arendașul, cele nouă pogoane prescrise de Regulamentul Organic și învoirea pentru prisoase, anevoința ce se cearcă la această învoire, abuzul despre o parte și alta, precum și altele o sumă de chestiuni... a cărora importanță ocupă prea mult spiritele și formează marea chestiune națională...

A doua zi merserăm dimineața la biserica catedrală, ca să ascultăm sînta liturghie.

Aci, un simț religios îmi umplu inima de devoțiune și sufletul meu fu transportat de o dumnezeiască armonie, ascultînd acest sînt oficiu ; iar mai cu seamă cînd preotul ieșind cu sintele daruri, făcînd pomenirea fundatorilor și ctitorilor sîntului acesta locaș, crezui că văz reînviind dinainte-mi secolii trecuți, zise el cu a îngerilor intonare :

— Pomenește, Doamne, pre robul lui Dumnezeu Radu voievod și pe robul lui Dumnezeu Matei voievod !...

Laudă dar și binecuvîntare fie acestor mari bărbați ! Laudă și mărire întru memoria binefăcătorilor și eroilor creștini !... Faptele lor vorbesc despre cele săvîrșite de dînșii... și națiunea întreagă făli-se-va în secoli cu numele lor !... Atîtea sinte locașuri fundate de dînșii, în cele mai multe părți ale țării și mai cu seamă pe sub poalele și la gurile munților, avură prin acestea un scop foarte creștin !... ospitalitatea, ajutorința celor neputincioși săraci, educația, bravura și istoria gintei române fură simțimîntele de care erau ei inspirați cînd au fundat și au înzestrat aceste monastiri cu venituri așa de colosale... Ș-afară d-aceasta, ce lucru ar fi putut imortaliza numele lor așa de mult, ca aceste nobile și mărinimoase simțimînte ?... ce lucruri atestă virtutea și mărirea principilor decît înșiși faptele lor ?...

După ieșirea din biserică, vizitai pe preasinția sa părintele Ioanichie, unde găsii pe mai multe persoane cunoscute.

De la preasinția sa, mersei însoțit de domnul revizor, prin tîrg.

Dame, cavaleri și multă lume circula într-însul, ca și-n ziua trecută:

Otărîi a mă urca la Flămînda, care deal, situat peste apă, în fața tîrgului, domină ca o citadelă tot orașul.

Trecînd peste rîu pe punte, văzui o sumă de săteni în îmbrăcăminte de sărbătoare, care se mișcau într-o parte și alta, pe ambii țărmi.

Cînd ajunsei pe la jumătatea rîului, niște fete sătene tocmai veneau de cealaltă parte ; ele vorbeau între dînsele : așteptați, suratelor, și pe Ana, că uite, vine ! zise una dintre junele fiice.

Fui curios d-a vedea și eu p-acea Ana despre care era vorba.

Mai întîi veți ști că-n vreo cîteva sate din pregiurul Cîmpulungului, femeile și fiicele sînt renumite de frumusețea și grațiile ce le au.

Ana dar venea ținîndu-se de mînă cu alte două june.

Am rămas uimit cînd o văzui !

Ea era tipul unei rare frumuseți și costumul ei, foarte pitoresc. Între altele, purta cizme și avea un picior foarte delicat. Avea o ie numai cu fluturi pe dînsa și cusături cu arnici de toate coloarele. Purta un cojocel subțire care-i învălea pieptul ca o lorică. Avea împregiuru-i o catrință cu picățele și cu vărgi roșii, iar pe capu-i, pe lîngă acele împletituri și cîrlionți ai frumosului ei păr negru, purta o pălărie ca a bărbaților, cu mărginile însă ceva mai înguste. Statura, talia ei semăna întocmai cu a crinului. Avea obrajii rumeni și fața albă, ochii îi erau negri și cu gene lungi, buzele îi erau rumene, bărbia, nasul, cît se poate de potrivite, căutătura îi era dulce, aerul plin de timiditate și o tînără alegreță se descria în frumoasa ei fizionomie.

Cu toate însă, costumul ei atît de curios și totdeodată pitoresc o făcea atît de interesantă în ochii celor ce-o vedeau, încît și eu nu mă putui opri d-a nu-ntreba de dînsa, a cui fiică e și din ce sat.

Aflai că este din satul Stoenești, nimic mai mult.

De multe ori aceste fiice sătene unesc atîtea calități, atîta gust în portul lor cel primitiv, încît damele capitalelor, fără supărare !... cu toată silința ce o pun, ca să concure prin moda de la Paris și altele, rămîn, e adevăr, cam învinse și nu pot tăgădui înseși dumnealor că dau premiuri necontestabile astor fiice de la Carpați !... Acolo, unde spoiala dresului e cu desăvîrșire necunoscută, unde, în loc de

o rumeneală artificială, e îndestul a-şi spăla faţa cu apa pîraielor, cea limpede ca cristalul, unde aluaturile, oţeturile, pudra şi celelalte nu folosesc nimic, acolo cresc acele fiice rumene şi bele ca nişte roze, fragete şi graţioase întocmai ca nişte flori ce cresc pe muscele şi în vîrful munţilor, de unde răspîndesc cu abondanţă dulcele lor profum...

Ana trecu înainte dimpreună cu junele sătene şi, în urma ei, un venerabil bătrîn şi cu o femeie, amîndoi avînd portul muntean, erau tata şi mama ei ce veneau după dînsa.

Cu toţii mergeau spre tîrg.

Eu însă, grăbind a ajunge mai curînd la culmea de la Flămînda, mă despărţii de grupa de săteni şi de acele fiice care înaintau spre ţărmul drept al apei.

Dealul de la Flămînda, cel ce coprinde nişte tradiţiuni încă din timpul lui Negru vodă, e interesant cît se poate, şi în vîrf, unde este situată mica bisericuţă, se află un nuc dinaintea ei.

Cînd ajunserăm dinaintea bisericuţei, la culme, o ploaie mă făcu să mă scobor îndată, care mă împiedică d-a putea vizita biserica în interioru-i.

După o jumătate oră mă aflam iarăşi în tîrg. Aceleaşi persoane care le văzusem mai 'nainte mi se reprezintară.

Juna fiică, Ana, care o întîlnisem cînd treceam puntea, cum şi pe părinţii ei, îi găsii preumblîndu-se pîn tîrg.

O ploaie ce veni repede şi care dură cam mult ne strînse pe mai mulţi sub o şatră, ca să ne adăpostim.

Aci găsii timp d-a vorbi cu bunii săteni bătrîni, cît şi cu frumoasa lor fiică.

Părinţii Anei cum şi dînsa acum mă cunoşteau.

Mă despărţii, luîndu-mi ziua bună de la ei.

Cei care se găseau vizitatori aici, ca şi mine, preumblîndu-se pîn Cîmpulung, admirînd oraşul şi monumentele sale, propuseră de o partidă de călătorie prin munţi şi mai cu deosebire pe Dîmbovicioară şi la Cetatea lui Negru vodă.

Aceasta însă o lăsară pentru săptămîna viitoare, adecă după spargerea tîrgului.

Eu nu vream a întîrzia atîtea zile.

Domnul revizor avu bunătatea şi-mi promise că va veni cu mine pe munţi.

Aceasta o regularăm pentru joi.

Încă de miercuri după-amiazi, ieşirăm din Cîmpulung.

În distanţă de o jumătate oră, întîlnirăm un convoi şi două trăsuri cu bagaje, mai multe dame şi copii ai familiei R.V. ce mergeau la monastirea Nămăeştii.

Aerul de munte și măreața perspectivă a culmilor ce se văd pîn la cer înălțate dezvăleau pentru mine un nou farmec și o mulțime de curiozități...

Și mai cu seamă ardeam de nerăbdare ca să vizitez acea renumită grotă de la Dîmbovicioara, în care auzisem că se află lucruri demne de văzut.

Cîteva detunări de arme făcură a răsuna stîncile și văile pe unde ne opream și stam.

Ne amuzam ca niște copii.

Mai aveam cu noi încă un sătean, prin urmare eram trei inși, adecă : domnul revizorul, eu și țăranul.

Trecurăm astfel pe dinaintea monastirii Nămăeștii, prin Dragoslavele și ajunserăm noaptea la Rucăr.

Acest sat, fiind situat într-o pozițiune cam îngustă în fața unor mărețe dealuri, ocolit de munți și stînci de piatră foarte rîpoase, reprezintă ochiului o minunată vale a Carpaților și apa ce curge, a Dîmboviței, prin mijlocul său, care-și ia sursa mai de departe din munți, este dulce ca laptele.

Aci găsii pe domnul P. Rucăreanu și pe alți bărbați.

Rămaserăm noaptea în Rucăr și domnul Rucăreanu, a doua zi, ne înfățișă mijloace cum să putem umbla prin munți și, mai cu seamă, a călători la Dîmbovicioara.

Otărîrăm a găsi cai și oameni care să ne conducă. Petrecui în acest timp, cu ochii, joagărul (ferăstrăul așezat pe apă, care taie scînduri) și care se află dinaintea satului, cu un număr foarte mare de brazi, din care se taie scîndurile de brad, unii fiind grămădiți dinaintea joagărului pe mal, iar alții viind pe apă, satul, bisericile, ceva case mai însemnate, vreo două hanuri și cîteva prăvălioare nu-mi scăpară d-a nu le privi și-a le vizita pe rînd. Dar cu cîtă mirare și cu ce bucurie, în mijlocul unui loc străin, găsesc un om cunoscut.

Acesta era Niță, ce se afla de servici la comanda cordonului.

— Niță ! zisei eu, răpit de plăcere.

— Sînt eu, răspunse junele cel cu fizionomia dulce și cu ochii de foc.

— Dar cum se-ntîmplă aceasta ca să ne întîlnim ? îl întrebai eu.

El îmi răspunse că sta gata să plece cu un ordin pîn la *Piatra lui Crai.*

Piatra lui Crai este un vîrf de munte spre nord-vest de la Rucăr, atît de nalt încît prea rar se-ntîmplă a nu fi văzut, ori dincotro te vei uita, de pe alți munți și care mai totdeauna se află acoperit de boare. Tocmai pe deasupra acestei culmi se află așe-

zată linia de pază a picheturilor de graniță, între România * și Transilvania.

Ce n-aș fi dat însă ca Niță să se afle cu mine în această călătorie !...

La vederea lui, inima mea se mai liniști, care pînă aci mereu fu preocupată de fiul meu Romulu, despre care nu putusem avea nici o nuvelă de vreo nouă zile.

Te salut dar, frumos soare al munților, cînd răsari de pe înălțimea stîncilor și a dealurilor, ca să aduci bucurie în sufletul unui muritor ! Te salut cu ardoare, ca pre acela ce naști pasărilor cîntarea, natura o faci a se deștepta ca din somn și a surîde de strălucire ! Tu ești acela ce protegi sufletele în amor ; tu împrăștii a sufletelor nemulțumire și razele tale, prin o armonie divină, fac ca omul să dorească viața și amicia de care se află strîns legată inima sa !...

O ! cît sînt de fericit, Niță, că te revăzui !

Niță se uita cu dulceață asupra mea și nu zicea nimic, fiindcă de la natură era puțin vorbitor.

— Te las sănătos ! îmi zise el, cel ce, fără voia sa, căta să se despartă de mine.

— Dumnezeu să fie cu tine, iubite Niță !

— Asta o doresc și pentru dumneata !...

Și despărțindu-mă de dînsul, după un moment, îl văzui cu pușca la umăr, suind dealul și depărtîndu-se.

Eu îl salutai din mînă. El mișcă pălăria spre răspuns.

Niță s-a făcut nevăzut.

În acel timp ni se aduseră cai din sat și încă un om care să ne conducă.

Eu și domnul revizor încălecarăm. Începurăm a urca dealurile, care pe la unele locuri se făceau repezi ca un perete. Cu toate acestea, coastele dealurilor erau înfrumusețate cu tot felul de flori și un profum dumnezeiesc se amesteca cu aerul ce-l respiram.

Suirăm și scoborîrăm mai multe din aceste dealuri, mai sus de care munții cei mai depărtați își dezvăleau dinaintea ochilor noștri grandioasele lor creștete.

Aproape la ziua jumătate, ajunserăm la *Podul Dîmboviței.*

Acolo se află un punct de pază, la care sînt strînși totdeauna cîțiva grăniceri.

Stăturăm aci de vorbirăm cu un subsecretar. Acesta ne indică calea, să apucăm la stînga, după ce vom trece apa.

---

* E vorba, cum lesne se înțelege, de Țara Românească, de **Muntenia** (n.r.).

Dîmbovița, care izvorăște din niște culmi de piatră foarte înalte și depărtate, curge lovindu-se de niște bolovani monstruoși. Ea face o larmă, în cursul ei, care se aude departe.

După ce trecurăm puntea care e construită din grinzi de brad peste Dîmbovița, zărirăm în fața noastră niște colți de munte, ca cum s-ar ridica pîn la cer. Acolo, pe un colț de piatră, cît se poate de rîpos, se află un turn de cetate.

Nu se știe pozitiv de cine fu construită această cetate. Unii pretind că nu ar fi atît de veche și că e de cînd aveau nemții război cu turcii.

Admiram prea mult această tare pozițiune. Călăuza ce o aveam ne zise să apucăm pe dinaintea unei case care se află situată aci în cale.

Spre vest, la mîna stîngă, se zărește gura a doi munți de piatră, ale căror vîrfuri, foarte înalte, se pare ca cum s-ar împreuna.

Această intrare printre aste două coloane de stînci atît de gigantești și rîpoase făcu a-mi bate inima și oarecum a mă înfiora.

Aici era Dîmbovicioara !

Ne apropiarăm d-această gură, prin fundul căreia Dîmbovița, abia o apșoară, curge cu un urlet înfiorător și undele sale cele de argint se prăvălesc peste o mulțime de bolovani.

Aci aerul începu a fi foarte rece, fiindcă soarele mai niciodată nu poate pătrunde. Cu cît înaintam, stîncile ce se aflau atîrnînd în aer și care prea puțin se țineau de munte păreau că o să ne îngroape sub dînsele.

Natura unind în aceste locuri tot ce ea avu mai aspru și mai sălbatic pentru vedere, tot ce e mai minunat și mai măreț, bradul care crește pe cîte un colțișor ieșit din stînci afară, acele pietre peste care trăsnetul lovește cîteodată cu furie, acele mari crăpături și scorbure în stînci, care aduc aminte de cutremure și uragane, acei bolovani ce nu se pot număra și care sînt scoborîți din înălțimile cele mai periculoase, acele grote ici și colea pierdute prin fundături și prin rîpe, acea adîncime și depărtare, care abia o poate măsura ochiul, dinaintea căriia omul e mai puțin decît o muscă, văzîndu-le omul toate acestea, întreabă rațiunea, — cine le-a creat ? ce putere ține aceste stînci atîrnate, pe sub care trece omul și nu cad ca să-l sfărîme ?... Totul aici e o problemă a măririi ; totul e un infinit !...

Cu toate acestea, mergeam cu inima pierită, uitîndu-mă la aceste rîpe foarte pericoloase și trecînd, cum am arătat, pe sub niște stînci mari atîrnate, care se părea că vor cădea pe capul nostru.

Deosebit încă, răsunetul văii făcea locul şi mai înfiorător şi fiecare călcătură a copitei calului, sau cînd se mişca vreo pietricică de la locul ei, năştea un nou sunet, care s-amesteca şi se pierdea în răsunetul cel nemărginit al văii.

Merserăm într-acest chip ca cum umblam pe sub pămînt, suind mereu în cursul apei pînă ce, cu fericire, după o călătorie de jumătate oră, ieşirăm la un loc mai deschis şi nu atîta periculos.

D-aci nu mai ţinea mult pînă la grotă !

O bură de ploaie însă, ce didese, ne făcu a da pinteni cailor, ca să ajungem mai curînd la o casă nouă, ce se afla situată într-o parte a drumului, spre mîna dreaptă, pe o poiană. Pe cînd ne urcam către acea poiană, doi oameni, despre altă parte, se scoborau de pe dealuri în jos, care veneau ca şi noi să se adăpostească de ploaie. Unul dintre ei ducea o puşcă la spinare.

Cîtă supriză iarăşi pentru mine : acela era Niţă !

După ce ne strînserăm iarăşi de mînă şi şezurăm, el îmi promise că va veni cu noi la grotă.

Ploaia stătu. Încălicarăm cei ce aveam cai, iar ceilalţi merseră pe jos. Sosirăm în sfîrşit dinaintea grotei. Un ţăran rămase afară ca să ţie caii ; ceilalţi ne suirăm pe potecă la o-nălţime de zece stînjeni, unde se afla gura grotei, aşezată între pietre.

Intrarăm înăuntru-i. Aveam cu noi vreo opt făclii de ceară. Le aprinserăm cînd ne aflarăm la gura grotei, căci înăuntru era întuneric ca într-un mormînt.

Începurăm a pătrunde mai înăuntru, adîncindu-ne prin deosebitele cotituri boltoase, unde o răceală umedă se părea că ne îngheaţă creierii.

Îndată ce făcliile fură aprinse, sumă de obiecte curioase şi cu tot felul de forme ciudate începură a se arăta dinaintea ochilor noştri : acestea erau stalactitele formate din picături de apă ce se pietrifică, care atîrnau pe bolţile cele de piatră ca clopote, ca nişte ciucuri, ca ugerul vacii, şi mai mari şi mai mici, şi vinete şi albe ; — joc al naturii, pe care omul, văzîndu-le, le admiră şi rămîne înmărmurit.

Cu cît se afundă cineva mai înăuntrul grotei, lumina zilei piere şi un simţimînt înfiorător izbind deodată mintea, inima rămîne înlemnită şi rece, ca cum omul ar trece într-o altă lume. Şi-n acest chip, afundîndu-ne mai mult, ajunserăm la capătul grotei.

Acolo, mai multe nume, unele scrise cu creionul, altele zgîriete cu vîrful unui fier ascuţit, cît şi nişte bilete de cartă, lipite cu ceară pe acele pietre arătau pe acei ce vizitaseră pînă atunci această grotă.

Vreo cîteva descărcături de puşti, după ce mai întîi stinserăm luminile, făceau efectele unor detunătoare fulgere într-o noapte foarte vijelioasă şi după ce se împrăştie fumul, fiindcă sunetul se suia cu vuiet în susul boltelor celor scorboroase, ne deterăm cu părerea că ea ar fi corespunzînd prin nişte văgăuni şi găuri ascunse, cu culmea dealurilor.

Iarăşi aprinserăm luminile. Făcurăm şi noi aceea ce-au făcut alţii mai naintea noastră, adecă ne-nsemnarăm numele cu un creion pe pietre. Colindarăm şi observarăm bine toate prin năuntru cu de-amănuntul ş-apoi otărîrăm d-a ieşi. Cu cît înaintam spre gură, lumina zilei începu cîte puţin a se zări, precum întîile raze ale aurorii fac a pieri cu încetul întunericul nopţii.

După ce ieşirăm afară, respirarăm cu tot pieptul aerul universal, cînd cel din grotă, rece, umid şi închis, ne apăsa pieptul şi parcă ne înăbuşea. Ne despărţeam de acest loc minunat şi aspru, pentru ca să ieşim la un şes verde şi vesel ; de aci îmi întorsei încă o dată ochii, ca cum mi-aş fi luat ziua bună de la această grotă. Caii ne aşteptau afară, dimpreună cu ţăranul.

Ca şi mai nainte, încălicarăm. Răpit fiind despre cele ce văzusem pînă aci, nu mă gîndeam decît la stalactitele din grotă. Pînă să ieşim în poiana de unde plecaserăm, locul era foarte rău. Căta să umblăm cu caii pe la jumătatea rîpei, pe nişte potecuţe abia ca de o palmă ; în sus se vedeau munţii pîn la nuor, în jos, rîpele pericoloase pînă în fundul văii.

O neprudenţă săvîrşită din parte-mi făcu pe Niţă să arate cît era de brav.

De pe o piatră din potecă, vrui a trece călare pe alta care se afla alături, ceva mai în sus. Calul meu alunecă şi se poticni. El rămase atîrnat cu burta peste colţii bolovanilor. Eu sării de pe cal spre partea stîngă şi puţin lipsi de nu-mi rămaseră dinţii pe pietre. Bravul însă Niţă atunci sărise ca un urs şi apucînd calul de grumazi îl ţinu în loc pînă ce veniră şi ceilalţi în ajutor. Fără aceasta m-aş fi dus în fundul rîpelor, cu cal cu tot.

Dete Dumnezeu de trecurăm şi din asta !

Poiana şi casa unde ne adăpostisem de ploaie mai nainte nu erau departe. Precît fuseserăm înăuntrul grotei, mai plouase încă ; în acel loc nuorii n-au altă treabă decît a ploua mereu !

De multe ori aflîndu-te pe un deal, vezi cum cade ploaia pe altul care e în faţă ; ba uneori, de pe vîrful unui munte, se vede fulgerul şi trăsnetul detunînd mai jos de picioarele tale.

Îndată ce sosirăm la sus-numita casă, pe acea poiană, făcurăm gătire de masă. Eu mă aflam topit de osteneală şi începui a simţi loviturile şi strivirile pietrelor, de cînd căzusem de pe cal.

Cerul se mai luminase atunci și nuorii se abătuseră departe. Curios însă a afla mai bine cine este acest june care-mi făcuse bine și-mi însuflase atîta simpatie, mă retrăsei pe colțul unei pietre și chemîndu-l lîngă mine; îi zisei: Niță, d-aici mă voi despărți poate de tine; socotesc însă că m-aș căi, necunoscînd amănuntele vieții tale, micile împregiurări care strămută pe om dintr-o stare într-alta și orice alt s-ar atinge de tine, căci, fătul meu, aș vrea într-o zi să-mi aduc aminte de tine în scrierile mele.

Atunci Niță rezemă pușca alături de dînsul și, puind pălăria pe genuche, începu a-mi vorbi astfel:

— Pentru că totdeauna îmi zici fratele meu, continuă el, cutez dar a încredința numai ție soartea și păsul meu. Sînt întîiul fiu născut la părinți!... Și fiindcă, după o zicătoare bătrînească, copilul învață minte la ușa străinului, tată-meu mă dete de mic ca să mă deprinz cu necazul și ca să știu într-o zi cum cată să trăiesc cu oamenii. Din aceasta am învățat a suferi greutăți și durere, a nu mă descuraja niciodată în nenorocire ș-a fi iertător celor ce mi-au făcut rău!... Ca un fiu al munților, mă deprinsei de mic cu păstoritul vitelor. Am fost păstor la oi în anii copilăriei mele și am învățat a despica brazda pămîntului cu fierul plugului, sub mîna unui stăpîn, care nu era pentru mine un străin, ci un părinte, pentru că acela era tot de un sînge cu al părinților mei. Petrecui astfel, între munte și cîmpie, întîii ani ai vîrstei mele. Fui cioban la oi pînă în vîrstă de șaisprezece ani! Daca vreodată ursul sau vreo altă jiganie se încerca să smintească vreuna din oile cu care mă găseam însărcinat, atunci mă luptam cu dînsul și mai de multe ori rămîneam învingător! Într-acest chip mă învățai a mă lupta cu vrăjmașii mei; dar eu am fost pacinic și numai atunci mă încăieram cu dînșii cînd veneau să-mi facă rău...

Stăpînul meu, acela care m-a crescut și căruia îi eram supus ca un fiu, era cît se poate de avut; avea vite și oi mulțime, și ceea ce era mai mult, avea o fată frumoasă!...

Copilării împreună cu fiia acestuia și dînsă mă iubea ca pe frăține-său. O! e cam mult d-atunci, încît abia mi-aduc aminte ca printr-un vis! Cînd ea vreodată iubea să aibă un cuib de pasăre, o privighetoare sau o mierlă, îmi spunea numai mie și eu îndată, mesteacănul și frasinul cît sînt de-nalți, mă urcam în vîrful lor, pe stîncile cele mai repezi, pe rîpele și culmile cele mai sălbatice, pentru ca dînsa să aibă ce dorea. Dar, vezi, precum zisei, părinții ei fiindcă erau foarte avuți și ai mei săraci, nu puteam socoti că va rămîne pînă-n sfîrșit nedesfăcută această legătură dintre mine și dînsa!...

Bietul cioban, bătut de vînturi, de ploi și adeseori de mari vijelii, trebuia să stea, iarna ca și vara, zile și nopți spre pază, a

se lupta cu timpul și cu fiarele sălbatice, ca să cate bine de vitele stăpînului său ! Aș fi dat o jumătate din viață-mi, numai ca totdeauna să fiu robul ei !... dar nici cu atît nu mă puteam mîngîia, pentru că ea, într-o zi, va lua negreșit pe un altul, care să aibă deopotrivă stare cu a părinților ei !

Aceasta mă făcu a crede că eu trebuie să mă depărtez și să o las !... Puțin poate mi-ar fi păsat de aceasta, dacă timpul și întîmplarea n-ar fi adus pentru mine alte loviri și mai grele, nenorociri și mai mari !...

Într-o zi am zis stăpînului meu : Stăpîne, destul am argățit casei tale, fă bine de-mi dă ce mi se cade a lua și te las cu Dumnezeu.

Fiica lui auzind aceasta, se uită lung la mine și se arătă ca cum era amărîtă din suflet !... Dar eu, ceea ce zisesem era adevăr și adevărul stă totdeauna păstrat în o inimă curată ; am zis aceasta și nu-mi luai vorba înapoi !...

— Spune-mi dar, cum se chema fiica aceluia ?

— Îndată vei afla, adăogă junele grănicer. Tată-meu vru a mă da la carte, ca să mă fac popă. În puțin timp după ce mă trăsei de la stăpînul meu, învățat-am de rost rugăciunile și toată rînduiala bisericii. Tată-meu se bucura din suflet pentru aceasta, iar mamă-mea, Dumnezeu să-i ușureze țărîna, pentru că, uite, mă iubea de-și pierdea mintea după mine, căuta să mă însoare. Ea prin aceasta voia să mă vază fericit. Eram atunci de douăzeci de ani !

— Dar fiica aceluia ? îl întrerupsei.

— Vei auzi numai îndată, răspunse bravul june.

Alături cu casa noastră trăiau niște oameni care de mai nainte ceva trăseseră din orașe la satul nostru. Ei aveau o fată care se numea Neaga. Mama ei cu mama mea își ziceau surate una alteia.

— Pe urmă ?

— Mumele noastre otărîră să ne căsătorească.

— Dar fiia fostului tău stăpîn ?

— S-a scîrbit prea mult cînd a auzit !

— De ce dar ?...

— Cătam să împlinesc voința mamei mele.

— Apoi ?

— Am fost nevoit să merg la oraș, unde rămăsei doi ani ca să mă desăvîrșesc la carte.

— De ce dar n-ai luat-o ?...

— Eu n-am zis ba niciodată.

— Dar cum ?...

— Mama mea, pentru că o iubea ca pe fiica ei, o numea nuroră !...

— În sfîrșit ?

— Să știi că în partea locului obiceiurile și năravurile se păstrează nestricate, precum trăiră părinții și străbunii noștri. Vai de omul sau vai de fiia care nu va avea nume bun !...

— Prea bine !

În acest timp, niște oameni străini, oameni și femei de pe alte tărîmuri, străini de locul și obiceiurile noastre, veniră din orașe mari, ca să se așeze la noi. Aceștia erau niște oameni d-aceia care se văd pretutindeni, prin toate unghiurile țării, semănînd dezbinare între pămînteni și obiceiul d-a iubi prea mult argintul ! ei sînt speculatori, lingușitori și mai adeseaori, trădători ; ăștia sub feluri de meserii, ca capitaliști, hangii, arendași și cîrciumari, veniră de se așezară pe la munte. Femeile și fetele lor, neiubind lucrul ca noi, oameni de țară, caută totdeauna a avea slugi, a umbla în îmbrăcăminți mai scumpe decît duprecum le este puterea și cu dînsele împreună, începură și femeile noastre a urî ia și fota, mărama și catrința, portul strămoșesc, ci începură a vorbi de lux și de găteli scumpe ; astfel s-a introdus la noi desfrîul și netemerea de Dumnezeu !

Precum zisei dar, cele mai multe din femeile și logoditele noastre se luară după acelea ; și apoi !... vai de lume !... Neaga nu s-a fost lăsat mai pe jos ! În scurt timp ai fi crezut că e o coconiță cînd o vedeai !...

— Și ce-a ieșit din asta ?

— Noi avem un obicei bătrînesc și care, după părerea mea, e prea bun ; pentru că, să știi, părinții noștri au venit odată cu Negru vodă aici și ținură niște datine din vechime. Îndată ce trece lăsatul secului, cînd intrăm în păresemi, se urcă dintre oameni și flăcăi deasupra unei rîpe și-ncepe a striga în gura mare, numind pe fiecare din fete care sînt harnice și care sînt nevoiașe, fiecare cum se poartă și ce omenie are, fiecine ce face și ce săvîrșește, care fată a rămas nemăritată și care a îmbătrînit așa.

— Dară !...

— Eu mai aveam încă șase luni de învățătură și apoi eram să viu să mă căsătoresc. Dar lumea și făcuse băgare de seamă că purtările miresei mele nu sînt bune, mai ales că eram să mă popesc. Oamenii dar, în cele din urmă, deteră de față în gura mare o mulțime de fapte nerușinoase, schimbarea portului și relele ei apucături !... Atunci mama mea, Dumnezeu să-i odihnească sufletul, se bolnăvi de rușine și de mîhnire și ajunse la mormînt.

Sărmana mea mamă !...

Și ochii lui se umplură de lacrime, rostind aceste vorbe.

— Tu ce ai zis ?

— Cînd m-am întors la satul meu, ea se făcuse nevăzută de aci.
— Dar părinţii ei ?
— Tată-său murise.
— Dar mama ei ?
— Însăşi ea e care o didese în calea pieirii.
— N-ai aflat de dînsa unde e ?
— Unii ziceau că s-a aruncat în rîu şi s-a înecat, alţii ţineau una, că a fugit din satul nostru pentru ca să-şi ascunză ruşinea, în oraşe mari. Eu turbam de mînie şi de răzbunare !...
— De ce ?
— Căci toţi sătenii au văzut-o că ea era însărcinată şi ca să nu nască aici un copil, se duse de treieră şi pînă astăzi lumea, cine ştie unde !
— Şi de asta eşti mîhnit ?
— Auzi acu ! din asta pierdui pe mama mea.
— În urmă ce-ai făcut ?
— Uite ce ! am învăţat să port puşca ; asta fu partea mea !... Dar cu toate însă, astă nouă treabă, astă viaţă periculoasă şi grea, astă sarcină dulce şi amară totdeodată, făcu a se deştepta în mine nişte dorinţe mari şi să fiu mîndru de starea mea ! Deprins dar din frageda-mi copilărie cu luptele şi cu necazuri, azi nu sînt mai mult mulţumit cu aceea ce doream înainte.
— Dar ce vrei ?
— Doresc un nume ce voiesc a-l cîştiga în cîmpul bătăliei, sau a muri pentru binele neamului meu ! Aş voi să uit trecutul, să uit suferinţa mea !... Caut în visurile dorinţelor mele oarecare fapte, oarecare suvenire măreţe, dar astea nu le poci găsi desigur decît călcînd peste pericole grele şi a săvîrşi fapte mari !... Îmi rămîne însă un tată, un biet tată bătrîn şi nenorocit care îmi zice :
— Niţă ! fătul meu, tu eşti reazemul şi mîngîierea bătrîneţelor mele ! Niţă, auzi-mă, fiul meu, cele ce-ţi vorbesc !

Ş-aceste vorbe ale bătrînului meu tată parcă îmi sfîşie inima şi stau pe loc. Dintr-aceasta am ajuns un om slab ce plînge ca un copil de nenorocirea semenilor săi. Unde văz un copil tînguindu-se, o femeie nenorocită, un bătrîn gîrbov şi sărac... oh ! inima mi se sfîşie ! Dacă nu-i poci ajuta, cel puţin îi compătimesc ! Aste cugetări mă fac de multe ori să fiu trist... şi chiar cînd, prin întîmplare, aceea care mi-a făcut destul rău ar veni astăzi ca să-mi ceară iertare... cine ştie, poate n-aş mai fi acela care eram înainte ! Găsesc dar cu cale pentru mîngîierea şi bucuria bunului meu tată să-i aduc o noră în casă, sau altfel, de nemulţumirea şi mîhnirea ce o

cerc de multe ori, îmi vine să mă arunc de pe Piatra lui Crai pînă în fundul rîpelor !...

— Dar nu mi-ai spus cum o chema p-aceea care ai iubit-o întîi ?

Într-aceasta, rămîind el pe gînduri, sufletul său parcă rătăcea în niște regiuni ascunse ale suvenirelor sale.

— Pe cine ? pe Ana ?... adăogă Vișoianu, uitîndu-se asupră-mi totdeodată cu o căutătură exasperată.

— Ea se numește Ana !... Pe semne era din Stoenești stăpînul tău, acela la care ai fost cioban ?

— Tocmai, răspunse Niță.

— Fii pe pace dar, te-am înțeles !... Poate că tu într-o zi o să fii fericit dimpreună cu dînsa.

— Să dea Dumnezeu ! adăogă el.

Mă uitai la dînsul și observîndu-l cu luare aminte, cunoscui îndată că durerea și amorul vorbeau în inima și căutăturile ochilor săi.

Cunoașteți acum dar cine e aceea pe care o adora atît de mult grănicerul meu !...

V.

Niță despărțindu-se de mine pentru a patra oară, după mii de îmbrățișări ce ne deterăm unul altuia, luă drumul către Piatra lui Crai, dimpreună cu grănicerul, tovarășul său. Noi iarăși otărîrăm să nu ne mai înturnăm pe unde am fost venit, adecă, pe la Dîmbovicioară. Apucarăm pe o cale, spre dreapta, către Valea Muierii.

În acest timp cugetam serios ca ce aș putea face spre a fi de ajutor bravului Niță.

Lăsai lucrul deocamdată pentru cînd voi fi la București.

Urmarăm calea înainte și, dintr-o vale, ne suirăm pe un munte, după aceea pe un altul și mai nalt, în al căruia vîrf ne oprirăm, spre a putea privi gigantescele pietre și munții ce se arătau unul după altul împregiur. Sumă de plante verzinde și mesteacănul cel alb se aflau crescînd ca niște alei acolo. Noi ne oprirăm pașii pe ăst verde tapet și cătarăm a răsufla aerul cel curat și liber în acest loc pitoresc, unde un timp ca al primăverii domnește în luna lui iulie, unde totul e frumusețe și viață, totul suvenire de glorie ! loc de refugiu al creștinilor în timpul goanelor ! loc de apărare al românilor în secolii trecuți !...

Privii dar cu nesaţiu măreţii Carpaţi ce se vedeau în toate părţile, înălţînd culmele lor cele verzi şi vinete ; îi salutai cu ardoare ş-apoi ne scoborîrăm în jos.

Trecurăm d-aci văile şi urcarăm dealurile şi rîpele unor munţi mai mici ; ne oprirăm la cetatea cea din faţă de la Podul Dîmboviţei. Intrarăm înăuntrul turnului ei, examinarăm ceea ce a rămas din furioasele izbiri şi tristele impresiuni ale timpilor, totul fiind ruinat într-însa, şi plantele, ierburile legănîndu-se de suflarea aerului pe pietrele cele cu muşchi acoperite. Nimic nu puturăm descoperi despre trecutul acestei fortăreţe, care se află întărită cu un mur de piatră, tras pînă-n culmea dealurilor învecinate.

Pe lîngă aceasta, p-aici se face drumul ce duce către Braşov.

Scoborînd dar rîpele acestui deal, ajunserăm la Podul Dîmboviţei. Aci trecînd puntea peste care fuseserăm înainte de amiazi, luarăm drumul înapoi spre Rucăr. Gonind caii din toată puterea, izbutirăm a sosi în amurgul serii la locul de unde am fost plecat de dimineaţă.

După ce la Rucăr ne desfăcurăm de cai, otărîi cu domnul revizorul a nu rămînea noaptea aci şi să mergem către Dragoslavele.

Ne apucă de tot înserarea pe drum.

Trecurăm mai la vale de Dragoslavele şi, cu toată întunericimea nopţii, noi ne găsirăm prin mijlocul pădurilor ; urcarăm muntele cel din faţă cu Dragoslavele ; ţinurăm calea înainte, care duce spre Cîmpulung, trecurăm în vreo două locuri rîul, intrînd pînă la genunchi prin apă, călcarăm peste bolovani de pietre şi peste buştenii cei tîrîţi de apă sau surpaţi de vijelii şi, la unsprezece ore din noapte, furăm în dreptul schitului Nămăeştii.

Impresiunea de seară pe munţi şi pe marginea rîurilor merită a fi descrisă. Atîtea insecte care scot deosebite feluri de sunete, înfiorarea copacilor şi urletul pădurii la strigătul păsărilor de noapte, trosnetul ramurilor uscate sub paşii trecătorului şi murmura apelor ; toate acestea formează o armonie ce se acoardă prea mult cu întunericimea nopţii cea însufleţită numai de lumina stelelor. Ţiganul rudar, locuitor al acestor selbe, ocupîndu-se ziua cu cioplitul lemnelor, spre a forma albii, linguri şi altele, grămădeşte lemne pe un foc care-l aprinde de cu seară, dinaintea frunzariului ş-a bordeiului său. Fiii şi fiicele acestora, inimaţi de pasiunea ce o au pentru muzică şi danţ, se formează în grupe şi danţă pe lîngă foc, în auzul unui lăutăraş, formînd tot felul de paşi şi mişcări naive ; iar părinţii lor, traşi pîn fundul şatrelor sau, asemenea stînd ca şi dînşii pe lîngă foc, pregătind cina şi, după cină, petrec spuind basne şi poveşti fantasmagorice...

Acestea sînt impresiunile nopturne care le cercarăm, trecînd prin mijlocul pădurii celei mari și prin dumbrăvioara situată pe țărmii rîului, pînă să sosim la schit.

Domnul revizorul, însoțit de un călător pe care l-am fost întîlnit pîn'dreptul Dragoslavelor și care luă și dînsul parte în această reînturnare a noastră din expedițiunea ce o făcuserăm, înaintă spre Cîmpulung.

Eu rămăsei aci cu Apostol, omul ce l-am fost luat cu noi, cînd plecaserăm din oraș.

Măsei noaptea într-un birt ce se află la drum și care vine ceva drept în fața schitului Nămăeștii. A doua zi mersei de ascultai sîntul oficiu în biserica cea toată dintr-o piatră a acestui schit.

După biserică, mă urcai la *maica starița*, doamna Elisabeta... o persoană ce merită toată venerarea postului sînt ce ocupă. Între altele, *sinția sa* spuse cu multă bunătate aceea ce se știe prin tradițiune despre începutul și descoperirea sîntului oltar, care sta închis în această piatră, și s-a descoperit de un păstor, cel ce păștea vitele p-aici ; mai este și o icoană, Maica Domnului, foarte veche, ce se zice că s-a găsit în sîntul oltar, și care se crede că ar fi zugrăvită de însuși evanghelistul Luca.

Piatra ce conține biserica are o formă gogoneață ca un ou ; dar i s-a făcut învălitoare pe deasupra cu fier alb și are un turn mititel. Înăuntrul bisericii se află cît se poate de frumos și comod, iar icoana despre care susmenționarăm nu se vede pe dînsa, de veche ce este, decît un grunt înegrit.

O asemenea icoană se găsește și la Mănăstirea dintr-un lemn, peste Olt, în județul Vîlcea, căreia i s-atribuie *mai* același început și împregiurări, și care tot asemenea se crede că ar fi zugrăvită de evanghelistul Luca, cel ce, dupre cum se *zice*, ar *fi* distribuit în Dacia și-n alte părți, patru icoane reprezentînd pe Maica Domnului.

Pozițiunea schitului Nămăești este minunată de frumusețe și strălucire ; se află situat în brațele unui deal îmbrăcat cu pădure și cu livezi de pruni. Familia doamnei P.B. se afla atunci de vreo două zile venită la monastire aici.

După ce săvîrșii conversarea ce o avusei cu maica starița, salutai și plecai. Apostol mă aștepta în curtea monastirii, uitîndu-se la atîtea pietre așezate p-alăturea bisericii și care coprindeau epitafiuri ale celor răposați mormîntați aci. Plecai dimpreună cu Apostol, ca să venim la Cîmpulung. Trecusem de calea jumătate și o mulțime de săteni se-ntorceau de la tîrg.

Cu cîtă mirare însă văzui într-un car ce ducea mai multe june române, că una dintre dînsele era Ana de la Stoenești, fru-

moasa română pe care o văzusem cu cîteva zile mai 'nainte la tîrg şi care era fiica acelui sătean avut, la care iubitul meu Niţă fusese păzitor de vite.

Mă oprii un minut ca să o privesc şi în adevăr zisei : — Niţă are dreptate !...

Dacă astă fecioară poartă vreun simţimînt pentru Niţă, dacă ea l-a iubit vreodată sau nu, dacă ea voieşte a-şi uni soarta cu grănicerul, al căruia singur defect era că n-are avuţie, întreabă-se inima ei şi-i va spune ! întreabă-se astă inimă, care neapărat cată să conrăspundă cu fizionomia şi frăgezimea descrisă în fiece trăsătură a graţiilor, în dulcea căutătură a ochilor şi-a farmecului ce răspîndea fizionomia ei.

Dădei bună ziua, dar ea nu mă cunoscu.

Deşi Niţă îmi descrise pre scurt şi nu tocmai desluşit aceea ce se petrecuse pînă aici între el şi dînsa, dar eu tot am putut înţelege cîtă influenţă a putut avea astă creatură asupra lui.

Apostol, cel ce nu ştia ca ce interes îmi atrăgea atîta luare aminte asupra fecioarei, şi nici că avea vreo idee despre cele ce Niţă îmi vorbise, ţinea una să mergem... Eu mă aflam absorbit în cugetări şi el avu dreptate a-mi aduce aminte că trebuia să mergem.

Grupa sătenilor ajunsese departe, iar carul în care se afla Ana şi celelalte fecioare, ca o adunătură de nimfe sau ca nişte roze ce trebuiesc ferite de prea multă arşiţă a soarelui, pentru că carul forma un umbrar de ramure de tufă şi de alun, care se găseau înfipte pe de mărgini, mergea încetinel.

Mai mersei ceva şi-mi întorsei încă o dată ochii către escorta feerică : junele fete se jucau, se lipeau una lîngă alta şi începură cu toatele a rîde, pentru că eu nu-mi mai curmam de la dînsele nesăţioasa mea uitătură.

Înaintea noastră zării doi unchieşi ţiindu-se de mînă unul cu altul, ca cum săvîrşiseră vreun fel de tîrg şi amîndoi închinau adălmaşul. Unul dintre ei era mai trecut, celălalt s-arăta om ca de cincizeci de ani. Cel dintîi cunoscui că era părintele Anei, pentru că l-am mai fost văzut ; puţin mai la vale, întîlnii pe Stănică, fratele lui Niţă, şi el îmi spuse că cel d-al doilea dintre bătrîni era Neacşu, părintele lor.

Nu putui înţelege cum şi pentru ce tata lui Niţă şi cu al Anei, ca cum s-ar întîlni doi cuscri, se opriseră dinaintea cîrciumii şi-şi urau de sănătate. Urmează a se explica aceasta mai în urmă.

Deocamdată, găsindu-ne aproape de Cîmpulung, n-aveam decît a scobori dealul, a trece rîul pe o punte îngustă dinaintea unei

mori care se află la marginea orașului ; d-aci într-o clipă furăm la locul unde voiam a sosi.

Domnul revizorul tocmai mă aștepta cu masa pusă. Seara mersei la teatru, că se reprezenta *Doi morți vii*. Ca să zicem ceva, n-aveam aproape nimic de observat. Lăudăm însă nobilul simțimînt al d-lor T.R. și C.A., cei ce cu destule anevoințe și precît îi iertă puterile, înălțară muzelor acest templu ; ei depuseră pe oltarul tărîmului natal acest tribut al culturii și-al înfloririi naționale [7].

Prin aceasta luai ziua bună de la Cîmpulung, vechea și prima rezidență a lui Negru vodă ; — pe care însă nu puțin l-am admirat și, trimițîndu-i cu mîna salutări, în ziua plecării mele, i-am urat progres și fericire !...

La 25 tot ale acestei luni, pornii spre Curtea de Argeș. Luai spre sud-vest plaiurile și muscelele d-a curmezișul, spre a merge la acel oraș.

Aveam cu mine pe candidatul de la satul Corbi. Aproape de satul Stănești, o ploaie cu bășici ne apucă prin mijlocul unei păduri. Ploaia a ținut tot într-una pînă ce sosirăm la Stănești. Maserăm noaptea la casa unui particular și a doua zi, cu ajutorul lui Dumnezeu, însenînîndu-se ceva și timpul, Ion, conductorul meu, cătă să mă ducă la *Curtea de Argeș*.

Pînă a nu intra însă în descrierea tărîmului și în amănuntele acestui oraș ce are o foarte mare însemnătate istorică, acela care, după Cîmpulung, fu a doua rezidență a lui Negru vodă și pe care îl putem considera cel mai avut în monumente și sacre relice, să ne aruncăm ochii asupra monastirii, care se află situată într-o mică distanță către nordul orașului, a căriia biserică, cea mai admirabilă poate din lume, pentru construcțiunea sa cea simetrică și plină d-o nedescrisă artă, posedînd atîtea nemărginite și feconde frumuseți ale sculpturii în marmură, cu care se află îmbrăcată și

---

[7] T. Rucăreanu și Constantin D. Aricescu. Acesta din urmă, istoric al mișcărilor din 1821 și 1848, poet, autor și critic dramatic, a organizat prima trupă de actori amatori la Cîmpulung, împreună cu frații Rucăreanu, în decembrie 1846 reprezentîndu-se întîi o comedie compusă chiar de el, intitulată *Coconul Panaiotache*. Inaugurarea propriu-zisă a „teatrului în miniatură" s-a făcut cu *O soarea la mahala* de Costache Caragiale. Activitatea teatrală a continuat pînă în 1865, cu unele întreruperi. Toiul stagiunii era în timpul celebrului bîlci de sf. Ilie, care atrăgea pe locuitorii întregului județ și chiar din regiuni mai îndepărtate.

pe lîngă aceasta, ilustrele sale ornamente ş-acele odoare sacre cu care ea fu înavuţită, o face a fi cea dintîi în România.

Să salutăm acest monument sacru, înclinîndu-ne cu faţa pînă la pămînt şi să îngenunchem dinaintea mormîntalei pietre sub care se găsesc zăcînd fericitele oseminte ale lui Neagoe vodă Basarab, cel ce zidi această briliantă şi sîntă monastire !...

Dar oare timpul respectă acest sacru odor rămas de la marele domn al ţării ? pentru ca naţiunea română să se fălească cu dînsul, dinaintea altor populi care n-au cercat atîtea furioase zguduiri precum ale acestuia, şi al căruia monument, întocmai ca un diamant fără preţ, străluce mai presus de toate nestimaturile lumii ; peste care furia a trei secoli şi jumătate nu putu a-i şterge nimic din valoarea şi frumuseţea sa ? El a fost cercat asprimea timpului, cutremurele cele mari, rămăsese părăsit şi în pustiire în atîtea rînduri ; dar se numi totdeauna odorul, monumentul cel sacru care recheamă viitorimii memoria întru fericire, blîndeţea şi bunătatea caracterului fundatorului său ; cît şi pentru totdeauna rămase locaşul dumnezeieştii *Maicii Născătoare de Dumnezeu !...*

Această sîntă biserică cu serbarea Adormirea Maicii Domnului are o circonferinţă aproape de două sute cincizeci de paşi şi ca douăzeci de stînjeni înălţime. Reprezintă deasupra patru turnuri : două mai mari şi două mai mici ; cele de dinainte sînt de stil mauritan, adecă, răsucite şi ca cum ar sta să cază amîndouă...

Începînd a descrie mai întîi atîtea desemnuri şi figuri cu care se află ea ornată de sus pînă jos şi care nu se-aseamănă nicidecum una cu alta, ar fi lucrarea cea mai anevoioasă şi cam greu de izbutit întocmai, pentru că aceste desemnuri şi flori sînt aşa de numeroase, încît ochiul nu le poate pe toate coprinde şi pana este slabă d-a le putea da adevăratele nuanţe, adevăratele lor frumuseţi, adevărata impresiune de care este pătruns sufletul celui ce o vede !

Am zis : totul pe dinafară se află de piatră sau marmură de Balcani, totul, desemnuri şi sculptare, avînd o cea mai remarcabilă arhitectură, iar învălitoarea îi e de plumb.

Pe la jumătatea ei se vede încinsă de un brîu măreţ cu nişte împletituri ingenioase şi colosale, fiind desemnate pe dînsele nişte solzi şi tot felul de flori. Deasupra acestui brîu se află nişte circomferinţe sau rozete sculptate, aşezate în rînd una lîngă alta, care, reprezentînd cîte un deosebit cap de operă, sînt foarte delicat lucrate, foarte ingenioase ; altele mai mici resăr din mur afară ca nişte platoşe şi tot asemenea sculptate. Apoi într-acestea şi mai sus de dînsele, acele ornamente, acele linii neregulate, în care se cunoaşte tot geniul artistic, acele chenare împregiurul ferestre-

lor sale cele prea înguste şi dese, apoi reliefurile, cornişele sau goticele săpături aproape de straşină şi mai sus de aceasta, iarăşi un rînd de chenare şi flori ; atîtea subţirele dungi, care se zăresc pretutindeni de giurîmpregiurul brînelor şi al chenarelor, acele frunzuliţe şi acele labirinte liniale, care se văd pretutindeni desemnate ca nişte mozaicuri, acele arcuri de pe la straşina învălitoarei turnului celui mai mare, care se văd întocmai ca nişte sprîncene, purtînd pe deasupra lor o cunună de nişte învoalte crestături ; şi turnul d-alături, a căruia straşină, deşi nearcuită ca a celui despre oltar, poartă tot o aceeaşi cunună de marmură şi dimpreună cu cele două de dinainte, în stil mauritan, toate coprind aceleaşi desemnuri şi flori, precum este biserica. Pe vîrful însă al fiecărui turn se află cîte un glob de piatră, asemenea sculptat, în care stă înfiptă crucea triplicată. Printre ferestre în jos, se văd aşezate în mur nişte coloane de marmură cu vineţele, care însă s-au scorojit de ploi şi de arşiţa soarelui. În partea din faţă a bisericii, aproape de uşă, sînt aşezate vreo patru table, cît nişte ferestre de mari, pe care stau inscripţii ale domnului fundatorului acesteia, cum şi ale altor domni, prin care sfătuiesc pe sfinţii călugări şi pe binecredincioşii epitropi şi ceilalţi, ca să păzească neclintite cele orînduite de dînşii şi să păstreze în bună stare acest dumnezeiesc locaş.

Dinaintea uşii, unde se lasă nişte trepte de piatră pe care te urci şi scobori, se află un amvon, un fel de pavilion situat în faţa bisericii şi care, tot asemenea ca biserica, este construit din pietre sculptate triungulare şi cu patru mici coloane.

Ce trist însă şi ce nenorocire ca acest monument strălucitor, adecă această biserică, să se găsească îngropată astfel între nişte case vechi, aproape ruinate, care nu-i lasă îndestul spaţiu ca să i se poată vedea minunata perspectivă ! Afară de asta, aceste case vechi şi mai mult dărîmate, care strîmtează locul sfintei biserici, nici că pot dura mult timp. Clopotniţa de la poartă se vede că a fost jumătate dată jos şi pe aceleaşi baze, de la jumătatea ei în sus, este reconstruită din scînduri. Ş-aceasta iarăşi nu poate dura decît puţin timp, ca un ce fără soliditate.

Cîtă deosebire, dar, între faptele şi edificiurile care le avem din timpii trecuţi, de acelea din zilele noastre !...

Cu toate însă, secolii trecînd, lăsară în urma lor destructoarea-le impresiune peste aceste edificiuri măreţe şi solide ; pentru că, cutremurele şi vijeliile cele mari se-ncercară în atîtea rînduri a le zgudui din fundamente, aşadar, pe ici şi colea, nişte crăpături care se văd căscate, nişte mişcări ale pietrelor din locul lor, la turnurile principale ale acestei admirabile biserici, ne spun că

neapărat cată să luăm aminte la aceasta și că guvernul, națiunea întreagă este chemată spre a reconstrui și a repara cele smintite de la locul lor, cele atît de rău slăbite și ruinate, căci, la din contra, lăsîndu-le într-o asemenea stare de părăsire, nu va trece mult și pierdem, ruinîndu-se, acest tezaur de o nemărginită frumusețe și sfințenie !

Intrînd înăuntrul bisericii, pătruns de o dumnezeiască devoțiune, ochii mei văzură îndată în partea dreaptă piatra mormîntală a lui răposatul întru fericire, Neagoe voievod Basarab, la al căruia capăt se vede neîncetat arzînd o candelă, lumina drepților și a preafericiților ; mă oprii lîngă dînsa și lîngă altele sub care zac fericitele oseminte ale familiei sale.

Și pentru oarecare interes istoric, voi citi anume aceste morminte, cu datele ce se găsesc pe dînsele :

Neagoe voievod, mormîntat la 7029 (1521).

La un căpătîi se află trei pietre mai mici : aci sînt mormîntați trei fii ai săi și anume : Anghelina, Ioan și Pătru.

Alăturea de mormîntul lui Neagoe se află doamna Platonida monahia, moartă la Sibiu și adusă de mitropolitul Anania, 7062 (1554).

Și mai jos este Stana, fiica lui Neagoe, sub nume de Sofronia, moartă la 7039 (1531).

Dar însă unde este mormîntată doamna Despa, soția lui Neagoe voievod și fiul lor Teodosie ? Cum de nu se văd și dînșii așezați lîngă acest prea fericit bărbat, acolo unde se găsesc mormîntați și ceilalți frați, ceilalți fii ai lor ?

Destin fatal pentru o nenorocită națiune care suferi așa de greu, prin însăși împărecherile și dezbinarea dinăuntru, amărăciunea și desele schimbări ale fortunei ! Ce nenorocire pentru biata doamna mumă, care fu smulsă într-un chip barbar, dimpreună cu fiul ei, de pe tronul pe care stătuse soțul ei ș-ai săi străbuni ! Ei fură depărtați într-un exil, unde pieriră pe mîinile necredincioșilor ș-ai țării inemici ! Ea, doamna stăpînitoare, supraveghiind pînă să ajungă fiul ei la maturitatea vîrstei, pentru a-i încredința tronul și a țării guvernare, intriga boierilor făcu ca ea și fiul ei să cază captivi și totdeodată și România a rămîne jucăria străinilor. Ei pieriră pe niște țărmi depărtați de sfîntul locaș unde adormea preafericitul soț sau preafericitul părinte. România nu mai puțin atunci fusese îngenunchiată pentru neînțelepciunea ce o săvîrșise fiii ei !

Cu toate acestea, un Radu de la Afumați vine de o scapă din ghiara anarșiei și o ridică de unde se afla ea îngenunchiată. Dar,

o, nesocotinţă şi ingratitudine! Fiii acestei ţări, notabili invidioşi şi care de multe ori i-au fost adus asemenea rele, se revoltară în contra şi acestui domn.

Radu de la Afumaţi fu ucis de dînşii la Rîmnic, dinaintea oltarului bisericii.

Mai tîrziu resturile sale fură transportate la Argeş şi iată-i piatra mormîntală care, din mai mare nenorocire, spărgîndu-se o parte dintr-însa, aceea pe care se afla inscripţia, pierdurăm şi sîntem lipsiţi de un aşa măreţ tezaur.

Cu toate însă, spre o norocire, să zic aşa, dacă nu ne mai rămase, pe lîngă nemuritoarele sale fapte patriotice şi bravura sa cea strălucită, acea inscripţie ce încununa prea mult pe erou, piatra fidelă conservă aceea ce a scăpat din mîna barbariei şi furiei omului; ea ne arată pe erou după cum l-a sculptat dalta meşterului de atunci. Deşi această figură este ceva ştearsă, dar se cunoaşte prea bine şi foarte lămurit. Este el, eroul călare pe un cursier fugind; este în floarea vîrstei, are un chip frumos, plete lungi, îmbrăcămintea precum o aveau domnii români în secolul XVI: poartă o mantie ce fîlfîie în urmă-i, are pe cap coroană şi un buzdugan ţiind în mîna dreaptă. Astfel reprezintă piatra mormîntală pe Radu de la Afumaţi, înmormîntat la 7037 (1529).

Mai spre uşa bisericii se găsesc încă trei pietre mormîntale. Sub una zac oasele lui Costandin, nepotul lui Matei voievod, anul 7149 (1641).

Sub cea de a doua, Anania mitropolitul, anul 7090 (1582).

A treia, Chiajna, soţia armaşului care a fost la Matei voievod — 7150 (1642).

Acu să descriem pe cei ce se găsesc zugrăviţi pe pereţii bisericii, spre partea titorilor, la dreapta.

Io Radu voievod şi soţia sa, Rocsanda, fiica lui Neagoe voievod. Alături, Io Teodosie voievod, fiul lui Neagoe voievod. — Apoi Neagoe, avînd la picioarele sale, la dreapta acuila măreaţă, marca ţării, iar nu corb precum vor să o interprete unii — alţii; aceasta este acuila neagră şi cu coroană pe cap. Lîngă dînsul, doamna Despina, avînd şase copii pe lîngă dînşii: trei băieţi şi trei fete şi anume: Teodosie, Pătru, Ion, Stana, Rocsanda, Anghelina.

O grupă deosebită reprezintă pe Radu Negru şi pe soţia sa doamna Ana. Mai la vale, Io Pătru voievod, Io Marcu voievod — Cneaz Lazăr şi soţia sa Golubiţa, despotul Serbiei, — Vladislav voievod — Io Vlad voievod şi Vintilă voievod — Un Radu voievod. — Lîngă aceştia urma Vlad Ţepeş, dar, pagubă mare, preasfinţia sa episcopul Iosiv, cînd s-a format întîi episcopia la Argeş, nepu-

tînd suferi de a vedea persoana lui Țepeș pe peretele s. biserici, a pus de l-a șters și-n locul lui se află preasfinția sa zugrăvit. — În rînd, Mircea voievod — Alexandru voievod — *spre stînga, cînd intri pe ușă :* iarăși Mircea voievod și Alexandru voievod.

Înăuntrul bisericii se văd douăsprezece coloane de o mărime îndestul de însemnată : șase inrînduite într-o parte și șase într-alta, fiecare reprezentînd un deosebit fel de sculptură.

Se află înăuntrul bisericii destulă lungime și comoditate. Zugrăveala, deși veche, în stilul acelor timpi, e foarte avută însă prin mulțimea subiectelor, vede cineva mai tot Testamentul Nou și Vechi, nenumărate ornamente și celelalte, însă ceea ce pot fi socotite de un și mai mare preț sînt relicele sîntului Nifon patriarhul, ale sfinților Serghie și Vah și ale muceniței Tatiana.

Pe lîngă atîtea înfrumusețări și ornamente, imagini, candele de argint mult, se găsesc și două tablouri de artiști vechi, precum, spre dreapta, în partea titorilor, sub icoana sînt Nicolae, este Iisus și samarineanca, iar în partea stîngă, sub icoana Maicii Domnului, este Iacob dormind, cînd vede în visu-i, scara cea pînă la cer și îngerii Domnului suindu-se și scoborîndu-se pe dînsa.

Din ceea ce se vede pe inscripția deasupra ușii, această biserică fu sfințită la 7025 (1517) și se zice că s-a lucrat de acel faimos meșterul Manole, în curs de nouă ani.

Observînd dar cu luare aminte toate acestea, nu mă mai puteam sătura privindu-le.

Mersei după aceasta ca să vizitez pe preasfinția sa părintele Climent, episcopul de Argeș [8].

Ospitalitatea oferită celor călători, blîndețea și compătimirea la suferințele poporului, ajutorința și binele a-l săvîrși, mîngîind pe cei nenorociți și săraci, depărtarea de egoism și de iubire de argint, a fi stăruitor la cele ce-l îndatorează postul său, totdeauna veghetor, totdeauna gata d-a asculta pe oricine vine să-i arate vreo plîngere, acestea sînt calitățile cele înalte de care se cuvine a fi învestit un cap al religiei, următor al lui Hristos ! Și acestea negreșit cată cineva a le cunoaște în preasfinția sa părintele Climent.

---

[8] Episcopului Climent de Argeș, mort în 1862, în vîrstă de 74 ani Al. Pelimon îi va dedica poezia *La mormîntul... răposatului Climent Argeșiul*, în volumul *Citera în Carpați*. A fost unul din deputații care au mers la Iași să salute alegerea lui Al. I. Cuza ca domn al ambelor Principate, spunîndu-i de trei ori : *Măria ta, să-ți fie milă de țară !*

Am fost priimit de preasfinţia sa cît se poate de bine. Aflai în acest lăudabil bărbat atîtea simţiminte nobile şi mărinimoase, încît mă făcu să doresc naţiunii mele totdeauna asemenea arhipăstori cu dor pentru patrie şi pentru fericirea naţiunii.

În sfînta sa preocupare spirituală, preasfinţia sa mi-a dezvălit dorinţa ce o are de a îmbunătăţi starea preoţimii, a seminarului precum şi a sfintei monastiri, care se află mai mult încongiurată de ruine.

Cu durere mi-arată că încă pînă acum guvernul nu dete înalta sa deslegare pentru punerea în lucrare a seminarului ce este proiectat încă de la anul 1846 ca să se zidească şi ale cărui fundamente sînt ridicate pînă-n faţa pămîntului şi pentru care, mai ales, o sumă de material precum : var, cărămidă, o mare cantitate lemnărie de stejar de construcţiune, care costă foarte însemnate sume, se strică stînd de atîţi ani.

Uitarăm însă a arăta, vorbind despre ruine şi de cîte s-ar atinge despre trecutul acestor monumente ş-a ţării istorie, după ce trece cineva cu ochii o mulţime de chilii şi beciuri, care seamănă mai mult a nişte închisori împregiurul monastirii, apoi, spre partea dreaptă, către oltar, la capătul unei ruine care se cunoaşte că ar fi tot aşa de veche ca şi biserica de-aici, se văd sus zugrăviţi un Radu voievod şi alăturea cu dînsul, un călugăr, cel ce se zice că ar fi însuşi acel Radu care a fost încins sabia şi a domnit pe tronul ţării.

Amîndouă aceste figuri ţin în mîinile lor o biserică, care însă nu e aceea a episcopiei. Scriptura însă de la capul călugărului se află într-adins ştearsă de cineva.

Să ne întoarcem acu ochii ş-asupra oraşului numit *Curtea de Argeş.*

Se află încongiurat de cele mai frumoase şi pitoreşti dealuri şi pe lîngă dînsul curge apa Argeşul.

Deşi întinderea nu-i este aşa de mare, însă nu vom greşi, considerîndu-i numărul caselor şi al populaţiei, dacă îl vom numi al doilea după Cîmpulung.

Monumentele şi ruinele atît de dese şi multe la număr, apele cele dulci şi peştii cei buni, dealurile şi livezile cu pruni, muscelele dimpregiur, semănate numai cu flori sub poalele munţilor, satele şi morile aşezate pe lunca Argeşului şi mai mult sau mai puţin veselia zugrăvită pe fizionomiile oamenilor şi ale femeilor fac pe călător a nu uita lesne acest loc romantic şi clasic al României.

Acest oraş însă, astă veche capitală a României mai nainte d-a fi fundată Tîrgoviştea, ş-a avut şi el nevoile şi nenorocirile sale, precum avu toată ţara.

Deşi din cele ce se văd, se află în decadenţă, dar nu-i lipseşte un mic tîrg, are ceva prăvălii, meşteri şi o bunicică societate. Cîţiva neguţitori şi amploiaţi ai Episcopiei formează societatea locală. Reprezintă în sine o comisiune a municipalităţii locale, subcîrmuire şi celelalte.

Intrînd înăuntru-i, întîiul monument şi care e mai vechi decît însăşi monastirea Episcopiei, este biserica Domnească a lui Radu Negru şi-n această biserică se află depuse relicele sfintei Filofteii, odor sacru şi miraculos al acestui sfînt şi dumnezeiesc locaş, cu hramul sfintul Nicolae.

Mai într-o parte de biserica lui Radu Negru, sub coasta dealului de alături, se află Sinicoara, ruinele măreţe ale templului doamnei Anei, soţia lui Negru voievod ; şi care se zice că s-a fost transformat de multe ori din templu catolic în cel ortodox răsăritean. Se găsesc bătrîni care au apucat acu şaptezeci de ani, săvîrşindu-se sfînta liturghie în ritul ortodox, precum şi a zis *Crezul* într-însul.

Am solicita însă luarea aminte a autorităţilor precum şi a orăşanilor de aici, să precurme aceea ce s-a făcut pînă astăzi, adecă a nu se mai căra moloz şi cărămidă, prin care se dărapănă din zi în zi.

Tot ce e un monument în România trebuie considerat ca sfinţit, pentru istoria şi viitorul ei !

Ne oprim dinaintea bisericii Domneşti, care merită toată luarea aminte.

Aici a fost, precum se văd ruinele în fiinţă, împregiurul bisericii, curtea domnească şi cetăţuia lui Negru voievod.

Cum intri pe poartă, se vede aşezat în peretele bisericii, chiar în locul unde era mai nainte uşa, un sarcofag, ca şi acela ce se află adus la Muzeul naţional din Bucureşti. Acesta reprezintă un bărbat stînd cu mîinile la piept, ce poartă o haină lungă, fiind partea gulerului ei ornată pînă la piept cu o pasmanterie şi cu colţişori, precum se purtau simizetele mai demult. Pe cap are o căciulă ca aceea numită cazaclească şi e cu plete lungi sau bucle atîrnînd pînă la umeri.

Nimeni nu fu în stare ca să-mi dea o deslușire pe cine reprezintă această piatră. Din nenorocire, obrazul şi o parte din faţa căciulii se află sfărîmate[9].

---

[9] Piatra de mormînt presupusă a-l reprezenta pe Radu I Negru. Actualmente se găseşte la Muzeul de istorie al R.S. România.

Lîngă acesta se găsesc o mulţime de pietre grămădite, care se văd sculptate, însă vechi şi tocite, altele zugrăvite cu sfinţi pe dînsele ; toate sînt strînse de prin murul bisericii şi de la turnul clopotniţei celei vechi care s-a surpat.

În peretele clopotniţei celei noi de la biserica Domnească, se află aşezată o acvilă de piatră foarte veche ; negreşit că aceasta este din timpul cînd s-a fundat biserica şi curtea lui Negru vodă [10]. Iarăşi un document îndestul de autentic, cum că marca ţării dintru început a fost şi este acvila (vulturul).

Ea este lucrată cît se poate de bine : se vede stînd cu aripile întinse, ca o măreaţă pasăre ce se opreşte din zboru-i ; picioarele, corpul, aripile, gîtul, deşi prea veche, se află în prea bună stare. Aceasta se afla mai nainte pusă ca un frontispiciu în faţa turnului celui vechi.

În cercul societăţii care mă încongiură la intrarea mea în acest oraş, între alte persoane, lăudabilul domn Boerescu, profesorul şi inspectorul Seminarului, fu cel dintîi pe care-l întîlnii ; el îmi înlesni mergerea pe la ruine, a cerceta ş-a afla urmele marilor domni, de la care avem totul în România.

Nu vom trece cu vederea şi nu vom uita însă, aflîndu-ne în mijlocul atîtor lucruri sacre şi importante, al atîtor monumente pe care se constituie istoria şi vechile drepturi ale ţării, aflîndu-ne, zic, dinaintea acestui sfînt oltar, în care se pomeneşte cu devoţiune numele fundatorului Principatului Român, şi al cărui nume viază adînc şi este scump populaţiunei întregi, acesta este Negru vodă, a căruia memorie i-o vom binecuvînta.

Înăuntrul bisericii, cum intri, într-o parte, lîngă pereţi, se află o piatră în lungime de un stînjen şi foarte groasă, pe care a fost o inscripţiune, dar s-a şters. Aceasta se zice că ar fi piatra ce era pusă la mormîntul acestui domn. Acoarde-se dar arpele gloriei române, spre a cînta pentru dînsul imnul memoriei eterne şi generaţiunile viitoare încunune mormîntul său cu flori !

Aici adevăraţii români, ori şi cînd se adună spre a asculta sfînta liturghie, nu se pot opri d-a nu vărsa lacrime ş-a nu binecuvînta cu ardoare pe mormîntul lui Negru !

---

[10] Consola de piatră reprezentînd un vultur bicefal, încastrată în clopotniţa zidită în 1838, fusese preluată de la vechea clopotniţă ridicată în 1812, cu unele materiale de la casa domnească ruinată în 1733. Tipul de vultur aparţine epocii lui Şerban Cantacuzino, anterior anului 1688, şi este de factura bizantină cunoscută a Cantacuzinilor.

După aceasta, plecînd din orașul Curtea de Argeș, spre a merge la monastirea Episcopiei, didei peste lucruri și oameni cu care n-aș fi dorit în viață să mă mai întîlnesc.

Voii să văz pe preasfinția sa.

L-am găsit primind cu a sa naturală bunătate pe doi inși, niște oaspeți ce veniseră la Episcopie. Șezurăm dar pe scaune, în coridorul caselor de priimire.

Unul dintr-aceștia, cu o fizionomie brutală, umflat la chip și oacheș, cu părul închis, creț și mai de multe ori vîlvoi de nepieptănat, sta alăturea. Celălalt, mai june, tot asemenea oacheș, dar fără ca fizionomia sa să însemneze ceva mai multă inteligență decît a celui dintîi, mă măsura cu ochii de sus pînă jos.

Acesta, am aflat că se rudește cu un oarecine negutitor însemnat din București.

Cel dintîi dintre acești oaspeți deschise vorba începînd să se plîngă de anii de la evenimente, cum că el a fost pierdut din arenda de moșie și altele.

Cel d-al doilea, nici una, nici două, începu a secunda pe cel dintîi cu niște vorbe atingătoare de națiune.

Arendașul grăsuliu nu înceta d-a acoperi cu vorbele cele mai înjositoare numele cîtorva bărbați, cu care, ce e drept, România are mult a se făli. Tot ce e mai înnegrit, toate vorbele cu care s-ar servi calomnia cea mai mîrșavă, le rosti omul acesta în contra românilor.

Preasfinția sa pierdu răbdarea și se sculă.

Mie îmi venea să iau p-acel chip grăsun de gît și de picioare, să-l azvîrl peste balcon.

Ar fi trebuit cel puțin pentru respect să se mărginească, dar ei din contra : preasfinția sa se dusese la masă și această nesuferită conversare se urma încă.

Eu scosei portofoliul și cercetai de numele lor, ca să-i însemnez și să-i fac lumii cunoscuți.

Am aflat că nici unul dintre ei nu e român de origină : sînt niște arendași de moșie și ș-au făcut prin aceasta stare ! Ș-atunci nu m-am mai mirat de atîtea calomnii ce făceau românilor, în mijlocul cărora și-au găsit ospitalitatea !

Abia sfîrșii de scris și domnul B. [11] și mai alții veniră cu toții să-mi anunțe că dacă voiesc a-i însoți, să mă gătesc ca să mergem a vizita Cetatea lui Țepeș vodă la Căpățîneni.

---

[11] Boerescu.

VI.

Ospitalitatea fiind unul din vechile obiceiuri ale ţării noastre, o găseşte cineva prin sate, pe la munţi, la oamenii cei săraci, o găseşte în curăţenia inimii acelor români fideli datinelor şi limbii naţionale.

Cît de tristă însă şi-n contra principiului creştin e priimirea de străini pe la unele din monastiri, dacă călătorul ce vine n-are cu dînsul o căruţă sau o caleaşcă, cel puţin cu patru cai înhămaţi, făcînd larmă din clopotele de la cai şi din plesnitura bicelor şi dacă nu va avea pe chichiţă sau pe capra caleştii măcar un fecior şi un dorobanţ.

Am fost aşa de rău priimit pe la acele monastiri de către sinţii călugări : voi descri-o aceasta mai la vale. Dar culpa, vă închipuiţi, nu o poci atribui decît acelor sus zise lucruri, adecă clopotelor de la gîtul dobitoacelor, bicelor, servului şi dorobanţului.

Românul sătean însă, necăjit şi rupt de munca clăcii şi altele, deschide uşa săracei sale cămăruţe, cu faţa veselă şi ocolit de copilaşi mititei, un tată bătrîn sau o mumă neputincioasă, a cărora bătrîneţe o adăposteşte sub acoperişul căminului său ; îţi întinde mîna şi cu bunătatea pe buze-i, zice călătorului : Bine-ai venit, intră ! Pîinea şi sarea e îndată pusă dinaintea acestuia şi patul său de odihnă i-l lasă spre a se repausa.

O asemenea priimire pe care, alăturea cu vetrele cele însemnate ale monastirilor şi ospitalitatea ce dau ele la străini şi călători, o putem numi dinarul văduvei, am aflat-o la cîmp, prin munţi, prin sate şi-n cele mai mici cătune, pe la bunii şi ospitalierii locuitori ai României.

Plecai dar de la Argeş, însoţit de persoanele sus zise, pentru a merge la Poenari sau la Căpăţîneni, unde se află, între munţi, pe Argeş, faimoasa cetate a lui Vlad Ţepeş.

Mai nainte d-a trece în sus de cîmpia pe lîngă Argeş, numită a Radovanului, spre Albeşti, Oeşti, Corbeni şi pînă la Căpăţîneni, mai multe nume tradiţionale şi oarecum impresionabile îmi izbiră auzul şi mă făcură a cerceta despre originea şi începutul lor. Cei ce mă însoţeau îmi arătară nişte ruine pe malul Argeşului, ce se numesc ale Rodovanului, dar cine a fost vreodată acel Rodovan ? de unde şi cum rămase numele acesta ruinelor şi cîmpului de lîngă apa Argeşului ? Nu se ştie de nimeni. Nişte movile de pietre grămădite şi înşirate unele lîngă altele pe acest cîmp se numesc de locuitori *Movilele tătarilor*. Aci se zice că au avut tătarii locuinţe,

întăriri şi celelalte. Spre stînga de la Rodovanu se numeşte Valea Danului, loc deschis pintre dealuri, pe unde e drumul către Rîmnic; iar spre dreapta, apucînd pe muscele către Cîmpulung, se cheamă Valea Iaşului, Valea Sasului şi celelalte. Toate aceste numiri, reprezintînd nişte date şi personaje oarecum istorice, pe care timpii şi evenimentele le-au făcut să se piarză, ruinele însă se găsesc în fiinţă, care atestă şi pînă astăzi existenţa lor trecută!

Ţinurăm, precum am arătat, calea înainte şi către toaca popilor sosirăm la Căpăţineni. Un preot d-aci din sat avu buna voinţă să ne conducă.

Urcarăm cu toţii muntele numit *Albina* şi după o suire îndestul de anevoioasă şi care ţinu mai bine de o oră, sosirăm la vîrf. Din culmea acestui munte, mult mai în jos între munţi, în faţa noastră, cetatea sus numită se vedea ca o jucărie de copii.

— Iată *Cetatea lui Tepeş Vodă!* zise unul dintre companionii noştri.

Îmi bătu inima la auzirea aceasta, însă nu o puteam deosebi îndestul de bine, din cauza atîtor stînci şi păduri care s-aflau pînpregiurul ei.

Cerul însă, deşi mai era pînă la apunerea soarelui, se acoperea de un nor şi nişte aburi groşi, ridicîndu-se de prin înălţimea munţilor şi de pe pietrele cele cu totul colosale şi rîpoase, ne făcură să ne temem iarăşi de ploaie. În munte, cînd n-ai gîndi, e ploaia aci!

Ne scoborîrăm din vîrful muntelui suszis, pe poteci strîmte şi cam anevoioase, către cetate.

În sfîrşit ne apropiarăm de dînsa. Din ce în ce, locul se făcea mai periculos. Unora dintre noi începu să le vină ameţeală. Dam cu toţii mîna unul altuia, spre a ne încuraja. Mai nu cutezam a ne pleca vreunul ochii în jos, fiindcă abisuri spăimîntătoare se deschideau sub picioarele noastre.

Cînd ajunserăm sub murul cetăţii, ne părea că nu vom mai putea merge nici înainte, nici îndărăt. Cei mai deprinşi cu asemenea locuri rîpoase mergeau înainte, iar cei nedeprinşi păşeau încet, ţiindu-se totdeauna de ramurile unor copăcei mici sau de oarecare plante ce cresc p-acolo.

Cu toate însă, deşi pînă aci scoborîrăm atîta din vîrful acelui alăturat munte, pînă să ajungem la cetate, care se află situată pe vîrful unei stînci de piatră, sub ale căriia picioare, prin fundul văii, curge Argeşul, ce-şi ia începutul din munţi mai nainte, poziţiunea sa se află aşa de înaltă, încît apa Argeşul se zăreşte în fund, abia cît o pandlică de argint, care se pierde şerpuind prin cotiturile

ș-adîncimea văii ; iar buștenii cei de brad, pentru facerea scîndurilor, ce sînt oborîți din munte și bilele pentru șiță, lăsate pe rîu și plutind, se vedeau d-acolo întocmai cît niște mici frunzulițe galbene mergînd pe apă.

Cînd cineva, înadins sau din întîmplare, aruncă d-acolo o piatră, sunetul acesteia se aude în curs de cinci minute, lovindu-se de pietre și de copaci, pînă să ajungă în fundul văii. La această înălțime se află situată cetatea, al căreia aspect grandios ne recheamă, acum patru secoli, faptele românilor.

Ea posedă forma unui pătrat lungăreț, la fiecare patru unghiuri avînd cîte un turn și în mijloc, la amîndouă laturile lungimii, avînd iarăși cîte unul mai mic ; coprinzînd o lungime de șaizeci de pași și lărgime de douăzeci, iar nălțimea murului poate fi socotită pînă la doisprezece stînjeni. Murul care o-ncongiură, fiind construit din piatră și pe din afară cu un rînd de cărămidă mare și bine arsă, cu care se îmbracă, ca cum pentru a-i da lustru, are o grosime de doi pași, și pe dinafară, nefiind tîncuit cu var, stă foarte neted și roșu, păstrînd coloarea cărămidei dintr-însa.

Precum zisei, locurile dinpregiur sînt cele mai rîpoase și cu totul sălbatece.

După ce ajungi la dînsa, e și mai anevoie de intrat înăuntru și mai periculos.

Cea dintîi intrare se află despre nord-vest. Are o ușă și niște surpături formate într-un timp de cînd mîna cea sacrilege a omului a cutezat să dărîme parte dintr-însa, spre a fura cărămizi. Se zice că locuitorii satelor dinpregiur au făcut mereu sobe și chiar au ridicat case cu cărămida scoasă de aci. Din această cauză, turnul despre sud-vest se află de tot dărîmat și fu oborît în fundul văii ; iar pe dinăuntru, boltiturile turnurilor se află asemenea, în cea mai mare parte, căzute, precum și murul în mai multe părți. În mijlocul ei se afla un bazin care acum este ruinat și înăuntru-i stau aruncate pietre și resturi din zidărie, iar cazematele, cămările, bucătărie și cîte alte lucruri, care abia se mai cunosc, sînt cu toate acestea în ființă. În partea despre est, către rîu, se afla o piatră cu scripet, pe unde se trăgea apă cu burdușele din fundul văii în sus. Înăuntrul astei fortărețe, se află niște mesteacăni îmbătrîniți de ani, iar pe vîrfurile turnurilor și pe deasupra, pe boltituri crește ienuperul și mesteacănul.

Dacă de cincisprezece ani încoa, națiunea, știind a respecta aceste monumente, ar fi oprit satele dimpregiur de-a ridica dintr-însa atîta cărămidă prin care ea ajunse în astă stare de ruină, astăzi ar fi existat încă întreagă, ca și în timpii lui Vlad Țepeș.

Ce păcat că astfel, din neîngrijire, se pierd și se strică niște asemenea prețioase edificiuri !

După ce furăm lîngă murii ei și, precum zisei, după ce, călcînd pe niște colțișori de piatră, abia cît latul palmei, pe care căta să umblăm, ținîndu-ne de cîte un fir — două de iarbă, fără a cuteza vreunul a ne pleca ochii în jos, cu inima bătîndă și alții tremurînd ca varga, abia apucarăm de intrarăm înăuntru, prin partea despre nord-vest ; și după ce observarăm bine toate și mai ales că nuorul se-ndesase prea mult deasupra munților, cătarăm a ieși cît mai curînd, însă cînd ne retraserăm iarăși pe acei colțișori de piatră pe unde intraserăm, mulți dintre noi văzură moartea cu ochii.

Începurăm, după ce ne văzurăm scăpați și ieșiți dintr-însa, a ne saluta unul pe altul de pelegrini sau hagii, pentru că ne-a ajutat Dumnezeu a intra și-a ieși fără pericol din cetatea sus numită, a lui Tepeș vodă.

Cîte cugetări atingătoare și înfiorătoare totdeodată nu-mi coprinse inima cînd fui înăuntrul ei. Mă gîndii la trecut, la cruzime și la faptele omului ; cugetai profund cît sînge a costat poate edificarea astei fortărețe. Nu puțin petrecui prin minte cele desființate de timp, precum și atîtea fapte mari ale românilor. Toate aceste cugetări îmi inspiră vederea acestei cetăți !

Îmi aruncai ochii spre est și văzui Clăbucetul și Pleașa, munți înalți, sub care mă aflam cît o furnică, iar în fața acestora este Luncetul, un alt munte foarte înalt. Mai către fund, la nord de ceilalți munți, se văd Lespezile, cu miile sale stînci ce formează un părete de sus pînă jos. Abia murmura cascadelor și a Argeșului putea să ajungă pînă la auzul nostru !...

Cu toate acestea, chiar în mijlocul ăstui loc sălbatec, chiar în sînul acestei naturi aspre ce înfiorează ochiul nu lipsesc frumuseți demne de plăcerea și curiozitatea omului.

La culmea astei foarte giganteşti pietre, cresc sumă de plante odorifice, nenumărate feluri de flori, cu deosebite culori și forme : crini, ienuperi, cuișori, tot felul de copăcei sălbatici și plăcuți la vedere. Ceva mai în laturi și pe muntele cel aci lipit, în sus, cresc mesteacănii și fagii cei peste seamă înalți, iar sorbul, un copaci îndestul de mare, cu frunza îngustuliță, d-o coloare închisă verde și-n care, mai pe fiecare ramură, se văd niște glădării cu mari ciucuri de mărgean, niște perișoare roșii, fructul său ; acesta poate fi socotit ca regele arborilor. Frumusețea și grațiosul aspect ce-l reprezintă acest arbore e de recomandat lumii. Prea mult mă mir că n-am văzut în grădina publică din București ăst arbore transplantat.

Rămîind în această stare de meditare aici și uimire, încîntat de atîtea lucruri ce se reprezentară ochilor mei, deasupra astor muntoase locuri, priveam cursul norilor şi urechea mea fu izbită de înfiorarea frunzelor mişcate de suflarea aerului.

Preotul Grigore ne zise să nu întîrziem mult că vine ploaia și cel puţin să fim ieşiţi din aceste poteci strîmte și periculoase.

Grăbirăm cît puturăm a ne retrage pe munte în sus, unde niște platani stufoși dominau regiunea. Locul, din ce în ce, se acoperea de o ceaţă, în urma noastră.

Nu eram încă la culmea muntelui Albina și îndată niște tunete se succedară prin o detunare nemărginită şi fulgerul ce lumină cu lumina sa electrică toată valea și munţii sparse, pentru un moment, întunericimea norilor ce acoperise orizontul.

Trăsnetul se părea atunci a cădea mai jos decît locul unde ne aflam noi.

Îmi aruncai încă o dată ochii înapoi, ca să văz cetatea lui Vlad Tepeş, de care acum ne despărţeam şi începuserăm a ne depărta. Ea se afla învălită de o boare albicioasă sau un fum, care o făcea nevăzută dinaintea ochilor noştri. Atunci ploua în fundul văii şi pînă să ajungem noi la vîrful piscului, sosi și la noi norul cu ploaia.

Ziua nu mai avea mult pînă la sfîrșitu-i.

Ne adăpostirăm sub crăcile verdoase ale unui stejar bătrîn, pînă ce trecu ploaia care începuse cu picături mari, și după un cart de oră de repaos şi la adăpostire de umiditate, cătarăm a scoborî coasta muntelui, de cealaltă parte, spre a merge la Căpăţîneni, unde maserăm noaptea... Rămaserăm dar la preotul Grigore, pînă a doua zi dimineaţa.

Ţinta călătoriei mele fiind cu totul alta de aceea a companionilor mei, cătai a mă despărţi de dînşii. Îmi luai ziua bună și urmai înainte călătoria, iar dînşii se înturnară înapoi la Curtea de Argeş.

Am ieșit în drumul Cîinenilor, spre a merge în jos, către monastirea Ostrovul, care este în faţă cu Călimănești, și mai pe urmă la Cozia.

De la Căpăţîneni, nu departe, didei de satul Harep şi de-acolo la Sălătruc, în drumul Cîinenilor. Mersei la vale pe Topolog, spre Şuici. Luai cai de la subadministratorul local şi un om care să mă conducă. Înaintai dimpreună cu acest om pînă la satul Berislăvești, unde cătai a schimba caii, fiindcă stătuse al meu.

Acest sat, în marginea căruia se află situată monăstirea Berislăveşti, un schituleţ închinat sfîntului Pantelemon, are o întindere îndestul de însemnată, ca şi Jiblea, cel din urmă sat către monastirea Ostrovul.

Găsirăm doi oameni stînd la posadă (locul de strajă prin sate), dinaintea unui focşor. Amîndoi erau cu lulelele în mînă şi spuneau istorii bătrîneşti. Unul era cu părul cărunţat şi cu fizionomia zbîrcită, om trecut de cincizeci de ani, iar celălalt, care semăna a fi mai june, înfăţişa aspectul unui sătean sărac, rău îmbrăcat ; cum am zice, purtînd în vîrful capului o pălărie neagră, rătundă şi învechită, avea plete lungi, cămaşă ruptă, un cojocel soios care-i învălea pieptul, cu nişte cioareci pe dînsul, înnegriţi de păcură şi cu opinci învechite în picioarele lui. Fizionomia sa însă nu era lipsită de oarecare trăsuri caracteristice : era puţin ciupit de vărsat şi cu nişte ochi foarte vii. Cel mai matur dintre dînşii era strejarul din sat.

Din cele ce vorbeau ăşti doi oameni înţelesei că cel mai june este boier de neam scutit de toate dările şi de orice podvadă, la care sînt supuşi ceilalţi locuitori. Auzind aceasta, mă apropiei de acest june şi luai interes spre a-l întreba de poziţiunea-i, de familia din care se trage şi ce venit are. Bunul om, fără a se nemulţumi cumva despre chestiunile ce-i făcui, îmi spuse toate cu de-amănuntul. Ei erau doi fraţi, amîndoi însuraţi şi cu copii ; au avut moşie întinsă şi munţi, pe care mai în urmă le-au fost pierdut. Cu toate acestea, ei, mîndri de numele străbunilor lor, se numesc boieri şi ţara le-a consfinţit dreptul ce li l-au asigurat părinţii şi străbunii lor, prin sîngele ce l-au vărsat eroii aceia care s-au luptat pentru patrie şi religiune.

Aşadar, acela pe care l-am găsit precum îl descrisei, era cel mai mic, numit Neculae, iar celălalt frate mai mare, pe care avui plăcerea, în urmă de a-l vedea, viind şi dînsul aci, se numeşte Gheorghe. Amîndoi astăzi, sub numirea de Dolofăneşti, se trag dintr-un cel mai strălucit sînge în ierarşia marilor domni ce posedă România într-un timp : ei se trag dintr-un frate al lui Mircea vodă, care se chema Dan, iar acum nu sînt decît nişte simpli moşneni, precum am zis, din satul Berislăveşti, cătunul Stoeneşti, nemairămînîndu-le decît suvenirile străbunilor lor şi numele de care ei sînt atît de mîndri. O ! timpi ! O ! minuni ale soartei ! cîtă schimbare, cîtă prefacere aţi luat asupra faptelor ş-asupra gintei umane şi cîtă veţi lua în viitor. Cupa de aur ce străbunii acestora o deşărtau în veselia lor că au gonit pe inemic din căminul părinţilor lor, aci era prefăcută într-o simplă cană de pămînt, în care apa, amestecată cu lacrimile de suferinţe, forma eterna lor băutură.

Am rămas uimit de aceasta şi am mulţumit din tot sufletul astei întîmplări pentru descoperirea ce făcui şi că am avut fericirea d-a cunoaşte pe ăşti oameni, descendenţi din acea strălucită viţă.

Fiindcă ajunserăm pe după toacă la acel sat și fiindcă, cu una cu alta, întîrziasem și mai ales că nu puturăm găsi încă un cal, căci, în timpul verii, sînt vitele risipite pe la munte după pășune și oamenii cei mai mulți sînt duși pe la lucru, zisei lui Ion, dorobanțul care mi-era conductor, să descalece și împreună să mergem, pe jos, pînă la monastirea Ostrovul, ce se afla numai în oarecare distanță, mai la vale de acest sat.

Înserarăm pe drum. Luna ce se ivise la început splendidă și plină începu a se întuneca iarăși de umbra unui nuor ce se ridicase despre apus. Cerul, deși senin pînă aci, începu îndată a se însemna de ploaie, prin niște fulgere care se iveau și sclipeau din cînd în cînd pe cer. Și cu cît mai mult se lățea nuorul, cu cît noi întîrziam d-a ne pune mai curînd la o adăpostire.

Ion își frîngea mîinile de părere de rău că nu rămăseserăm la monastirea din Berislăvești și eu nu mai puțin fusei îngrijat că voi păți iarăși ceea ce mi se întîmplase cu vreo două săptămîni mai nainte pe drum, de la Cîmpulung spre Curtea de Argeș, adecă d-a fi muiați pînă la piele de ploaie ; ș-apoi, mai ales noaptea !

Îmi întrebam omul, cînd trecurăm de cel din urmă sat din drumul nostru, cît mai avem a merge. Ion îmi spuse că dacă va ține timpul așa încă o jumătate oră, sosim la Ostrov.

Cu toate acestea nuorul din ce în ce creștea și ceea ce făcu ca să nu plouă așa de îndată, era o mică adiere a vîntului care abătea puțin nuorii. Merserăm înainte, consolidîndu-ne prin aceasta și totodată nu lipsirăm d-a îndoi iuțeala pașilor.

Nuorii se preumblau în toate părțile, ca o femeie însărcinată care trebuie să nască și speranța noastră începu a ne părăsi. Luna însă, ieșind cîteodată din sînul nuorului, mai lăsa a se răsfrînge lucitoarele ei raze în undele rîurilor și pe frunzele copacilor.

Cu aceasta mai învia oarecum și speranța noastră că nu va ploua mai nainte d-a intra în sus zisa monastire.

Mai avurăm încă a scoborî un deal, pe la al căruia brîu este calea ce o urmam și sub dealul acesta se aud apele Oltului curgînd cu răsunet, între deal și pruntul pe care se află situată monastirea.

În sfîrșit ajunserăm, cu ajutorul lui Dumnezeu ; aici o să stăm, zise Ion dorobanțul.

Îmi aruncai ochii către vale și apele Oltului, în ale căruia spumoase valuri se răsfrîngeau razele lunii, le văzui curgînd ca niște unde de argint, cît se poate de încîntătoare și totdeodată furioase, reprezentînd ochilor a țărmilor depărtare, cît și auzind a lor mugire, în iuțeala de care erau însuflețite.

Nuorul cel întunecos, înaintînd în fața lunii, lăsă în întuneric spațiul ce se afla dinaintea noastră ; dealurile se păreau cu totul

monstruoase la a lor ivire și apa se arăta furioasă, cu cît ne apropiam de marginea ei.

Viind unul după altul valurile sale cele spumoase și lovindu-se cu gemăt de niște bolovani de pietre ce se găsesc prin întîmplare aduși pe mărgini și mai înăuntrul rîului, sau de niște copaci dezbrăcați de coaja lor, tîrîți prin furia apelor din sînul pădurilor, toate acestea închid locul cel sînt al monastirii, ca un mur de cetate, care oprește pe fiecare, oricînd va voi de a trece de cealaltă parte.

Cu toate însă, niște vase sau poduri, construite pentru a face serviciul acesta, se aflau gata la țărmul opus, spre a se pune în mișcare și a pluti către cestălalt țărm, cînd se va auzi un strigăt de pe malul stîng.

Dincolo de Olt, Ostrovul și monastirea, care nu reprezintă în tot timpul decît o pădure deasă, niște copaci mari și stufoși, se părea atunci ca cum ar fi fost nelocuit, afară de o singură lumină ce se zărea ca o mică stea, prin acest întunecos frunziș : era focul care-l aprinseseră podarii, ca să se apere de răceala nopții.

Poate erau atunci orele zece și jumătate, cînd sosirăm.

Dorobanțul meu dete podarilor un chiot precît îl luă gura. Un răspuns fu trimis din partea de dincolo, tot asemenea prin chiote și eco se auzi repetînd vorbele lor peste undele apei și prin cotiturile dealurilor. Îndată se văzu un om cu o luntre înaintînd și luptîndu-se cu puterea valurilor, ca să vie spre cestălalt țărm ; el semăna, la aspectul nopții, cu luntrașul ducătorul sufletelor [12].

Intrarăm în această luntre, care, suind mai întîi cîtva pe marginea apei, se lăsă în urmă în voia rîului la vale, în direcția cea opusă, pînă ajunse la celălalt țărm. Acolo sării din luntre afară și Ion dorobanțul îmi urmă.

Plecarăm de la margine, ca să putem mai curînd a ne pune la adăpostul monastirei, de ploaia care începuse a se apropia acum.

Nuorul acoperise orizontul într-un văl cu totul întunecos și luna se făcuse nevăzută în astă oră înaintată a nopții. Tunetul făcu să răsune nemărginitul spațiu cu un detunător urlet și fulgerul, cu a sa lucire, lumină o clipă pădurea și copacii Ostrovului.

Merserăm vreo cîteva minute pe niște poteci cotite și nu auzeam împregiuru-ne decît urletul pădurii și trosnetul gătejelor sau al păișului sub pașii noștri.

---

[12] Charon, personaj din mitologia greco-romană, care trecea cu barca sa sufletele celor morți peste apa Styxului, în Infern.

Abia apucai de urcai treptele prispei și deodată ploaia căzu cu cea mai mare putere, o ploaie repede ca cum turna cu găleata, cum zice țăranul, și care ținu pînă aproape la ziuă.

Maserăm dar la acest om bun, unde furăm priimiți și adăpostiți de răul timp. A doua zi pînă-n ziuă, Ion se-napoie la tact.

Și cu toate că ploaia ținuse atît de mult, dar locul fiind nisipos și pietros pe la poalele munților, apa se scurge numaidecît : două ore după încetarea ploii fu de ajuns pentru a se zvînta locul.

Plecai singur de aci către monastirea Cozia. Deși după atîta umiditate, aerul de la munți este cam rece, și mai ales dimineața, însă nu lipseau frumuseți acestor muntoase părți și chiar mai nainte de a se zări soarele peste culmile cele înalte ale țurțudanelor (așa se numesc de popor vîrfurile stîncilor celor mari de piatră).

Drumul în această parte, care se întinde pe marginea maiestuosului rîu Oltul, nu reprezintă decît stînci și maluri, numai pietre în dreapta și-n stînga, văi, dealuri, rîpe și munții cei nalți ai Coziei; tot ce e mai sălbatec și pitoresc, tot ce este măreț și demn de suvenirile cele mari ale timpilor trecuți.

După o oră și jumătate, intrai în monastirea Cozia. Ardeam de dorință ca să vizitez și să văz atîtea lucruri interesante, și, mai cu seamă, a vedea, dintre toate, manta ce a purtat-o însuși Mircea vodă și care credeam că se păstrează pînă astăzi.

Aspectul astei monastiri foarte învechită și care se află despre partea cea din față încongiurată cu gard, în fund cu niște case vechi, aproape ruinate și în partea de dinainte cu o zidărie începută, spre a se edifica altele noi, și care sînt lăsate de cîțiva ani din lucru, nu-mi prea mulțumi ochii și singurul lucru ce poate fi important pentru vizitatori și de care, în adevăr, fui încîntat, sînt pozițiunile cele pitorești ale munților, apa Oltul, care curge pe lîngă această monastire, și urmele imperatorului Traian, admirabilul acel drum, lucrat de armiile romane, care, începîndu-se de la Dunăre, prin două ramuri, și împreunîndu-se către Drăgășani, se suie pe marginea dreaptă a Oltului către munte, trece pe lîngă Rîmnic, se-ntinde spre Cozia, unde, pînă a nu ajunge la dînsa, trece Oltul în partea cealaltă, mai ține o bucată, pînă unde se numește Masa lui Traian [13], și d-aci, trecînd iar pe țărmul drept al Oltului, se urcă pe la Turnu Roșu, către Sibiu și de la Sibiu se-ndreaptă către Sas-Sebeș și mai în sus, de unde, împărțindu-se iar în două

[13] Numită încă și *Masa lui Mihai Viteazul* este o lespede de piatră, pe stînga Oltului, spre Sibiu, unde legenda spune că s-ar fi oprit și împăratul Traian și voievodul muntean, cu oștile, în drum spre Transilvania.

ramuri, o parte apucă către Alba Iulia și pătrunde în Panonia, alta se abate spre Deva, spre Hațeg înainte și celelalte.

Monastirea Cozia dar, se află situată între dealurile numite, cel despre partea dincoace de Olt, în județul Argeș, Nucețelul, iar spre partea dreaptă, dincolo de Olt, județul Vîlcea, Priboienii și Urloaiele, în fund, spre dreapta, se vede muntele Piatra, iar spre stînga înainte, e muntele Cozia.

Primirea sau ospitalitatea oarecum echivocă din partea călugărilor în această sfîntă monastire m-a făcut să plec cît mai îndată d-acolo.

Vizitai biserica prin năuntru : foarte veche, cum am zis, a căreia zugrăveală abia se cunoaște de înegrită ce este, și murul, în cea mai mare parte, se află crăpat de cutremure și celelalte.

Furioasele urme însă ale timpilor de barbari, care făcură, ca să zic așa, a rămîne pînă în zilele noastre semnele cele mai triste, impresiuni ce se găsesc imprimate pe cele mai sacre lucruri, precum împușcăturile prin pereți, sfinții zgîrieți de vîrful armelor ascuțite, pietre sfărîmate și inscripțiuni șterse, din întîmplare sau într-adins, toate acestea mă făcură a mă cutremura de cele ce se petrecură odată p-aici !

Această sfîntă monastire, cu hramul Adormirea, este fundată de însuși Mircea vodă cel Mare, domnul și suveranul României.

Înăuntrul bisericii, lîngă tronul domnesc, se află el zugrăvit, ca și la Curtea de Argeș ; asemenea se mai văd și trei boieri mai dincoa, dimpreună cu soțiile lor.

Mircea se află înveștmîntat ca împărații Constantinopolului, cu lorică, cu mantă și purtînd coroană pe cap. Artistul însă acelor timpi, pentru respectul și devoțiunea sa către sfînta religiune, a dat eroului mai mult o fizionomie și postură a sfinților, cum se găsesc zugrăviți pe la toate bisericile ! Și la Curtea de Argeș, el tot asemenea este zugrăvit, cu același port, însă nu și avînd aceeași fizionomie ; și ceea ce e mai mult, la Cozia are însemnată la amîndoi genunchii, acvila neagră cu două capete [14].

Nu puțin m-a prins mirare că, afară de ceea ce se vede marca austriacă, acvila cu două capete, gravată pe o piatră ce s-a găsit

[14] Al. Pelimon, necunoscînd motivul reprezentării acvilei imperiale cantacuzine în costumul lui Mircea cel Bătrîn, dă o explicație inexactă, făcînd confuzie cu acvila bicefală din stema Austriei. Pe cînd aceasta din urmă ține în ghiare sceptrul și globul cruciger și coroana se află deasupra ambelor capete, vulturul cantacuzin are fiecare cap încoronat și nu are nimic în ghiare.

prin munți și care este așezată deasupra unui jeț de piatră, în amvonul bisericii, mai văzui iarăși în mai multe locuri această marcă pe pietre, dar aceasta nu poate fi decît niște resturi de cînd în România Mică percurseră armatele și influența austriacă, sau de cînd românii, vreodată, cooperară împreună cu armatele acelora.

În această sfîntă biserică se află mormîntul lui Mircea vodă, dar fiind că piatra a fost de fel cam moale, inscripțiunea de pe dînsa este de tot ștearsă. La un capăt se află așezată o candelă ce se aprinde totdeauna pe la sărbători și în timpul oficiului sînt.

Alături de mormîntul lui Mircea vodă, se află mormîntați, sub o singură piatră, maica Teofania, muma lui Mihai Viteazul, doamna Florica și Nicolae voievod, fiul lui Mihai vodă.

Aci se cade tot adevăratul român, cu o sfîntă devoțiune în inimă-i, cu o lacrimă în al său ochi, consfințită întru memoria și binecuvîntarea marilor eroi ai României, să îngenunche și să sărute această piatră, pentru că sub dînsa se află repaosînd fericitele oseminte ale celui mai mare bărbat ce ș-a vărsat sîngele pentru binele și fericirea națiunii ! Fie ca și-n viitor, scînteia acestuia să o inspire, să o conducă totdeauna la asemenea bravuri și virtuți !

Observînd afară de-aceasta, lucrurile cele sacre care se mai găsesc aci, starea în care se află monastirea și sînta biserică, starea în care se găsesc chiliile și încăperile, oltarul alăturea cu beciurile, omul, călugărul, antichitatea clasică și puțina prețuire ce i se dă, daniile cele strălucite, moșii și una-alta, prin care concurară acei căpitani bravi români ca să înavuțească sîntul acesta locaș, ca sîntul locaș să se păstreze în cea mai bună stare, și ospitalitatea, care fu întîia dorință a fundatorilor, să fie, fără deosebire, dată deopotrivă la toți care vin într-însa ; oare unde și cînd se vor îndeplini toate acestea ? Unde sînt facerile de bine și ajutorințele ce trebuie date omenirii sărace, întocmai după coprinderea lăsaturilor și hrisoavelor de la acei domni și ctitori ?

. . . .

Numai natura dreaptă și neschimbătoare aici păstrează pentru totdeauna nemărginitele sale frumuseți, cu care se arată omului de la începutul ei, căci vizitînd cineva aceste locuri dimpregiur, privind cu nesațiu frumoasele perspective ce se văd pretutindeni, precum mai descriserăm, muntele măreț ce se înalță cu giganteștile sale culmi, care s-arată la fața norului închis, acei aburi ce fumă neîncetat pîntre brazii și stîncile cele colosale, acele poiene ce se-n-

tind pe deasupra munţilor şi prin vîlcele, Oltul care curge pe albia sa cea lăţită şi aşternută de atîtea pietre şi nisip, drumurile şi potecile peste munte şi prin văi, copacii aceia care pot număra mai mulţi secoli şi cad de îmbătrîniţi, poziţiunea munţilor peste apele Oltului, spre schitul Stînişoara şi mai departe pe Lotru, acele vîrfuri atît de-nalte încît poate cineva să zărească de pe dînsele mai multe oraşe, precum Piteştii şi altele, ba încă şi Dunărea, cînd e atmosfera limpede, pe sub seară şi dimineaţa ; se văd dar atîtea lucruri ce se atribuiesc la natură şi prea puţin acelui om care le posedă ; întîlneşte cineva pe lîngă aceasta atîtea izvoare reci ş-atîtea animale, atît cele sălbatice cît şi domestice, care pasc iarba cu flori, deosebit încă cînd se arată dimineaţa soarele şi seara, cînd apune, ce perspectivă de a o contempla ! Ce panoramă divină, ce suflet ceresc care le mişcă toate aici, puindu-le în armonie ! Ce înzeire umple ochii şi inima omului ! Toate acestea le află cineva vizitînd locurile şi poziţiunile măreţilor Carpaţi, sub care sînt situate sîntele aceste locaşuri, unde odihnesc fericitele oseminte ale eroilor României, cele ce, pe lîngă alte scopuri, pentru care le-au fundat drept-binecredincioşii, fu şi spre a servi de oltar acelor care vin a se închina, şi ca sufletele cele neliniştite să poată aici a afla un refugiu.

Astfel este monastirea Cozia şi astfel sînt poziţiunile ei, de care se găseşte ocolită.

Un nenorocit exilat, trimis în această monastire spre a expia o oarecare greşeală de care este acuzat, o asemenea împregiurare, şi chiar depărtîndu-ne de acolo, ne face a ne aduce aminte de dînsul, a-l compătimi ş-a ne înfiora de numele acesta. O, Dumnezeule, cît e dureros d-a se numi cineva exilat ! Disperarea, mîhnirea, durerea că e depărtat de locul naşterii şi de cei cu care a trăit din copilărie pînă în anii din urmă ai săi, văzîndu-se nevoit a renunţa la amorul şi interesele ce le profesează un om, la acea legătură de familie ce o vede ruptă între dînsa şi el, aruncat fără voia sa şi trimis ca să trăiască într-o climă ce poate este contrarie sănătăţii lui, văzîndu-se într-acest chip, pe toate zilele topindu-se de viu, sau să zicem mai bine, murind, silit la un trai riguros şi fără a vedea pe nimeni împregiurul său, care să-l mîngîie în nenorocire, afară numai cînd şi cînd, vede un călător trecînd şi prin acela solicitînd iertare de la cei ce l-au condamnat ; aceasta e soarta şi amărăciunea ce împovară pe un biet exilat. O, Dumnezeule, tu ai iertat celor ce ţi-au greşit, iertaţi şi voi, oameni şi fiţi îndurători către cei ce suferă în exil ! Părinţi, aduceţi-vă aminte de fiii voştri, creşteţi-i cu frica de Dumnezeu şi le însuflaţi principii sănătoase pînă sînt mici ; iubiţi-i şi cînd sînt mari, îi ajutaţi şi

nu-i lăsaţi a cădea. Oh, cît de mult am fost atins de lacrimile acestui om şi oricare va fi fost greşala lui, căinţa solicitoare şi care spală însăşi criminea, vorbea în fizionomia şi-n ochii lui, încît ar fi fost peste putinţă celui ce l-ar fi văzut şi l-ar fi compătimit să nu voiască a se sacrifica însuşi pe sine, pentru ca să poată îndulci această amărăciune a unui nenorocit !

Către plecare, am rugat pe părinţi să aibă bunătatea a-mi arăta marele şi sacrul odor, manta lui Mircea vodă, ce s-a păstrat de patru secoli şi jumătate în această sîntă monastire.

Rămăsei lovit ca de trăsnet cînd auzii că se află prefăcută într-o sfită preoţească.

Cu toate acestea, mi se arătă.

Ce e adevărul, stofa acestei mante e un ce prea curios şi care merită a fi văzut. Este un pluş ce coprinde nişte flori galbene pe un cîmp verde spălăcit, cu ceva fir pe dînsa şi cu oarecare însemnări roşii, cît se poate de solidă şi curată, precum ar lua-o cineva astăzi de la boltă ; toată valoarea ei însă, toată sîntitatea ce o caută într-însa un adevărat român, era ca să fie conservată în forma precum a fost şi precum a stat pe umerii lui Mircea cel Mare, iar nu schimbată şi prefăcută ; era d-a o lăsa fără să s-adaoge sau să se scoaţă dintr-însa măcar un fir de aţă.

Aceasta, cu desăvîrşire nemulţumindu-mă, mă făcu să plec foarte mîhnit de la sînta monastire, pierzîndu-mi toate iluziile care le avusesem pînă aci.

Ceea ce însă îmi risipi pentru un moment nemulţumirea care o cercai, fu întîlnirea şi cunoştinţa ce-o avui aici cu un artist în pictură român, domnul A.S.C. Merserăm împreună de observarăm cele două clopote îndestul de mari : unul turnat chiar din timpul lui Mircea vodă, la anul 6901 (1393) şi altul la 6921 (1413) de Mihai, fiul lui Mircea ; se mai află alături cu aceste două clopote încă unul, care fu turnat la 1834.

Apoi ne suirăm în balconul care este situat în dosul monastirii, spre partea Oltului ; aci cea mai frumoasă şi cea mai delicioasă perspectivă din România întîmpină vederile noastre. Apele Oltului curg la picioarele murului acestui balcon ; peste apă în faţă, se vede dealul cu toate ornamentele, cu poienile şi pădurile sale, mai în depărtare, munţii şi cu cerul lor. M-am despărţit cu inima foarte încîntată privind această minunată poziţiune, în care nu lipsea parcă şi ceva de divin.

Părintele Pahomie, un bărbat încă june, cu un caracter ş-o inimă voioasă, egumen la un mic schituleţ de lîngă Rîmnic, se găsea aci şi tocmai pleca. Îl însoţii pînă la Rîmnic, unde, trecînd

iarăşi pe la acele locuri pe unde umblasem mai nainte, precum la Ostrov şi celelalte, ajunserăm spre seară şi mă lăsă dinaintea porţii Episcopiei locale, ce poartă şi numirea a Noului Severin.

VII.

Cîmpiile în România Mică sînt mai puţin întinse, dar tot aşa de productive şi binecuvîntate ca ale României Mari. Munţii sînt mari cît se poate şi diferitele numiri care le poartă reprezintă pretutindeni urmele armatelor Romei sub imperatori, ce veniră ca să învingă pre daci şi pre barbari. Rîurile în acea parte sînt asemenea numeroase şi dulci, pădurile sînt renumite pe grosimea copacilor, de antichitatea şi întinderea lor printre munţi, o mare parte din ele fiind lemne de construcţiune, nuci şi castani.

Coloniile romane cînd intrară în Dacia, aici descălicară întîi. Aici se petrecură mai adeseori bravurile cele însemnate între români cu acei popoli ce veneau a-i lovi sau a le răpi pămînturi şi cetăţi. Aci numele de pandur, vînător şi dorobanţ se ilustră prin a lor energie, pînă-n timpii mai dincoa. Ei mai ales însuflară spaimă în contra inemicilor astei ţări, ei arătară mai mult amor de patrie şi de liberarea ei.

Pămîntul României Mici e plin de varietăţile Spaniei ş-ale Italiei, posedînd în cele mai multe părţi poziţiunile munţilor din Elveţia. Pămîntul ascunde aici în sînul său vechea antichitate istorică, resturile atîtor ilustre monumente, drumurile care poartă numele imperatorilor romani, cetăţile, turnurile fundate de dînşii, şanţurile şi fortificările lor, mormintele prefectorilor, ale generalilor şi-ale atîtor bărbaţi iluştri, care se găsesc încă de şaptesprezece secoli şi se păstrează pentru a atesta viitorimii ca ce fel fură faptele lor şi cine sînt fiii acestui pămînt.

Carpaţii care au o întindere foarte însemnată pe hotarul României, socotindu-se încă mai din sus de Bucovina şi prelungindu-se cu atîta tărie prin mijlocul astor ţări renumite pentru antichităţi şi care prea puţin diferă de Pirineii Spaniei, formează de la natură atîtea poziţiuni tari, în partea de peste Olt, ce nu pot lesne a fi trecute sau a rămîne vreodată învinse. Deosebit încă, numirile acestor munţi ne arată cum că odată, într-aceastâ parte de pămînt se exploatau mine şi dintr-aceasta înţelegem autonomia ţării, dreptul ce ea l-a avut, d-a face război ş-a încheia pace. Astfel aude

astăzi cu mirare cineva numirea *Baia de Fier, Baia de Aramă* și altele multe care au fost în vechime cunoscute și se mai află pînă astăzi, nemărginite tezaure pentru România. Atîtea monastiri construite pe poalele și la gurile munților, pe care le privește cineva cu atîta devoțiune și respect, fundate de domnii mai de mult și de cîțiva români celebri, precum — vorbind despre România Mică, începînd de la Cozia și care se țin lanț una lîngă alta — și anume : *monastirea Cozia, Monastirea de Un Lemn, Govora, Surpatele, Bistrița, Arnota, Horezu, Polovraci,* care acestea țin de Vîlcea și-apoi *Tismana*, ce ține de Gorj, afară de *Motra, Strihaia* și celelalte, toate acestea reprezentînd pozițiunile cele mai interesante și pitorești, conțin istoria țării, făcînd-o adeseori a se mîndri cît s-a roși uneori de faptele stăpînitorilor ei. Într-însele, cum am zis, se pomenesc cele mai însemnate nume ale acelor bărbați ce România avu pe tronu-i : Mircea vodă, Vlad vodă, Radu vodă, Mihai vodă, Matei vodă, Costandin vodă și ceilalți. Scopul construirii acestora, pe lîngă devoțiunea de care fură inspirați către cele sinte, ei îl avură și pentru a forma în aceste locuri niște cetăți de apărare sau etapuri ale oștirilor, pe unde puteau a se concentra și-a se ține în timpi de nevoi. Pozițiunea acestor locuri este atît de forte de la natură, încît, dacă românii ar fi fost totdeauna uniți, nici o putere de dinafară n-ar fi putut influența asupră-le cu puterea armelor sau prin intrigă.

Partea acestor cinci județe, este cunoscut, pe lîngă aceea că mai nainte de venirea lui Negru vodă în țară, se guverna de sine, prin niște duci care ș-avură rezidența la Severin ș-apoi la Craiova, care aceștia consimțiră a se uni cu Radu Negru, pentru a forma o putere mai întinsă, apoi și scaunul episcopatului ecleziastic fiind întîi la Severin, mai pe urmă se strămută pe Olt în sus, la satul Olteni și mai tîrziu se fundă unde se află acum, la Rîmnic. Așadar, precum am zis, România Mică ș-a avut rezidența cînd la Severin, cînd la Craiova și guvernatorul ei purta numirea de ban. Episcopia poartă și pînă astăzi titula *Noului Severin.*

Vizitai această monastire care arsese, sînt unsprezece ani, și acu se află reconstruită.

Seminarul și biserica sînt cele două lucruri care merită luarea aminte a unui vizitator. Mai cu seamă biserica în care penelul artistului, domnul Tătărăscu, reproduse cu atît talent acele capuri de operă ale maisterilor celebri — România are mult a se făli cu acest ingenios bărbat, cel ce celebră și cîntă regenerarea ei, prin faimosul tablou care se află expus în mica galerie a Colegiului :

acest tablou reprezintă deşteptarea României, viind angelul Domnului spre a-i ridica după a sa frunte linţoliul de suferinţe şi de ignoranţă sub care ea zăcuse atît timp.

Maisterul român se ocupă îndestul spre a înavuţi templurile şi galeriile României cu frescurile şi tablourile sale. Aceasta avem a o spera, a o aştepta, zic, de la mai mulţi bărbaţi români ce rămaseră mai mulţi ani în Europa, spre a cultiva această artă. Subiectele sale în sfînta eclesie sînt : *Savaot întru mărire : Tatăl, Fiul şi Sfîntul Spirit ; Cei patru evanghelişti ; Naşterea Domnului ; Închinarea în biserică ; Intrarea în Ierusalim ; Răstignirea şi Învierea Domnului.* Fiecare imagine se află subsemnată cu litere romane, afară de unele vocale ce sînt lăsate printr-însele chirilice, care şi d-acestea ca şi de altele multe n-ar fi rău să fim odată scăpaţi.

Domnul Ioan Procopie, profesorul seminarului respectiv, un bărbat cu inteligenţă şi inspirat de simţiminte patriotice, face onoare celor mai mulţi profesori şi bărbaţi din ţară. El întocmai ca şi domnul Boierescu, cel de la Curtea de Argeş şi ca alţi asemenea bărbaţi şi profesori în ţara noastră, cunoscuţi îndestul prin meritele şi instrucţiunea ce o posedă, se luptă din toate puterile de a susţine ştiinţele care sînt de folos clerului, de a propăşi cunoştinţe şi idei, de a inspira morala evangheliei acelora care sînt chemaţi la această sfîntă vocaţie.

Ieşind din cercul ce posedă această monastire a Episcopiei, poftorind sănătate bună la călugări şi la una-alta ce am fost întîmpinat acolo, contemplai oraşul Rîmnic, pe lîngă care curg apele Oltului, cel ce are o frumoasă poziţiune şi care, precum sînt mai toate oraşele de la noi prin poalele munţilor, se află ocolit de dealuri acoperite cu păduri, pe care se găsesc situate mai multe cătune şi sate ; aşa, spre partea dreaptă, se ridică dealul de la Capelă, alături cu oraşul, iar spre partea stîngă, pe celălalt ţărm al Oltului, se vede Guranul.

Mai mult sau mai puţin, oraşele României se aseamănă unele cu altele : aceleaşi ş-aceleaşi lucruri, acei oameni ş-aceleaşi idei, aceleaşi abuzuri şi împestriţături, multe începute şi puţine săvîrşite, mulţi chemaţi şi puţini aleşi ; acestea sînt vorbele care le aude cineva din gura chiar a orăşanilor sau a locuitorilor. Pretutindeni clase împărţite de oameni după stare şi după vaza fiecăruia în lume ; cei săraci sînt despreţuiţi de cei avuţi. Poliţaiul şi cîrmuitorul este omul cel mai mare, cum am zice, domn şi împărat în fiecare din aceste oraşe ; şi cînd, prin întîmplare, un om, un arendaş cîştigă favoarea cel puţin a unui subcîrmuitor, atunci să

mai vezi energie pe dorobanţ prin ale sate : datorii uitate, rămăşiţe trezite, scoaterea sătenilor la plug, la coasă, la seceriş, la treierat şi celelalte, se execută cu cea mai mare activitate ; dar şi cînd sătenii fac arendaşului cunoscut că e timpul să le dijmuiască bucatele şi fînul, că se strică pe cîmpuri, de unde trebuiesc strînse. şi acesta nu vrea cu nici un chip, propuindu-le mereu despre o nouă învoire, pentru care sătenii aleargă la subcîrmuitor şi iau de-acolo poruncă, pe care unii din aceşti domni arendaşi nici că vor să o bage în seamă, în asemenea cazuri, întîmplîndu-se conflicte mari între săteni şi arendaşi, cuvîntul celor din urmă, sau scuza ce o au, este că plătesc moşiile foarte scump şi n-au ce face, cată cu orice chip să scoaţă banii cu cîştigul lor ; acestea se aud şi se văd mai pretutindeni în biata ţară.

Lăsînd însă la o parte cele ce se petrec şi se petrecură pînă azi, ochiul ne e ţintă la viitor, cum am zice, la noile legiuiri şi îmbunătăţirea, decretată de înseşi puterile Europei să se facă asupra soartei ţăranului ş-asupra fiecărui individ în România.

Mergem dar înainte, cu scopul ce ni-l propuserăm, d-a face o descriere exactă, la o singură aruncătură de ochi, a cîteva oraşe pe unde trecurăm. Cît despre Rîmnic, putem zice mult bine pentru poziţia ce o posedă şi locurile care-l încongioară ; locul aci e mai vast, tîrgul e frumuşel şi o sumă de săteni, în zile destinate pentru tîrgul de săptămînă, fac o adunătură remarcabilă de tot felul de costume şi diferite tipuri de fizionomii. Sătenii sînt mai curaţi în portul ce au, inteligenţa şi pătrunderea nu le lipseşte, iar femeile, precum în cea mai mare parte în România Mică şi spre părţile muntoase, sînt în general frumoase.

Pe lîngă acele urme de antichitate foarte interesante pentru istoria ţării, precum şi atîtea ruine de cetăţi, care se găsesc risipite în toate părţile aproape de Rîmnic, la nord-vestul oraşului se află un deal foarte interesant, cu o bisericuţă în vîrfu-i ; aici, mai nainte, a fost o cetate tare şi care pînă azi poartă această numire. Înăuntrul ei fu ucis Radu de la Afumaţi, — şi p-ai căreia muri se conservă, pînă mai încoa, pete din însuşi sîngele său, care rămase ca o pată şi ca un blasfem ce cerea răzbunare asupra trădătorilor [15].

Această bisericuţă, după oarecare aparenţă şi poziţiunea locală, se aseamănă cu dealul Flămînda de la Cîmpulung.

Interesîndu-mă prea mult d-aceste lucruri aflate la Rîmnic, rămăsei pentru două zile ca să le poci vizita pe rînd.

---

[15] În biserica veche a schitului Cetăţuia, la 1529 a fost într-adevăr ucis Radu de la Afumaţi.

Cîmpul lui Traian însă, cel ce se află spre sudul orașului, va ocupa o însemnată pagină în istorie [16], iar *Drumul lui Traian*, care se cunoaște din distanță în distanță, în niște bucăți, și care se face pe dinaintea dealului numit Cîmpul lui Traian, merită luarea aminte și a fi admirat de toți.

Plecai în fine și de la Rîmnic. Traversai apa Rîmnicul, care curge pe la sudul orașului și-și ia începutul de către vest-sud. despre părțile unde se află băile de la Olănești [17]. Această apă, peste care se-ntinde o punte stricată și care de multe ori aduce accidente triste, de cîte ori vine furioasă, cauzînd înecăciuni și altele, o poate cineva trece în timpul secetei, cu piciorul.

D-aci înaintai către Cîmpul lui Traian, un deluleț verde, în mijlocul căruia se găsesc vreo patru ulmi înalți și crescuți bine, ca cum ar fi patru frați ; lîngă acesta se află situată o biserică și cu niște case ; în sus, mai încolo de acestea, sînt păduri obscure și munții cei înalți.

După ce trecui de *Cîmpul lui Traian* și mergînd tot pe antica șosea a acestui imperator roman, zării la vale spre mîna stîngă, pe marginea Oltului, *Tîrgul Rîureni*, care nu începuse pînă atunci a se strînge. Văzui numai de departe albind învălișurile prăvăliilor destinate pentru acest însemnat tîrg [18].

Parcă atunci respirai mai liber, privind din această pozițiune cîmpia ce se-ntinde între rîul Oltul, care se depărtează, curgînd prin păduri și șesuri, și-ntre acele dealuri, tot asemenea depărtate, cu sate și biserici pe dînsele.

Aci locul se pare mai văratec și aspectul cîmpului pierde acea asprime a climei și sălbăticiei care o găsește cineva prin munți.

---

[16] În lucrarea sa cu titlul *Revoluțiunea română din anul 1848. Mușătoiul*, Al. Pelimon îl descrie astfel : „Cîmpul lui Traian se găsește situat ceva mai la vale de tîrgul Rîmnicului : e un deluleț cu o biserică și cîteva case, cu o poiană întinsă dinainte, în față cu apele Oltului și cu tîrgul Rîurenii. La spatele acestui cîmp, după dealuri, sunt Ocnele Mari (...) Pe dealul acesta, lîngă bisericuță, care domină cu vederea locurile cele mai depărtate de la Rîmnic, era așezat *cartierul general al armatei românești ce asculta de ordinele lui Magheru și ale lui Pleșoianu*". Pentru aceasta „tabăra de la Cîmpul lui Traian" va ocupa loc însemnat în istorie.

[17] Încă din 1837, Toma Olănescu obținuse de la dr. Șt. Piscupescu un atestat, pentru calitățile terapeutice ale „apelor metalice" de pe moșia sa, în vederea exploatării lor.

[18] Lîngă satul cu același nume avea loc anual marele bîlci (tîrg) de la Rîureni.

După ce îmi mulţumii vederea îndestul, privind aceste întinse şi depărtate locuri, apucai spre dreapta, pe sub deal, pînă ce intrai în gura unei văi, pe unde curge o apşoară şi care duce spre Tîrgul Ocnei, la minele de sare şi la monastirea Titireciu, ce se află situată deasupra ocnelor.

Pe nesimţite sosii la această monastire, unde se află egumen sinţia sa părintele T. Zăgănescu.

De aci privind dealurile, văile şi poziţiunea cea schimbată, intrînd iarăşi prin munţi şi îmbrăţişînd toate deodată, cu ochii, cazarme şi minele pe vale, grămezile de sare cele cît nişte munţi, oamenii care încarcă şi duc sarea, vite şi o mulţime de care ; acele sunete, strigări de la un loc pînă la altul, lovirea cumpenelor, mugirea vitelor şi altele multe, mă impresionară foarte mult.

Dinaintea ocnelor semăna ca cum ar fi un bîlci.

Scoborîi de la Titireciu în vale, unde se află mina (ocna) cea sistematică.

Domnul M. Lăceanu, un bărbat dotat cu o naturală bonomie, mi-arătă întru totul a sa bunăvoinţă la sosirea mea şi domnul Budeanu [19], conductor al minei, mă invită dacă voiesc să ne scoborîm împreună înăuntru.

La gurile ocnei se află nişte obloane care se ridică şi se lasă, după cum cere trebuinţa. Alăturea de-acestea se află aşezat un sul pe care se înfăşoară un otgon de o grosime colosală şi acest sul se învîrteşte prin puterea a vreo trei cai, care sînt înhămaţi şi trag de nişte bîrne groase ce ţin de sul. Căpătîile ăstui otgon, pătrunzînd prin mijlocul obloanelor de la gura minei, se lasă înăuntru sau se ridică, cu poveri de sare, cu oameni sau cu orice va fi încarcul. Iar mai cu seamă cînd intră oameni, se aşează la capătul otgonului un fel de sac, format din sfori groase, precum e făcută plasa, cu frînghii tari la gură şi primpregiur, care se numeşte praştie ; p-aceasta încalecă cineva cînd se lasă în fund sau cînd iese afară şi aşa, aceste căpătîie, desfăşurîndu-se în chipul sus

---

[19] Inginerul de mine Scarlat Caracioni a fost angajat în 1853 pentru slujba ocnelor, îndeplinind însă şi alte sarcini. În acelaşi an, cerea aprobare pentru instituirea unui concurs prin care să se aleagă patru tineri, pentru supravegherea exploatării minelor. Reuşesc Gh. Budeanu şi St. Stamatescu, împreună cu alţi doi. În 1858, acesta din urmă devenise ajutorul lui Caracioni şi în acelaşi an se făcuseră importante lucrări de sistematizare la Ocnele Mari, relevate şi de caimacamul Ţării Româneşti şi ministrul de finanţe, cu ocazia vizitei pe care o efectuaseră chiar în 1858.

arătat, pe nişte scripete, se potriveşte că o parte se ridică în sus, cînd cealaltă se lasă în jos.

Mă aplecai ca să mă uit în fund, dar ce să vezi, capul mi se învălui la adîncimea şi sunetul cel sinistru produs de mulţimea oamenilor care lucrează în fund, o mare parte dintre ei fiind cu fiarele de picioare, iar sutele acelea de lumini care ard în fund, ca să se poată vedea cine ce lucrează, păreau a forma sub picioarele mele un nou firmament semănat cu stele.

Cu toate acestea, funia cea groasă se ridică în sus pe scripete, obloanele se deschiseră şi se închiseră iar, după ce ieşi afară povara cea de sare pe care o deteră într-o parte. Domnul Budeanu şi eu, după ce ne îmbrăcarăm cu cîte o îmbrăcăminte groasă şi luarăm cîte o pălărie mare pe cap, încălecarăm pe marginea praştiei. Caii începură a mişca mecanismul sus descris şi sulul se învîrti, obloanele se deschiseră sub paşii noştri, scripetul începu a ţipa şi, după ce ne ridicarăm întîi ceva mai sus din faţa obloanelor, intrarăm pe gura ocnei, înfiorîndu-mă şi aşa ne lăsarăm încet pînă în fund.

Mă văzui deodată strămutat într-o lume vizionară !

Atîtea fiinţe condamnate la lucru sforţat, acei oameni cu fizionomii fieroase şi care, la livida lumină produsă prin atîtea scîntei risipite pînă-n fundul galeriilor suterane, abia putea deosebi cineva de sînt în adevăr fiinţe care viază sau nişte viziuni nopturne. Acei oameni care taie sarea şi sînt expuşi a răsufla recea şi năbuşitoarea atmosferă care este acolo, fiecare cu cîte un muc de lumînare dinaintea sa, unii pe jumătate dezbrăcaţi de hainele lor, avînd pe fruntea-le descris păcatul sau crima ce au săvîrşit-o aste fiinţe cu părul zburlit, care fac a umple aerul de gemetele şi de loviturile ciocanelor şi-ale maiului, de sgrinţarea dinţilor şi de fierosul răsunet ieşit din fiarele care le poartă la picioarele lor ; o, Doamne, oricare va fi fost crima care ei au săvîrşit-o, mai de multe ori remuşcarea inimii lor exprimîndu-se prin nişte fizionomii umile, într-o neodihnă a sufletului, în nişte căutături şi nişte cugetări pe care numai lucrarea le poate întrerupe, atestă parcă singure că merită această soarte. Ei nu ascund aceea ce e adevăr, de-a mărturisi că fapta săvîrşită de dînşii fu tot aşa de crudă şi înfiorătoare ca şi locul unde se osîndiră. Oameni ce săvîrşiră vărsare de sînge, călcări, jafuri şi tot felul de crime sînt grămădiţi aici, afară de cei care pe nedreptate fură condamnaţi ; cît despre unii ca aceia, vor da seama înaintea lui Dumnezeu acei care i-au judecat şi le-au subscris sentinţa.

Suterana aceasta care e un cap de operă, despre sistemul cu care e începută şi lucrată, face onoare inginerului ce a condus

lucrarea. Ea formează un oarecare spaţiu, împărţit în mai multe galerii şi susţinut de cîteva coloane mari, pe care se lasă şi se sprijină boltiturile cele de sare. Cercetînd cineva înăuntru-i, află cîteva uliţe, toate cu numirile lor, care acestea, fiind paralele, sînt tăiate prin altele în curmeziş. Cioplirea sării e pretutindeni netedă ca în marmoră, conservînd cea mai frumoasă formă păreţii, boltiturile şi coloanele destinate în plan. Ea are mai multe intrări, pe unde intră cineva şi iese dintr-însa. Afară d-acele guri pe care joacă otgoanele, pe unde se scot bolovanii şi sarea cea mănuntă, mai are şi altă gură, formată din scări şi din trepte. Totul însă este sistematic, totul este o lucrare de geniu aici. Şi pentru ca umezelile şi izvoarele pămîntului să nu o înece, care aceasta ar slăbi-o prea mult sau ar produce mare rău, are formate primprejurul ei nişte tunele şi galerii, în care se adună aceste izvoare şi umezeli şi d-aci, printr-un mecanism şi ajutorul a oarecare maşini, se scoate apa afară.

După toate probabilităţile dar, ocnele sistematice sînt totdeauna mai sigure şi dură un înzecit timp decît cele nesistematice.

Aşadar percursei toate galeriile, mă oprii dinaintea a mai multor lucrători ce taie în parte-şi bolovani de sare şi pentru care se ţine o exactă contabilitate.

Aerul e rece înăuntru şi atmosfera cam năbuşitoare.

Mulţimea acelor osîndiţi, sălbăticia şi înfiorătorul lor aspect, greutatea şi lucrul sforţat mă făcură trist, sufletul meu fiind coprins d-atîtea cugetări dureroase ca şi nenorocita soarte la care este redusă omenirea.

După mai multe reflexiuni asupra acestui subiect, care mi-a fost atins inima atît de mult, nu mai puţin am admirat descoperirea unui arbure în fundul ocnei şi care se află pietrificat. El s-a găsit într-o poziţie aplecată şi care o parte din vîrful său a rămas îngropat în peretele de sare, iar trunchiul şi rădăcina, din ce în ce, se dezgroapă, precît înaintează tăierea mai afund a sării. El înfăţişează o grosime îndestul de însemnată ; se zice că s-au găsit, alăturea cu dînsul, fructe pietrificate şi că ar fi nuc sau hurmal, lucru de care trebuie să se mire cineva, de unde, cum şi ce fel, acest arbore fu transportat aci şi îngropat astfel în sare, la o adîncime aproape de patruzeci de stînjeni.

În fine ieşii afară din ocnă, tot cu chipul precum am fost intrat.

Domnul Budeanu, domnul Stamatescu, sub redijarea domnului inginer Caracioni, precum ş-atîţi alţi conductori, în deosebite specii, dezvălesc multă activitate şi inteligenţă, pentru care merită

lauda şi stima generală ; prin urmare nu mă poci opri d-a nu le arăta a mea mare stimă şi voi atesta totdeauna că junimea română, dimpreună cu profesorii lor se sileşte foarte mult şi din zi în zi păşeşte în calea progresului ş-a ştiinţelor !

După două ore ce întîrziai aici la ocne, în care timp, domnul M. Lăceanu îmi arătă toate politeţele din lume, mă înturnai iarăşi la monastirea Titireciu.

După ce dar îmi luai ziua bună de la sus arătatele personaje, plecai însoţit de o mică societate, cu care m-am fost unit pentru a merge la Monastirea de Un Lemn.

Suirăm înainte un deal înalt şi scoborîrăm pe urmă la monastirea Slătioarele, ce vine în faţă cu Govora, unde ne oprirăm puţin, pentru a ne adăposti de ploaia care atunci începuse iarăşi a pica.

Reluarăm d-aci calea înainte, cam printre dealuri şi văi, trecurăm peste cîteva ape şi poduri şi mergînd mereu, ajunserăm la zece ore şi jumătate la Monastirea de Un Lemn.

Acolo aflai pe mai mulţi cunoscuţi, dimpreună cu care petrecurăm noaptea şi rămaserăm pînă a doua zi seara.

A doua zi era joi 14 august, ajunul Sîntei Marii şi d-aceea plecarăm în noaptea acelei zile, pentru ca să fim de ziua sîntei sărbători la Bistriţa, unde este hramul bisericii.

Monastirea de Un Lemn are o poziţiune care seamănă prea mult cu a monastirii Nămăeşti, de lîngă Cîmpulung ; asemenea este schit de maici.

Monastirea Surpatele vine puţin mai sus, peste apa Otăsăul, în faţă cu cea de Un Lemn.

O vizitai şi pe aceasta, mai nainte d-a pleca de la Monastirea de Un Lemn.

Poziţiunea Surpatelor aşezată sub un deal acoperit de păduri seamănă prea mult cu poziţiunea ce o posedă monastirea Polovraci.

Toate aceste monastiri, dimpreună cu Horezul şi celelalte fundate de către Matei vodă şi înavuţite prin dare de moşii de Costandin Brîncoveanu, se află sub epitropia şi cîrmuirea casei Brîncoveneşti.

N-avem ce vorbi despre aceste monastiri decît arătînd că se află situate la nişte poziţiuni, precum am zis, foarte interesante şi pitoreşti ; parte din ele se află ruinate şi cei ce-au îmbrăcat schima monahală, petrecînd între odihnă şi rugăciuni, pot trăi izolaţi, o viaţă lipsită de grijile şi nevoile sociale.

Pentru un interes oarecum istoric, însemnai aceste personaje ca fundatori și ctitori, ce sînt zugrăviți pe pereții acestor două schituri, la Monastirea de Un Lemn și la Surpatele.

La Monastirea de Un Lemn, spre dreapta, în partea titorilor : Fundator Matei voievod Basarab și soția sa, doamna Elena ; Preda vel vornic Brîncoveanu, *tatăl Papii* ; Papa postelnicul, tata lui Costandin voievod Brîncoveanu ; Costandin voievod Brîncoveanu

spre partea stîngă :

Ștefan Cantacozino voievod și doamna sa Păuna ; băneasa Elisaveta schimonahia Brîncoveanca ; Șerban Cantacozino voievod și doamna Maria, soția lui Șerban voievod.

La monastirea Surpatele, spre dreapta :

Io Matei voievod ; Papa postelnicul, tata lui Costandin voievod; jupîneasa lui, Stanca ; Ștefan voievod ; Costandin voievod, alăturea cu această inscripțiune : Bunul și înțeleptul și lăudatul și de Dumnezeu încoronatul Io Costandin Brîncoveanul voievod ; și în față patru femei și patru copii.

spre stînga :

Antonie voievod ; *alături,* Neagu postelnicul, tata doamnei Mariei ; și jupîneasa Ilinca, soția sa.

VIII.

Pînă a nu toca de liturghie, în ziua de Sînta Maria dimineața, ne aflam la poarta monastirii Bistrița. Distanța de la Monastirea de Un Lemn pînă aci este mai o poștie ; se înțelege că am fost plecat foarte de noapte, pentru ca să putem ajunge.

Domnul B. îngrijitorul și economul de la acel schit mi-a fost dat cai și trăsură și mai eram încă însoțit de un preot.

Calea este mult monotonă, plecînd cineva noaptea, cu un timp noros, trecînd prin mai multe văi și păduri și mai cu seamă, trecînd d-atîtea ori mica și curioasa apa Otăsăul, care-l întîmpini de vreo treizeci de ori în cale, ce mereu cotește în cursu-i, pînă se depărtează de poalele munților și dă într-alte ape, răsuflînd acea boare a dimineții ce se ridică despre ziuă, prin părțile muntelui, și mai ales între Sîntă Mării, simțind cu deosebire răceala și umiditatea ce pică după arbori, ca o bură de ploaie și care intră prin toți porii în om, neîntîmpinînd în această distanță decît vreo două sătulețe, cîteva locuri de arătură și-ncolo rîpe, dealuri și malurile

rîurilor ; dar pentru a varia o asemenea călătorie ce ş-o propune cineva a o face astfel, cată să cerce deosebitele feluri ale ei, toate fazele şi să schimbe şi alegerea timpului.

A călători în timpul nopţii şi chiar pe ploaie cîteodată, s-ar putea zice, asta e bine pentru experienţă ; pentru ca să poată cineva şti şi să poată gusta mai mult plăcerea în farmecul dimineţei, cînd răsare apoi soarele şi se curăţă orizontul de nori, cînd lasă, puţin cîte puţin, a se zări toate acele milioane de frumuseţi de care este totdeodată surprins la ivirea lor.

După ce dar călătorirăm astfel, pe un fel de întunecime, încît abia puteam deosebi copacii cei stufoşi şi numai sunetul ce-l făceau picioarele cailor prin apă ne spunea că iar trecem Otăsăul, mergînd aşa înainte pe un drum ce este situat între dealuri măreţe, ajunserăm, în sfîrşit, cînd se lumina de ziuă, deasupra dealului numit la Costeşti.

Întîiul însă obiect ce ne izbi deodată căutăturile şi care, întocmai ca un castel sau ca o fortăreaţă situată la o poziţiune sigură, îşi arăta micile sale turnuri şi aspectul murului ei cel alb, pe la jumătatea muntelui, era Arnota. — Vedeţi Arnota ! zise vizitiul sau conductorul nostru.

La auzirea de Arnota... tresării... şi măsurînd cu ochii frumoasa şi întinsa luncă, acel şes ce se dezvăleşte deodată, de la poalele acestui deal şi pînă la piciorul muntelui, se opriră pe măreţul şi înfiorătorul acel castel, care se află situat deasupra piscurilor înalte şi care, ca cum s-ar găsi îngropat între păduri, nu i se vedea decît o parte dintr-însul : iarăşi Arnota.

La picioarele ăstui munte se află situată Bistriţa.

Bistriţa cea mult frumoasă !' reedificată cu o nouă arhitectură [20], asemenea formînd o cetate sau un strălucit castel, înavuţită de la natură cu cea mai minunată poziţiune, cele mai frumoase locuri, cele mai romantice stînci, a căreia poziţiune e renumită în toată ţara, se află situată între dealurile Arnoţelul şi Doroiu, are o formă pătrată, pe lîngă al căreia mur, despre est, curge apa numită Bistriţa, cît se poate de interesantă pentru poziţiunile de unde izvorăşte şi pe unde curge în cascade. Monastirea aceasta coprinzînd nişte palaturi faimoase, cu biserica la mijloc, cu sumă de încăperi, dezvăleşte, cu mîndrie, pompoasele sale turnuri şi domele bisericii, aceea ce, precum am zis, ca şi monastirea Cozia, se află dominată de munţi foarte înalţi, care se văd de

---

[20] După cutremurul din 1838 care avariase grav biserica mare şi clădirile mănăstirii Bistriţa, la 1845 au fost dărîmate şi rezidite după planurile arhitecţilor I. Schlatter, Scarlat Beniş şi Iuliu Freywald, între 1846 şi 1855.

departe de către călători. Împregiuru-i se găsesc sumă de păduri, grote monstruoase și interesante, atîtea drumulețe pe munte și către gura apei Bistrița, aceea care se numește *matca*, și d-aci alăturea, pe oarecare înălțime, spre nord, se află schitul numit *Păpușa*, și mai în sus, Arnota.

Bistrița se afla atunci luxoasă, deschisă și pregătită de o mare sărbătoare, de ziua hramului.

Ce de lume se vedea adunată înăuntru și împregiurul ei și, mai ales, țărănime multă, venită de prin toate părțile și mai din toate județele !

Aceasta am putut-o afla încă de cînd scoboram pe dealul Costeștii, căci am văzut sumă de călători, femei, copii, bătrîni, juni, cum și cîteva căruțe cu cai de poștalion, niște brișculițe și cîțiva logofeți călări, ce se-ndreptau spre dînsa.

Fetele mai cu seamă și femeile, al cărora port este admirabil, portul acel renumit al femeilor din Vîlcea și din Gorj — multe dintre ele viind pe jos desculțe pînă aproape de monastire, se opreau aci pe o verdoasă poiană, pe țărmii rîului, își spălau picioarele, se încălțau cu niște ciorapi groși de lînă, apoi cu pantofi și celelalte, chiar cu opinci unele, și așa apoi mergeau de intrau în biserică, menite în marea lor devoțiune de un simțimînt cu totul religios.

Pînă a nu ajunge în monastire, cum zisei, se face o prea frumoasă poiană, acoperită de iarbă și smălțată pe la unele locuri cu tot felul de floricele ; această poieniță avînd o întindere și lărgime destul de mare, deschide spațiul dintre dealuri și calea către monastire, înfățișînd tot felul de varietăți locale, iar prin mijlocul acesteia curge apa Bistrița cu cristalurile sale undoioase și cu un repede curs, dînd un și mai mare interes tabloului acesta, făcînd valea și mai frumoasă, poienița cît se poate de încîntătoare și romantică.

În partea dreaptă a rîului, unde locul e și mai larg, tocmai partea unde cade monastirea, se face de ziua aceasta sbor, un mic tîrguleț, cu cîteva șatre, unde cîțiva negustorași scot de vînzare niște americă, basmale ordinare, niscaiva flori de tîrg, mai mulți țărani aduc tot felul de fructe și mai ales aci se vinde must de poame, care se aduce prin butoaie și fedeleșe.

Așadar, pe de o parte biserica și de alta sborul puneau această vale ș-aceste locuri într-o deosebită mișcare ; făcea a se vedea fel de fel de lucruri și sumă mare de oameni, deosebite costume și fizionomii.

Pînă a nu ajunge încă pe culmea dealului de la Costești, am întîlnit grupe de săteni viind cu carele de către Tîrgul Ocnei ; deosebit cei ce se vedeau îndreptîndu-se pe drumuri depărtate,

bărbaţi şi femei, din Vîlcea, din Gorj, pînă şi din Muscel, de la Horezu, de la Polovraci şi de prin satele sau cătunele dimpregiur, care se găsesc situate între munţi şi dealuri ; toţi aceştia erau destinaţi pentru sborul de la Bistriţa.

Deşi ziua se îngîna cu noaptea cînd am sosit pe muchea susnumitului deal, am văzut printre ţărani unele fizionomii care nu mi-erau necunoscute.

Îndată ce ajunserăm la monastire, intrarăm în sînta biserică şi asistarăm cu toată religiozitatea, cînd sinţia sa părintele arhimandritul Ieronim şi alţi preoţi săvîrşiră, cu solemnitatea cuvenită, sîntul oficiu, dinaintea astei numeroase mulţimi.

Biserica se afla plină încît nu mai avea loc, curtea, partea din afară pînă la porţi şi afară de dînsele, totul era coprins de oameni, pretutindeni se vedea lume de tot felul.

Sînta liturghie fu săvîrşită, însoţită de dumnezeieştile cîntări, în mijlocul atîtor candele scumpe şi făclii aprinse ; toată monastirea şi biserica se aflau într-o strălucită solemnitate, în sunarea clopotelor, în laude şi binecuvîntări.

După sînta ţeremonie, biserica rămîind tot deschisă pentru mulţimea ce venea a se mirui şi a săruta sfintele relice ale sîntului Grigorie, care se află depuse în astă monastire, o oarecare societate merse în salonul de priimire, spre a felicita pe părintele arhimandritul.

Părintele P. Zăgănescu şi alţi funcţionari ai monastirii se luptau precît puteau ca să potolească şi să mulţumească lumea.

Am vizitat pe părintele Ieronim, unde fui împresurat de societatea ţeremonială.

Aci cunoscui pe mai mulţi clerici şi funcţionari veniţi de la monastirea Horezu.

Cel mai ales prînz, părintele Ieronim îl dete oaspeţilor. Păstrăvi nu lipsiră d-a se aduce la masă şi, către sfîrşit, şampania însoţi urările tuturora, de la un capăt al mesei pînă la celălalt. Preotul Roman, bun preot, bun creştin, înveseli ospăţul prin cîteva heruvice şi aghioase, ce le cîntă, acompaniate de isonul al mai multora.

Nu veţi pierde din vedere însă, că ceea ce se petrecea în sala acestor oaspeţi, adecă, cînd boierii se ospătau în sală, cu tot felul de mîncări, cu păstrăvi şi cu şampanie, tot asemenea, ba încă ceva mai mult, făceau şi ţăranii afară, în ocolul monastirii, adecă, pretutindeni aşternuseră mese cu cimpoaie şi lăutari, mai multe hore şi tot felul de danţuri se vedeau oriunde pe poiană ; de la monastire pînă la tîrguleţ ţineau una, aste petreceri şi veselii.

Fiicele rumene și frumoase, femeile bine pieptănate și cu diferitele coloare ce purtau pe dînsele, bine îmbrăcate, oameni de deosebite condițiuni și stări, neguțitori, amploiați, arendași și epistați de moșii, iar țăranii, mai cu deosebire, făceau sărbătoarea splendidă, formau frumosul și varietatea acestui sbor, acestor ospețe.

Acestea toate urmîndu-se în cursul însemnatei zile, chiar lăutari buni și muzica de Sibiu viind de pe la Tîrgul Jiului sau de la Rîmnic, nu lipsiră d-a se arăta în pragul monastirii, ca să ilustreze și să inimeze în tot chipul această sărbătoare.

Ceea ce însă m-a prins o mai mare mirare și care mă ocupă prea mult în cursul ăstor împregiurări, fu că înainte d-a ne pune la masă, pe cînd intram pe ușa sălii, zării, trecînd pe dinaintea coridoarelor, bătrînul cel de la Cîmpulung, dimpreună cu fie-sa Ana, acela despre care grănicerul și companionul meu Niță îmi vorbise atît de mult.

Nefiind timp ca să mă poci opri, a mă lua după dînșii ș-a le vorbi, ei veneau pe sub gangul monastirii, cînd eu intram în sala de mîncare.

Fusei mult intrigat de asta și nu putui înțelege deodată, cum ăști oameni se găsesc într-o așa mare distanță la Bistrița, peste Olt.

Îmi mulțumii însă curiozitatea prin cele ce aflai mai în urmă.

Asta fu pentru mine un subiect de cugetări și suvenirul companionului meu mi se înfățișă repede în minte.

Abia ne sularăm de la masă și societatea, oaspeții, după mai multe urări și felicitări rostite, ieșea, ca fiecare să-și caute repaosul prin deosebitele camere ale monastirii sau a se preumbla prin tîrg, pe la locul unde curge Bistrița, pe la schitul Păpușa sau chiar prin curtea monastirii.

Cînd didei să ies din salon afară, un oarecine, cu fața aprinsă de vin, cu ochii turburi în capu-i, cu îmbrăcămintea cam deșănțată pe dînsul și cu părul vîlvoi, mă împinse să iasă deodată cu mine pe ușă sau ca să treacă el înaintea mea.

Astă purtare puțin delicată din partea acestuia, îmi trase curiozitatea ca să mă uit țintă asupra lui, cînd pînă aci, poate, puțin m-aș fi interesat de cei mai mulți necunoscuți care se găseau acolo.

La o aruncătură de ochi asupră-i, el voi să fie glumeț și-mi zise : „Ce, și aici te găsesc ? Cine te-a adus aci ?"

Aste vorbe hodoronc-tronc, părîndu-mi-se una din cele mai mari obrăznicii, îmi întorsei repede ochii către un părinte ce se afla alături să-l întreb cine e ăsta.

— E un arendaș mînăstiresc, așa am auzit, îmi răspunde părintele econom.

Ăst om îmi mai arătă încă o dată dinții, printr-un surîs batjocuritor și ieși afară spre gang.

Mi-adusei atunci aminte că fizionomia lui nu-mi era de tot străină : l-am mai fost văzut, îl cunoșteam, dar nu puteam deodată înțelege unde și-n ce loc.

Cu toate acestea, deși încurcat pentru un moment, mă luai după dînsul, cînd el se afla în dreptul porții despre sud a gangului.

O voce mă strigă deodată la spate, mă făcu să mă întorc. Preotul Roman îmi zise să-l aștept pînă se va duce acasă ș-apoi se va întoarce ca să mă conducă la grota numită a lui sfîntul Grigore, și pe cursul Bistriței, precum ne înțeleseserăm mai nainte.

Pînă să vorbesc cu acest preot, acela și pierise.

Alergai pretutindeni și mai întărîtat, ca să-l aflu. Îl căutai prin curte, pe sub gang, în cîteva camere pe jos, dar nu era nicăiri.

Mă urcai pe scară-n sus, ca doară îl voi găsi undeva la al doilea etaj. Intrai în salonul cel mare de priimire. Aci, apropiindu-mă de fereastră, văzui p-acel om că sta de vorbă la poarta din afară, cu un altul, cel ce avea o talie scurtă, tot asemenea oacheș ca și dînsul, dar care se părea că sosise atunci la monastire.

Ieșii numaidecît afară și mă scoborîi în curte după dînsul. Aci îmi veni să turbez ; ei nu erau mai mult la poartă.

Întrebai pe poștașul care îl găsii aci. El îmi spuse că stăpînu-său venise de către Slatina și tocmai intrase înăuntrul monastirii dimpreună cu frate-său cel de cruce. P-acela îl căutam. Fără ca să mă opresc aci, alergai ca negreșit să-l găsesc : timpul încă nu era trecut ca să-i cer o explicație.

Cînd intram pe poarta din față a gangului, văzui ieșind pe cealaltă poartă țăranul despre care mă interesam, dimpreună cu frumoasa fiica sa Ana ; ei tocmai ieșiseră din biserică și se îndreptau spre tîrg.

Pe de o parte dorința mea de răzbunare, pe de alta noua impresie că am găsit pe acest țăran ; dorința ca să găsesc pe omul după care alergam, dorința de a cerceta și a afla ceva despre Niță ; încurcat dar și cu una și cu alta, mai iacă peste astea toate și o altă surpriză ne așteaptă ! Mi-adusei îndată aminte că nu m-am fost amăgit de dimineață, cînd văzusem niște fizionomii care-mi părea că-mi sînt cunoscute : era în adevăr Stănică, fratele lui Niță și tată-său, badea Neacșu. Ei fuseseră la Ocnele Mari, cu carul, pentru sare și abătîndu-se pe la Bistrița, de sborul Sîntei Marii, tocmai intrau pe poarta cea mare a monastirii.

— Bine ai venit sănătos, frate Stănică ! zise un june țăran de-alături, care se aflase mai dinainte venit în monastire, — dar tata Neacșu, unde e ? Sînteți cu carul ?

Ei se luară de mînă ca niște verișcani buni ; și Stănică adăogă, arătînd pe tată-sau ce venea în urma sa :

— Iaca și tata ! Ce face d-alde lelea Floarea, lelea Ana, mama Măria ?

Dar Stănică îndată ce dete cu ochii de mine, rămase cu vorbele întrerupte pe buze ; el fu înmărmurit ; lăsă într-o parte pe verișcanul său și veni spre mine, tocmai cînd sosi și tată-său.

Cu astă împregiurare mă oprii d-a mai urmări pe adversar.

Am simțit însă adevărat cea mai mare bucurie din viață că întîlnisem într-un asemenea loc pe bunul acesta bătrîn și pe fratele lui Niță.

După ce vorbii mai multe cu bătrînul, cercetîndu-l de sănătate, pînă și de cele mai neînsemnate lucruri, îl întrebai despre Niță, despre cum sta cu vorba însurătorii lui. Bătrînul suspină și tăcu la această chestiune. Îmi spuse numai că Niță, de cînd m-am fost despărțit de dînsul, a fost pe la București și s-a întors iară la Cîmpulung, dar acum se găsește de rînd la comandă.

Stănică, întocmai ca acei copii deștepți ce nimic nu le va trece pe dinaintea ochilor sau prin minte ca să nu spuie la alții, și mai ales că el știa în ce contact de intimitate stam eu cu frate-său, se apropie de mine și-mi zise : — Mai pe urmă voi veni ca să-ți spui toate cu d-amănuntul ; minuni mari i s-au întîmplat lui Niță !

Rămăsei extaziat la vorbele băiatului.

Bătrînul însă continuă : — Este rînduit să se facă acum revizie pe graniță. A venit un om mare din partea stăpînirii, așa ca un ghinărar, care umblă prin țară, și un domn dintr-un neam de împărat. Cine știe ce-o mai fi și asta ! Ei luară cu dînșii pe Niță, pentru că cunoaște bine potecile munților. Ș-apoi este să se facă vînătoare de urși și de mistreți. Minune mare că nu s-au lăsat pe la Bistrița cu acei domni.

Astă împregiurare ce mi-era cu totul necunoscută mă făcu a-mi aduce aminte despre călătoria principelui A...., ce fusese cu o lună mai nainte, despre a căruia trecere am fost aflat pretutindeni pe unde trecusem, întîmpinînd în cale-mi mai multe arcuri triumfale și porți înfrumusețate cu flori și frunze [21].

---

[21] În legătură cu problema unirii, în 1858 prințul Albert al Prusiei a făcut o vizită în Principate.

Bietul Neacşu spunea ceea ce auzise şi cît ştia. Însă umblarea lui Niţă pe linia graniţei era adevărată.

După ce mă despărţii de bătrîn, el merse dimpreună cu fiul său Stănică şi cu alţi asemenea pelegrini în sînta biserică, ca să se închine.

Stănică, pe la toaca popilor, se ţinu de vorbă: veni şi-mi spuse cu d-amănuntul o curioasă împregiurare ce i s-a fost întîmplat lui Niţă, în cît timp a fost pe la Bucureşti, pe care, ca o datorie, spre a ţine un şir în impresiile mele de călătorie, voi cita-o înainte.

Ieşind după aceasta pe poarta mînăstirii, întîlnii pe părintele Roman ce îmi zise să mergem deocamdată la grota sîntului Grigore şi la schitul Păpuşa, ca să avem timp să ne întoarcem pînă la toacă şi apoi spre seară, pe la sinţitul soarelui, să mergem pe cursul sau matca Bistriţei.

Precum am zis, lumea era aşa de înţesată, încît nu puteai a-ţi arunca ochii în vreo parte, fără să vezi oameni şi femei.

Ne urcarăm pe poteci pînă la brîul dealului situat la capătul monastirii şi ajunserăm la gura grotei, care are la intrare-i o portiţă.

Aci găsirăm pe mai mulţi vizitatori care, ca şi noi, tocmai intrau. Aprinserăm mai multe făclii şi ne puserăm a percurge prin toate părţile şi a cerceta deosebitele stănţii boltoase în piatră, unde domnea tot acel întuneric care fu în grota cea de la Dîmbovicioară. Forma însă acestei d-aici este altfel, precum şi pămîntul d-o altă natură. Stalactite lipsesc sau sînt foarte puţine şi neînsemnate. Înăuntrul grotei, cum zisei, se află acel întuneric şi o nespusă umiditate. Se găsesc două mici paraclise zidite înăuntrul ei şi un mic rîuleţ, care izvoreşte şi se pierde prin atîtea învîrtituri şi deosebitele canaluri formate de natură.

Într-o parte mai cu seamă, bolta luă, din cauza umidităţii, un desemn foarte admirabil, parc-ar fi construită toată dintr-o marmură cu vineţele, şi mii de lilieci, atîrnaţi unii de alţii ca nişte ciucuri şi acăţaţi de colţurile bolţilor şi prin toate unghiurile, începură a zbura şi a volta împregiurul nostru, îndată ce pătrunse la dînşii lumina faclelor. Admirăm mult această minune şi după ce trecurăm de cîte două ori prin fiecare parte sau prin fiece boltitură, ieşirăm cu toţii dintr-însa şi traserăm în urma noastră portiţa de la intrare.

Ne scoborîrăm iarăşi pe acele drumuleţe făcute în piatră sau potecile pe unde ne suisem, pînă ajunserăm dinaintea unor stînci

mari aruncate de timpi în mijlocul apelor. Torentele acolo viind din înălţimi depărtate trec printre dînsele cu murmură şi căzînd înfuriate la vale prin făgaşele cele de piatră, se-azvîrle peste orice întîmpină, ca un cataract. Astfel e cursul apei Bistriţa, printre niște stînci și rîpe, înfrumusețate cu tot felul de pădure și plante.

Într-o distanță oarecare, la gura muntelui, pe unde curg aste cascade, se văd niște punți arcuite, aruncate cu artă peste acele stînci din mijlocul rîului ; totul e aci frumuseţe, totul sălbăticie, totul e admirabil, ca și pe cursul Dîmbovicioarei sau ca la Tismana. Piscurile granitului înălțîndu-se drept în sus, cu vîrfuri ascuțite și albicioase, peste mulţimea pădurilor ardicate mai sus de coamele munţilor, crede cineva că vede munţii şi poziţiunile din Elveţia. Toate acestea se văd acolo cu un aspect adevărat maiestuos, de care rămăsei uimit, privindu-le.

Trecurăm apa pe o punte situată lîngă un vechi joagăr. Oriîncotro ţi-aruncai ochii era numai verdeaţă, drumuleţe, alei de arbori mici şi mari şi locuri de răsuflare sau de şezut.

Ne suirăm spre stînga drept în sus, către schituleţul Păpuşa. Aci găsirăm o mică bisericuţă şi vreo trei călugări. Mai nainte, tot pe stînga, trecînd printr-o poiană şi printr-o mulţime de prunet, meri, aluni, coarne şi altele, merserăm la admirabila acea piatră numită a Dragnei. Această stîncă de calcair, aşezată în sînul unui deal, la poziţiunea unde ea se află şi forma ce o are, lasă un eco ce face a repeta foarte tare şi desluşit fiece vorbă rostită în faţa ei. De aceea i se atribuiră nişte ficsiuni amoroase, încă din timpi depărtaţi şi care nu se uită pînă acum de popol. Numirea ce i se dete este numele unei fecioare frumoase, care, împreună cu o surată a ei, fiind amîndouă urmărite de nişte ţărani, se aruncară jos de pe stîncă şi suspinul, ţipătul disperării ce-l scoaseră, se prefăcu d-atunci într-un eco, care rămase pînă azi a atesta urmaşilor virtutea şi pudoarea lor.

Am ascultat cu plăcere tradiţia aceasta şi am admirat frumuseţea stîncii ş-a locului dimpregiur. Ca un obicei rămas, e cu neputinţă ca cineva, trecînd pe lîngă dînsa, să nu repete numele Dragnei şi piatra, totdeauna, cu un sunet de o suavă melancolie, răspunde „Dragnea" ! — monument viu rămas din timpul gloriei sale.

Am zis, totul e admirabil la Bistriţa.

De la această stîncă drept în sus se face drumul la Arnota. Mergerea la Arnota o lăsai pentru ziua viitoare, căci astă dată nu era timp în deajuns.

Dar, precum am zis, lumea era risipită pretutindeni și pînă și p-acolo se găseau grupe stînd pe iarbă sau rătăcind prin desișul arborilor.

O conversare între două femei june mă surprinse.

Pe cînd mă întorceam de la stînca Dragnea și cînd mă aflam în fața unei hălăciuge verzie, dinaintea unei căsuțe, auzii următoarele vorbe ce mă făcură să mă opresc puțin și să ascult :

— Ei bine, surată, el este, precum vezi, avut cum trebuie ! Are moșie, bani, vite și de toate : ș-apoi e de colea și asta că este boier, neguțitor ! Vei fi cea mai fericită din lume.

Rămăsei înmărmurit că ș-aci, într-o asemenea depărtare a munților, fericirea stă numai în bani și-n avuție.

— Nu, răspunse o altă voce, care, după armonia și răsunetul ei cel dulce, mă făcu să înțeleg că era al unei copile, — niciodată nu cuget că o să fiu fericită cu un asemenea om, deși zici că ar fi neguțitor boier și chiar cu toată avuția ce o are. Eu totdeauna zic, ș-aceasta o doresc, să trăiască cineva între cei și cu cei de neamul său, iar nu cu Dumnezeu mai știe, cu acei care sînt numai vorbe și laude de dînșii... Apoi, afară de asta, Ioano, deși el se ține mereu de capul părinților mei, ca să mă dea după dînsul, el nici nu e după aci și se zice că ar fi avînd nevastă și copii la pămîntul lui, pe care i-a năpustit și nu mai caută de dînșii. Am auzit, surată, că e un ciocoi gulerat, un om rău și prefăcut, un hrăpitor, un fără de lege. Ce socotești tu, n-am auzit eu cine e el ? Socotește că nu-l cunoaște lumea ?

— Apoi bine, adăogă ceelaltă voce, nu ți-a spus mătușă-ta de la Horezu, care a fost măritată tot asemenea după un grec, cu care a petrecut o viață parcă era unsă cu miere ; tot așa o să fii și tu, măre Ano, că o să iei ciocoi țarigrădean !

— Pentru cine o să fie, fie ; mie, zău, nu mi-e pe plac !

— Se vede că-ți stă tot în minte țîrcovnicul ăla care mai nainte fusese argat la tată-tău... Ce, tot nu l-ai uitat încă ?

— Pe el, măre, l-aș voi de o mie de ori mai bine decît pe unul nu știu cine ăla. Incailea el este român d-ai noștri ; a crescut cu noi, îl știe tata, mama și-l cunoaște tot satul de om cu minte și cu rînduială. Că n-are avuție... O, Doamne, atîta lume, cum trăiește ? Numai de, mamei i-a cam intrat în cap cîte i-a descîntat d-alde mătușa și face pe bietul tata a se lua și el după dînsa. Îi auz p-amîndoi vorbind de lucruri mari, să mă vază ciocoaică și mai multe nu ! Cel puțin, cînd ai ști cît e de frumos acel june, ce cuminte e ; apoi știe carte, este la miliție, toate le are bune ! El, de la un timp,

dă mereu prin sat pe la noi, întreabă totdeauna de mine, mă iubeşte, mă cercetează. Se vede, oh... el va fi poate ursit...

Vorbele acestea mă intrigară foarte mult.

Mă apropiai şi îndată ce fui zărit de aceste două june, conversarea fu întreruptă ; dar cît de mare îmi fu mirarea, cînd una din ele văzui că era vestita Ioana de la tîrgul Horez şi ceelaltă era frumoasa Ana de la Stoeneşti.

Ele se retraseră îndată la casa cea alăturată, unde se aflau părinţii Anei şi mai mulţi săteni.

Plecai d-aci la vale, căci nu eram singur şi nu mă puteam opri ca să stau de vorbă cu dînşii. Le didei numai bună ziua şi am trecut.

Ne întoarserăm iarăşi la monăstire, căci s-apropiase timpul toacei şi preotul Roman era de rînd.

Cînd am intrat în camera mea cea din unghi, spre sud-estul monastirii, găsii pe Stănică, care mă aştepta. El îmi descrise una cîte una toate cele petrecute cu Niţă : una din cele mai teribile istorii.

IX.

Iată întîmplarea despre care îmi vorbi Stănică în capitulul trecut şi care mă făcuse a o numi teribilă.

După ce m-am despărţit de Niţă, mai în sus de la Dîmbovicioară, precum vă este cunoscut, el fu de servici zilele destinate, pînă ce se întoarse acasă. De-aci, hotărînd să facă un transport cu scînduri la Bucureşti, care e una din principalele întreprinderi ale oamenilor despre Cîmpulung şi Tîrgovişte, el porni împreună cu Stănică şi cu alţi tovarăşi şi, după o cale de trei zile, apropiau să intre în Bucureşti.

Cînd erau numai la o poştie, desjugară vitele într-o noapte, aproape de un sat, pe moşia unei monastiri închinate, dimpreună cu soţii săi de călătorie, precum fac locuitorii cînd sînt pe drum. Mai pe după miezul nopţii, s-auzi de marginea carelor o larmă, însoţită de trăsnete şi de plesnete. Niţă alergă să vază ce este ; dar această larmă, sau mai bine zis cearta, luă un caracter serios şi se isprăvi într-un fel extraordinar. Un isprăvnicel, fiind pus într-adins de către arendaşul acestei moşii,deslegase pe furiş vitele oamenilor călători şi pe de altă parte le dete de ştire că vitele au intrat în grîne şi în porumbi, că au făcut stricăciune mare, că tre-

buie a plăti pentru aceasta o gloabă însemnată sau de unde nu, vitele vor fi luate și închise în oborul satului. Stricăciunea dar ce o făcuseră vitele atunci și cu alta mai dinainte se grămădiră pe spinarea acestor bieți călători, tovarăși de-ai lui Niță. Și fiindcă ei nu se putură înțelege cu vorba, căci omul arendașului cerea foarte mult iar sătenii voiau a plăti numai pe sfert, se ațiță o înverșunată luptă și alergară la ciomege. În această crîncenă bătaie, între cîțiva săteni și cu cei călători, pe lîngă trînteli, palme, zguduiri, sfîșieri de haine și altele, se văzu și sînge curgînd, mîini rupte, capete sparte, și o femeie circiumăreasă care se găsea în mijlocul luptătorilor, se scutura cu atîta, că ea a arătat oamenilor hotarul de drum, pînă-n arătură și că ea nu știe ce au mai făcut ei.

S-a văzut dintr-aceasta, aprinzîndu-se o cea mai mare ură între români pe români ; își adresau unul altuia cele mai urîcioase vorbe, ca cum n-ar fi fost consîngeni, ca cum ar fi fost străini unii de alții, ca cum ar fi fost inemici perpetuali.

Niță, ca unul ce alergase și se pusese între ei ca să-i împace, fu acuzat de către adversari cum că a luat și el parte în luptă și a făcut vărsare de sînge.

În sfîrșit, pacea nu se putu restabili fără arendaș, fără deputați sau jurați și aleși, fără dorobanț și cîte altele multe, pentru care rămaseră pînă a doua zi, mai pînă la toaca popilor, căci, pe lîngă globirea de stricăciunea vitelor, mai urmară și cereri de despăgubire, satisfaceri și învoiri pentru sîngele ce cursese sau mai bine, pentru capetele sparte. În scurt, globirea se făcu de zece ori mai mare și din care, două părți luă arendașul, o mică părticică fu dată isprăvnicelului celui cu capul spart, iar restul se dete pentru vinul și băutura de la cîrciuma arendășească, pentru ca să se săvîrșească pacea cum trebuie.

Arendașul tocmai pornea atunci, într-o căruță învălită cu rogojini, pe o biată femeie jună, bolnavă pierdută, pe care o avusese în casă la dînsul de toate condițiile, ca slujnică și celelalte. Dar fiind că un asemenea om iubește totdeauna varietatea și chiar conștiința sa o variază, ca să tragă foloase cu paguba altora, această femeie fiind mai întîi seduită printr-însul, demoralizată și tîrîtă în calea pierzării ; el, care o amăgise și o furase de la părinți, făcuse dintr-însa o unealtă, o batjocură, tîrînd-o din maltratare în maltratare, din abuz în abuz, din mizerie în excesul desfrînării ș-al corupției ; ea rămăsese însărcinată, pierdu, se bolnăvi, se ticăloși la ușa lui, la ușa unui tiran, care în urmă, după maltratare și necăutare, făcu ce făcu și o trimise să moară la spital.

Niță atins fiind de soarta și nenorocirea ei, aflînd că o femeie săracă și bolnavă este izgonită de la pragul avutului nemilostiv, se

apropie de gura căruței, ca să o vază. Femeia aceasta însă, înecată de lacrime și abia respirînd, slabă ca un schelet, își acoperi fața dinaintea lui.

El se trase și nu zise nimic.

După trei zile, Niță își desfăcuse scîndurile la Capul Podului [22] în București și umblase pe toate podurile și mai cu seamă la Tîrgul d-Afară [23], ca să găsească cîte ceva de încărcat ce se caută în partea muntelui ; așa, dimpreună cu frate-său Stănică se preumblase pe toate ulițele și prin mahalale, ca să vază marea curătenie și drumurile cele bine întocmite și regulate, care credea că o să le găsească în însemnata capitală ; trecuse pe dinaintea hanurilor ale căror antreprenori, intitulîndu-le cu nume ce le imitară după ale hotelurilor din capitalele Europei, despoaie lumea cu prețurile cele prea de speriat, încît e vai de mama provincialilor care sînt nevoiți să tragă în acele mai cu seamă botezate, precum ziserăm, cu semne și cu numiri patriotice și naționale. Merse de văzu mașina prin care se conduce apa cea strecurată [24], dar tot turbure, din gîrlă, pe renumita uliță a Podului Mogoșoaiei și care a costat și va costa totdeauna sume foarte grele ; se duse d-aci prin piață, unde gunoiul și înșelătoriile nu cauzează nici un fel de îngrețoșare, pe la grădina Cișmegiului, care, dacă ar fi totdeauna bine îngrijită, ar fi una din cele rare în lume, și pe după amiazi, cînd se preumblă boierii, merse la grădina Șoselei. Ieși și el, cum am zis, dimpreună cu frăține-său, ca să vază lumea și să știe ce mai e pe-aici. Ochii lui însă fură deodată izbiți de lux, nenorocire și cu mizeria la un loc. Voi a cunoaște în ce chip și ce fel se cheltuiesc banii cei adunați cu sînge și cu încărcături de către arendași, din spinarea sătenilor, pentru d. domni proprietari !

La mîna stîngă, aci mai nainte d-a ajunge la biserica Izvorul, lîngă aleiul de salcîmi și unde e capătul cherestegiei, alături cu Școala de arte, o femeie învălită cu o pînză albă deasupra chipu-

---

[22] Capătul Podului Mogoșoaiei, actualmente Piața Victoriei.

[23] Calea Moșilor de astăzi.

[24] În 1844, domnitorul Gh. Bibescu însărcinează pe inginerul hidrotehnic Jean Baptiste Marsillon cu proiectarea și executarea proiectului de alimentare a Bucureștilor cu apă, iar în 1846 era deja construită „Casa apelor“, situată pe locul Vamei Poștei și Procuraturii de astăzi. Aici se instalaseră două pompe hidraulice „cu strecurătorile cele trebuincioase“ și cu o capacitate zilnică de 3 000 000 litri de apă trasă din Dîmbovița. Țevile fuseseră aduse din Banat, iar filtrele erau de pîslă și nu s-au dovedit prea eficiente.

lui ei, ca cum ar fi un mort în sicriu-i, sta stîlcită în pulbere şi întinzînd o mînă la lumea ce trecea.

Aceasta era pe la timpul toacei, cînd încep toţi a ieşi la Şosea.

Niţă dimpreună cu frăţine-său se opri dinaintea astei cerşitoare, a căreia fizionomie era pentru toţi învălită.

El cu toate însă, suspinînd, se uită lung la dînsa. cercă o turburare ascunsă ; ar fi voit a o vedea cine e şi scoase din taşcă-i un ban, pe care mîna cea uscată a cerşitoarei îl priimi, fără ca dînsa să zică ceva.

Unii din cei ce treceau, atinşi de nenorocita şi suferinda omenire, se opreau şi urmau exemplului bunului ţăran, alţii indiferenţi, avînd cugetele ocupate de alte trebi sau plăceri, treceau fără măcar a-şi arunca ochii.

Deşi cu vreo două zile plouase îndestul, dar multele trăsuri ridicaseră praful, pe care o mică suflare de vînt îl arunca asupra misterioasei cerşitoare.

Niţă nu se depărtase încă d-aci, uitîndu-se cînd la cerşitoare, cînd la îngîmfaţii trecători ; asta fu pentru dînsul un subiect de adînci cugetări şi pironind ochii mai mult asupra ei, băgă de seamă că astă mînă întinsă a cerşitoarei purta o mînecă de o stambă vărgată şi pe de mărgini cît şi la încheietori erau cusute nişte fîşii roşii.

Trecu înainte şi-şi mai aruncă ochii înapoi, coprins de curiozitate ; fu cu totul atins de soarta ei.

Dar pentru că, el viind în capitală, fusese însărcinat de către un amploiat ca să ducă la curtea superiorului, sau protectorului său, mai multe daruri, precum două piei de urs şi alte producte ale munţilor, întîrziase cinci zile pînă să ia răspuns, în a şasea zi de dimineaţă se învoise cu un grînar, ca să încarce nişte marfă din piaţă şi să o transpoarte la Vălenii de Munte. Aşadar, joi de dimineaţă, el se afla cu carul pe piaţa dinaintea spitalului Brîncovenesc. În această zi, poate oricine să intre, pentru a vedea pe vreun cunoscut bolnav şi de aceea se grămădiseră mai mulţi oameni şi femei dinaintea porţii spitalului.

Un preot tocmai trecea cu sînta împărtăşire, pentru vreun nenorocit care se afla la ora sa din urmă. Niţă, după cum îi era obiceiul, luă pălăria de pe cap şi făcu loc preotului.

Neguţitorul cu care tratase pentru marfă, sta de vorbă cu un altul, a căruia fizionomie apatică nu arătă nici un fel de mişcare dinaintea sîntului om ce mergea să consoale pe cel ce trecea din viaţa aceasta în dureri şi suferinţe.

Niță se uită bine asupra lui și-l cunoscu îndată : era arendașul acelei moșii monastirești care l-a fost globit, ca și pe ceilalți săteni, în urma certei ce li s-a fost întîmplat pe drum.

Îndată cum îl văzu, i se urcă sîngele în cap și în ochi-i ; i-ar fi fost peste putință ca să nu-i zică ceva, dacă nu s-ar fi găsit într-un asemenea loc și ocolit d-atîta lume. Cu toate acestea se sili a se liniști puțin.

Arendașul tocmai zicea către celălalt speculator :

— Moară în pace !... Bine că m-am scăpat de dînsa !

Aste vorbe loviră ca un pumnal în inima lui Niță. Cu toate acestea el voi să știe despre cine vorbea crudul arendaș să moară.

El înaintă înăuntrul spitalului și trimise pe Stănică să șază lîngă cai și să vază de căruță.

Se urcă în sus pe scări. Intră prin mai multe camere, fără să fie oprit de cineva, văzu o mulțime de bolnavi în halaturi și cu scufe albe pe cap, văzu căutarea din partea funcționarilor și a medicilor, curățenia și una-alta, însă un aer stricat și străin pentru dînsul îl izbi totdeodată în față. Trecu dintr-o stanță într-alta și se pomeni intrînd în partea unde se aflau femei.

Cînd era la mijlocul astei stanțe, fu oprit de către o femeie îngrijitoare, care-i făcea cu mîna să stea, a nu merge mai nainte.

Atunci preotul tocmai săvîrșise d-a împărtăși pe o nenorocită, care era mai mult pierdută în agonie, ce se afla depusă pe un pat din colțul camerei.

Abia preotul ieși și o murmură oarecum înfiorătoare întrerupse tăcerea care domnise pînă atunci. El ș-aruncă ochii asupra muribondei, care intrase chiar în acea dimineață în spital și întîiul obiect ce i se înfățișă deodată fu rochia astei femei și mîneca cea cu fîșii roșii pe de mărgini și pe la încheietori. Atunci îi veni în minte acea cerșitoare pe care o văzuse și căreia îi aruncase dinainte un ban. Însă femeia asta el o văzuse și mai departe ; cel puțin cunoscîndu-i îmbrăcămintea, și mînecile cele pe de mărgini cu semn roșu ! Atunci chipul cel atît de rece și neplăcut al arendașului i se înfățișă în minte și-i ațîță o îndoită furie. Îi veni să iasă îndată afară ca să-l găsească și a-l strivi în mîini, precum strivește un urs un putrigai. El cu toate acestea, atins de-o adevărată compătimire și de un simț creștinesc, veni mai aproape de dînsa. El crezu că dînsa este vreo săracă fără părinți, fără rudenii, fără cunoscuți, fără nimeni, în sfîrșit, nimeni cel puțin care să cerceteze de dînsa după moarte-i, care să o ridice spre a o mormînta, care să o plîngă, să o binecuvinteze și să se roage pentru dînsa. Dar ce văzură deodată ochii lui, cînd el cugeta la toate astea și fu de tot aproape de patul ei ? Era ea ! O, Dumnezeule, bietul june mai își pierdu min-

tea ! Toate trăsnetele cerului căzură deasupra capului său. Era ea însăși, fosta logodnică a sa, pe care n-o mai văzuse de cînd ea a fost părăsit locul nașterii sale, pentru ca să trăiască o viață nemorală.

Nița rămîind înmărmurit dinaintea ei, cu mîinile încrucișate, palid la față și cu ochii țintiți asupra aceleia care-și da sfîrșitul, ce se afla dinaintea lui, galbenă și desfigurată, viața părăsind-o de tot și nelăsînd dinaintea logodnicului ei decît un cadaver rece și înlemnit, ochii ei fiind țintiți spre cer și parcă cereau îndurare, pe care o mînă străină veni să-i închiză, plecîndu-i pleoapele în jos. O, aceasta era un spectaclu neașteptat pentru junele de la munte. Asta era pentru dînsul o lovire fatală, care-i ațîța ș-o mai mare ură în contra amăgitorului ei, în contra aceluia care a căutat prin bani și prin făgăduieli să o subjuge, care a adus-o într-o asemenea ticăloșie și la moarte.

El sta înlemnit și nu putea totdeodată a se otărî ce să facă, să rămîie sau să plece, cînd frate-său intră pe ușă și-i zise că totul era gata și-l aștepta numai pe dînsul ca să pornească la drum.

Niță arătă frăține-său, cu degetul, pe moartă, ce atunci o ridicase să o scoață afară ; fratele său, mult mai june decît el, își învăli fața de groază și zise : Neaga a murit aici !

Deși suferința și lunga boală o slăbise atît de mult, însă trăsurile fizionomiei ei erau tot aceleași, fusese prea puțin schimbată ; junele Stănică o cunoscuse îndată.

Pe cînd o scoteau femeile, ca s-o transpoarte în sala destinată pentru depunerea cadavrelor, un om se ivi pe de altă parte, care reclama îmbrăcămințile moartei, pentru că erau făcute din banii săi. Acesta fu arendașul, stăpînul ei.

Niță, fiindcă nu mai putea să rămîie, aruncă una din acele căutături disprețuitoare asupra omului acesta, îl blestemă și jură în inima sa răzbunare ; ieși însă numaidecît.

El peste puțin se înapoiase acasă, dimpreună cu frăține-său, îndestul de trist, după care apoi, intrînd în săptămîna sa de servici, fu orînduit să însoțească pe un ofițer superior ce venise în vizitarea hotarului țării.

Acestea mi le spuse fratele lui Niță cu d-amănuntul, cel ce, fiind dotat ca și frate-său c-o pătrundere aleasă, mă făcu a le cunoaște cele ce li s-au fost întîmplat. Dar totdeodată nu rămîne a vă îndoi, după cele aflate mai tîrziu, că ceea ce pierduse pe juna femeie fusese otrava.

După asta, Stănică plecă, ca să găsească pe tătîne-său, ce-l aștepta în curtea monastirii și eu, în urma celor aflate, rămăsei coprins de întristare.

Stănică abia ieşise din apartamentu-mi, care da într-altul şi lîngă acesta se mai afla încă un al treilea, care toate corespundeau din unul într-altul, — se opri puţin în mijlocul acelui d-al doilea apartament, stătu în loc şi-l văzui că se întoarce repede ; era palid şi foarte turburat...

— Ce, Stane ? îl întrebai.

— Uite-l ! îmi răspunse băiatul, — el este în cealaltă casă ! Îl văzui, îl cunosc foarte bine.

— Cine zici că e ? îl întrebai a doua oară, plin de mirare.

— El ! Arendaşul cel de la Bucureşti.

Sării atunci repede şi trecui în al doilea apartament. Precum am zis, în unghiul monastirii se află o intrare într-un apartament, la mijlocul a două altele, care corespunde prin cîte o deosebită uşă. Nu făcui trei paşi şi doi oameni, pe care n-aş fi voit în viaţa mea să-i mai întîlnesc, stau pe două scaune, vorbind, iar alăturea cu dînşii se afla o ţărancă, care tocmai atunci intrase : era Ioana.

Cel mai matur dintre ei era omul cu care mă izbisem şi pe care îl căutasem cînd ne sculaserăm de la masă şi care, mai cu seamă, se părea că ar avea mult de vorbă şi a se înţelege cu astă femeie care atunci intrase şi şezu lîngă el ; celălalt, cel ce, după cum îmi spusese vizitiul, venise de la vale, despre Slatina, era acel moşier despre care Stănică îmi spusese cu atîta patimă.

Ştiţi cine erau ăşti doi oameni ? Erau acei doi bîrfitori pe care i-am fost găsit la monastirea de Argeş.

Ei amîndoi mă cunoscură. Se uitară mărmuriţi unul la altul, temîndu-se că poate am auzit ceva din conversarea lor şi apoi se-ntoarseră a-mi adresa cîte un surîs ca şi al Iudei ; dar mai cu deosebire cel mai matur, care-mi era dator o socoteală despre purtarea sa.

Mai nainte d-a ne sui la Arnota şi-a-i face descrierea, ne vom sili a arăta, cît de pe scurt, cine erau ăşti doi oameni, care era profesia lor şi cum se găseau ei în părţile de peste Olt, după ce, mai nainte, precum i-am auzit şi am înţeles, din Dunăre pînă-n munte erau foarte bine cunoscuţi, căci în curs de cîţiva ani, aceştia cutreieraseră şi umblaseră toate judeţele, în România şi în Moldova.

Este ştiut, în cursul ăstor din urmă ani, ce de invazii de străini şi de armate se văzură intrînd aici. Rămasuri tîrîte şi susţinute prin baionete, unii-alţii erau ş-aceia ce se văzură jucînd rolă mare printre nişte oameni amărîţi şi necăjiţi de greutatea invaziilor ; aceştia susţinură şi pe alţii, slugile lor. N-ar trebui să ne mirăm dacă din numărul acestor din urmă văzurăm pe unii şi cu semne pe dînşii, decoraţi, lăudaţi, tîrnosiţi, botezaţi în apa minunilor.

Vreun bine, se înțelege, n-au putut niciodată să aducă niște asemenea creaturi. Portretul lor este un ce prea curios și prea ciudat, ce nu poate fi descris și înțeles decît așezîndu-l între întuneric și lumină, fiindcă unul dintre ăștia ținea de amîndouă.

Mefistofeles în Faust n-are atîta furberie, atîta dievolie, atîta finețe, atîta răutate, atîta lingușire, atîta ipocrizie, precît arăta căutătura ochiului, zîmbetul cel viclean, precum zisei, al acestui om, care n-are nici un simțimînt uman, n-are Dumnezeu, n-are patrie ! Unii dintre păcătoși îl botezară dîndu-i numele de *ciocoi*, alții c-ar avea și cap. Un astfel de personagiu, de care voiesc a vorbi, știa să sucească lucrurile, să fermece, să vrăjească, să moșească, să aducă din ochi, din condei, din semne, încît și neamicii lui să-l crează de o ființă unsă din cer ! Prin urmare, portretul lui, precum vedeți, e foarte anevoie de descris și nu rămîne decît să vă închipuiți, să-l dibuiți, ca să-l cunoașteți. Dumneavoastră ați pățit multe în viață, ați văzut și cunoașteți destule ; timpii de față și lucrurile vă pot spune. Celălalt avea alte calități : iubea afară din cale banii, ura omenirea, o disprețuia, se înfrățea cu toți mișeii lumii, iubea judecățile, desfrînarea, orgiile, femeile cele corupte, numai vorbe mari de dînsul ; spoit pe deasupra, căta să înșele pe alții și totdeauna era el înșelat.

Acestea sînt portretele și caracterele acestor oameni, de care voi să vă vorbesc.

Despre profesie ce să mai zicem, cunoașteți care profesie e a despoierii, a năpăstuirii, a împilării, dar să lăsăm aceasta deocamdată, ca să venim la ceea ce e principal, la materia subiectului ce am început.

Aci vorba e despre o jună română, frumoasă cît se poate și de care am vorbit în capitulile cele dintîi.

Cel mai matur dintre ăști doi o văzuse, își pierdea mintea după dînsa, căuta, cu toate mijloacele, să fie a lui. Dar cum voia el să se intituleze astă unire cu juna română, nici el însuși nu era otărît ? Destul că în putere de bani, voia negreșit să izbutească. Puse dar pentru aceasta tot felul de mijlocitori și mijlocitoare, urmărise pretutindeni pașii astei familii cu fiica cea frumoasă ; el se află mai 'nainte la acel loc, oriunde știa că va merge sau se găsește ea, pentru ca s-o seduiseze.

Această fecioară și plăcută ființă, din inimă adorata amanta unui june pețitor român, care căuta a o face fericită, pe care și ea-l iubea și cu care credea că i-ar fi căsătoria potrivită, fugea totdeauna de astă iazmă și nici că vrea să-i auză de nume, dar el nu se descuraja și lucra mereu ca un fiu al întunericului.

Ea însă, mai de multe ori îngenunchiase dinaintea imaginii Maicii Domnului, ca să o ajute și s-o protege. Cu cît dar ea era frumoasă, cu cît era de plăcută, zestrea ei cea mai însemnată era virtutea și înțelepciunea. P-această angelică creatură o cunoașteți și cine era mirele ei, asemenea îl știți.

Mîrșavul însă seductor, ca un geniu al corupțiunei ce se află în eternă luptă în contra inocenței și a virtuții. o urmărise pînă și-n sîntul locaș unde creștinii se adunaseră porniți de o sîntă devoțiune. Geniul seductor are de soț pe al cruzimii și al crimei adeseori. Așa ăst Satan, astă izgonită creatură numea pe celălalt fratele său de cruce, pe-acela care se făcuse criminal prin ducerea la mormînt a acelei nenorocite sărace, despre care am vorbit. Cu toate acestea, ei erau și rivali între dînșii, însă nedeclarați, și amîndoi în contra junelui român, adecă și unul și celălalt își pierduseră mintea și lucrau spre a poseda pe juna română.

Uitai a vă spune și asta, că starea cea însemnată de care aveau nume ăști doi arendași era numai o părere, o spoială, ca toate cele spoite pre pămînt, iar celălalt confrate, a căruia manie era totdeauna d-a vorbi de bănci în care ș-are depuse capitalurile, de mii și milioane de galbeni sau florinți ; adevărul e că din specule și încărcături, din hrăpiri și despuieri, adunase ceva și mai cu seamă că o rudă a acestuia găsise timp, cu ocazia armiilor străine, să încheie contracte, însă toate, în puțini ani, rămaseră numai un fum, căci p-aproape era să-i și bată toba de falit. El o știa asta, dar se ținea mereu, își făcea curaj, căta, pre cît putea, ca să puie ceva la o parte și cînd va sosi ora fatală pentru dînsul, să nu se găsească nimic, sau cel puțin chezașul ce a garantat pentru arenda moșiei care o luase, să plătească din punga sa. Cu toate acestea, însă, cu ăst chip, ei încurcaseră mai multă lume, făcuseră multe dievolii. posedau aceste arenzi de moșii dincoace și dincolo de Olt.

Însă aci ne este vorba de intriga cea amoroasă, despre care cată mai mult ca să vorbim, despre intriga și scopurile ăstor doi desfrînați, pentru care combinaseră o întîlnire sub picioarele Arnotei, la Bistrița și mai încolo, precum vom vedea.

Ascultați vorbele acestora, adecă ale celui cu care m-am fost izbit și cu cel ce venise despre Slatina.

— De cînd ai plecat din București ? întrebă cel matur pe soțul său.

— Alaltăieri dimineață.

— Dar mult ai întîrziat !

— N-am ținut drumul drept.

— Ai aflat prin omul generalului că Congresul[25] a hotărît ca alegerea de domn să se facă de către țară ?

— Oricum, cel ce va avea mai mult, ăla e unde e !... ș-apoi că este să se aleagă doi : pentru Valahia unul și pentru Bogdania altul !

— Doi sau unul, ce ne pasă nouă ; noi avem să ne vedem de tine și de mine.

— Cînd însă s-ar alege...

— Nu purta grijă de asta. Eu aș zice mai bine alta : cînd ar veni un timp ca și al Sevastopolului[26], să se plătească zece-doisprezece galbeni chila de grîu și încă să vie să te roage la ușă. Numai doi ani să ție asta, aș fi sigur de zece mii de galbeni rămași ghiață în pungă !

— Măcar rușii d-ar mai veni.

— Rău ne-au încurcat Galații și Brăila, cu ridicarea prețurilor arenzilor !

— Noi cată să nu stăm.

— Și pe diavolul să-l scoți, oamenii nu se prea înșeală acum lesne, țăranul nu crede la minciuni.

— Cît vom vedea că nu sună bine pentru d-alde noi, adecă de nu o fi vreo mișcare de dinafară, să ne silim a o ațîța dinăuntru și să punem ceva bani la pungă.

— Știi ce, am aflat că excelenția sa, patronul nostru, iubește prea mult pieile de urs ; vom vedea să facem o vînătoare mare. Bătrînul Gheorghe ar fi bun într-asta !

— Apoi iaca, adăogă cel mai matur, cu surîsul său satanic pe buze, în momentul cînd tocmai intrase țăranca despre care ziserăm mai sus, dacă lelea Ioana va izbuti să ne ajute în vînătoarea ce am întreprins-o pentru fie-sa Ana, apoi să ne chibzuim a ucide și urșii, care ne strică porumburile de pe moșie.

---

[25] Congresul celor șapte puteri garante încheiat cu Convenția de la Paris la 7/19 august 1858, prin care se hotăra ca Muntenia și Moldova să poarte numele de Principatele Unite, se instituia Comisia Centrală de la Focșani, Curtea de Casație comună, tot la Focșani, armatele primeau o organizare identică, dar fiecare principat își avea domnitorul său, miniștrii săi și Adunare legislativă separată, se proclama egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, desființîndu-se rangurile și privilegiile.

[26] În 1853—1856 a avut loc războiul ruso-turc, al cărui teatru de luptă principal a fost Crimeea. Sevastopolul a fost asediat în 1855 și, după lupte grele, cucerit de trupele engleze și franceze, aliate ale turcilor. În timpul acestui război Țările Române au suferit întîi ocupația trupelor țariste, apoi pe aceea a austriecilor.

— Ştii că eu am scăpat de păcătoasa aceea pe care o tot goneam să se ducă de la casa mea !... i-am dat !... şi am trimis-o la spital, unde a şi murit !

La aste vorbe, junele ce asculta în pragul uşii, schimbă la feţe.

— Eu am îngropat şapte femei, adăogă cel mai matur, cu indiferenţă.

— Numai dacă stoeneanca nu te-ar supune rău ; ş-apoi, cine ştie, vreo slăbiciune...

— Să mă îngroape ea pe mine ?

— Cine ştie ! Ea este jună, tu...

— Eu ! măcar d-aş bea sîngele rumânului... nu mă înfior de ceea ce-mi spui.

— Ea e frumoasă, zic, şi cine ştie dacă te iubeşte, sau dacă...

— O sută de diavoli şi de anateme să cază pe sufletul meu, dacă nu voi izbuti să fac ce voiesc, prin bani ! Banul e totul, banii fac totul ; chiar domn te alege... numai bani să fie de ajuns.

— Dar vezi, am vrut să zic că ea este jună şi un oarecine, un voinic potrivit cu dînsa...

— Am zis că voi bea sînge românesc !... dar tocmai cînd zise aste vorbe, el rămase înlemnit, căci atuncea mă arătai în dreptul uşii, fui zărit de dînsul, şi fratele lui Niţă, de celălalt. Vorba îndată s-a schimbat între dînşii.

. . . .

În fine, sosirăm la Arnota, unde se află mormîntul lui Matei vodă Basarab, al părintelui său, vornicul Brîncoveanu, teribilele şi înfiorătoarele temniţe, construite din înaltul ordin al fostului guvern, şi unde se află egumen sinţia sa părintele protosinghelul Chesarie.

Astă monastire, situată aproape la culmea muntelui d-aci, reprezintă aspectul unui castel nou, al căruia nume a ajuns a fi spaima cea mai înfricoşătoare a ţării ş-a populaţiunii întregi.

Acei însă douăsprezece-treisprezece mii de galbeni cheltuiţi pentru construirea edificiului dimpregiurul bisericii, ca să se formeze aste închisori, după sistema cu chilii [27], care e cea mai înfio-

---

[27] Existau în închisori două regimuri la care erau supuşi deţinuţii : cel *auburnian* (datînd din 1816), după care aceştia erau ţinuţi ziua în comun iar noaptea izolaţi, şi cel *pensilvan*, preconizat de Franklin (din 1790) care instituise regimul celular, adoptat în cazul închisorii de la Arnota, în anul călătoriei lui Al. Pelimon.

rătoare din toate aresturile, mult mai urîcioase şi mai cutremurătoare decît ocna şi celelalte, pentru că în ocnă comunică om cu om, îşi împarte simţirea şi se consoală, iar în acele închisori cu chilii, neîmpărtăşindu-se vreodată nici măcar de lumina soarelui, care aceasta nu vine înăuntru decît oblic, ca prin ferestrele unor pivniţe, neapărat, în curgere de trei săptămîni, mult într-o lună, arestatul căta ca ori să înebunească, ori să moară ; ş-acei douăsprezece—treisprezece mii de galbeni cheltuiţi pentru a se construi o asemenea bastilie, alăturea cu mormintele pietosului şi bravului Matei voievod şi al părintelui său, dacă se cheltuiau spre a se forma vreun spital, o şcoală, un pension sau orice aşezămînt de binefacere, o, cîtă laudă atunci, cîtă binecuvîntare pe memoria celui ce le-ar fi fundat şi-n memoria mărinimosului şi lăudabilului domn ! Cînd acum... acum mintea se cutremură, a aceluia care intră aici ! Monastirea cea fundată de marele Matei a ajuns o groază... un cutremur...

Văzui dar jos, la piciorul muntelui, palatele, Bistriţa şi splendoarea ; sus, închisorile, Arnota.

Arnota, clădirile cele noi, precum am arătat : trei caturi ; jumătate din acest edificiu se află locuinţa egumenului iar ceealaltă parte, socotind toate micile stanţe dinăuntru, în număr de treizecişişase, se află construite aresturi, după sistema cea cu chilii. Biserica în mijlocul acestor edificiuri, veche, murul ei crăpat pe la unele locuri, modestă, neînsemnată pe lîngă cele adăogate dimpregiuru-i, pe care, cu toate acestea, mîinile cele sacrilege n-au cutezat a o atinge, zugrăvită în stilul cu care se găsesc zugrăvite cele mai multe biserici vechi, şi găsindu-se înăuntrul ei două morminte, cu următoarele inscripţii, dintre care, pe cel d-o marmură albă, stau sculptate cu artă insemniile măririi ş-ale gloriei aceluia ce se află repausînd sub dînsa : Matei vodă Basarab, iar celălalt, d-o simplă piatră, este al părintelui său.

Nu vom trece cu vederea, ca la toate celelalte, a arăta ceea ce găsirăm vechi în aste două monastiri, adecă la Bistriţa şi la Arnota, numele fundatorilor şi ale ctitorilor.

Bistriţa fu fundată de banul Craiovescu la 1498, cel ce se şi află mormîntat acolo, dimpreună cu familia sa.

La Arnota *(în dreapta, spre partea ctitorilor)*, se află următoarele personaje, cu aceste însemnări :

— Io Matei voievod, — Papa postelnicul, tata lui Costandin voievod, — jupîneasa lui, Stanca, — jupan Preda spătarul, —

(la stînga) : jupan Danciu vel vornic, — jupan Radu, — jupan Barbu.

INSCRIPŢIUNILE CE SE GĂSESC PE CELE DOUĂ MORMINTE DIN BISERICĂ :

Pe mormîntul părintelui lui Matei vodă :

„Aici zac oasele... *(scriptura ştearsă)* şi binecredinciosului... boierul a jupanului... vornicului Brîncoveanu, şi întîmplîndu-i-se moartea înăuntrul Ardealului, în cursul anului 7108 * (1600), iar fiul său, prealuminatul Io Matei Basarab voievod al Ţării Româneşti, într-al şaptelea an de domnia lui, trimis-au pe credinciosul măriei sale Dragomir vel vornic, a adus oasele de le-au îngropat într-această sf. mînăstire Arnota, care e zidită din temelie de măria sa".

Pe mormîntul lui Matei vodă :

„Aicea se odihneşte Matei Basarab voievod, cu darul lui Dumnezeu fost-au odinioară mai marele voievod al pămîntului Ungrovlahiei, bărbat înţelept, îndurat şi milostiv, multor biserici şi mînăstiri făcător din temelie şi prea înoitor şi totdeauna biruitor al multor despărţiri, purtător de biruinţe şi proslăvit, asupra vrăjmaşilor îngrozitor, împotriva altora apărător pămîntului său, îmbielşugat prin mari bogăţii şi cu toată îmbielşugarea, cu linişte şi pace au stăpînit douăzecişitrei de ani şi au adormit întru Domnul, în anul Domnului 1654".

Iarăşi o inscripţiune, care s-a găsit în casele cele vechi ale monastirii :

„Această sfîntă şi dumnezeiască biserică de piatră, fiind făcută de bunul credinciosul domn strămoşul domniei mele, Io Matei Basarab voievod, ce au fost oblăduitor Ţării Româneşti, şi în cîtăva seamă de ani încoace stînd stricată şi închisă, dintr-un bun gîndul inimii domniei mele Io Costandin Basarab voievod am voit de o am făcut de iznoavă din temelie, ca să fie de mult ajutor lăcuitorilor în sf. mînăstire şi domniei mele pomană în veci ; fiind egumen chir Vasile Varlam ieromonah, — anul 7207 (1699)".

Mă depărtai în sfîrşit de la Arnota, scoborîndu-mă prin deosebite potecuţe deasupra schitului Păpuşa şi d-aci iarăşi fui la Bistriţa.

---

* *Această epocă este aceea în care Mihai Bravul a intrat în Transilvania şi-n cetatea Bălgradului triumfător* (N.A.).

Cercetai ca să găsesc pe acel țăran pe care-l văzusem în ziua trecută și căruia vream să-i vorbesc, însă mi s-a spus că el plecase dimpreună cu familia sa, către Tîrgul Horez.

Apucai dar d-aci drumul, asemenea unui pelegrin, către monastirea Horez...

X.

Sosisem pe după amiazi, dinaintea porților monastirii Horezul, pe o ploaie ce cădea în torente.

Această sîntă monastire, fundată spre a da ospitalitate în tot timpul călătorilor ce sosesc la dînsa, are întocmită o poliție, la amîndouă porțile sale, spre a cerceta și întreba, mai nainte d-a-i păși pragul, pe oricine, de răvașul de drum. Una ca aceasta n-ar supăra atîta pe călători, dacă n-ar fi cîteodată timpul cel rău și mai cu seamă o astfel de ploaie, ca aceea cînd sosisem eu, încît nu știam ce să fac, să deschiz sacul în care mi-aveam pus răvașul de drum, sau să caut a intra mai curînd, spre a mă adăposti de umiditatea și răceala ploii.

La aceasta însă n-avem a învinovăți pe nimeni, decît oarecare împregiurări, oarecare circonstanțe ce făcură ca monastirea să aibă reputația că înăuntrul ei s-ar afla butoaie cu galbeni și niște mișei fără suflet, adecă niște hoți sau altminteri, tîlhari, hotărîră a călca monastirea, a rupe cercurile butoaielor cu galbeni sau poate voiră să dovedească lumii că asta era numai o vorbă, că cum se putea ca monastirea să conție, adecă să ascunză butoaiele cu galbeni, cînd țara avu și are nevoie de atîtea lucruri ; fiindcă, din ceea ce aflarăm, acei hoți nu luară decît vreo două-trei pungoiuri de sfanți și altă monetă ce găsiră de argint. Aceste împregiurări dar, fură cauza d-a se înființa această poliție la amîndouă porțile monastirii Horezul, căci, altminteri, la scule, vase sinte și alte relice prețioase ce se aflară înăuntrul tezaurului sintei monastiri, nici că voiră acei tîlhari să se atingă de ele, decît făcură cruce, le sărutară și le lăsară la loc... Așadar, precum vedeți, acești tîlhari, ăști turburători de odihna și liniștea sinților călugări, nu căutară decît aur și pentru care se depărtară prea nemulțumiți, găsind numai sfanți și ruble ; sau, în adevăr, ei voiră a dovedi pipăit, cum că ceea ce se zicea acum cîțiva ani despre monastirea Horezul era o minciună goală.

Ei bine, domnilor tîlhari, ce minte ați avut dumneavoastră, să credeți că aurul se strînge și rămîne numai așa prin locurile dum-

nezeiești, fără să se întrebuințeze la ceva ? Nu vedeți dumneavoastră că trebuiesc atîtea lucruri de făcut ? N-ați auzit și nu știți că avem lipsă de drumuri de comunicație, avem nevoie de tot felul de așezăminte, de școli și altele ? Cu ce credeți dumneavoastră că s-ar funda și s-ar ține niște asemenea lucruri ? Iar monastirea n-are nevoie mai mult decît de propriile sale cheltuieli, cele trebuincioase sintei biserici și cheltuiala cu reparații și cu ospitalitatea ?

În sfîrșit, făcurăm pace cu sinții călugări, le arătai că sînt numai eu singur, un călător care cere adăpostire... nu este o armie, nici vreo bandă de hoți sau tîlhari.

Lămurindu-se dar lucrurile, sînta monastire lăsă într-o parte lucrarea competentă numai unei administrații, deschise porțile, strejarii cei armați se deteră într-o parte și atunci eu intrai.

În adevăr, avui mult a admira pozițiunea și frumusețea locului, sînta biserică, locuințele și toate cele ce o încongioară, tot asemenea avînd construcțiunea unei cetăți, închisă fiind cu muri de giur împregiur și cu cerbi în grădină.

Dar ceea ce izbi deodată căutătura-mi, ca un ce prea ciudat, fu că pe grajduri, pe clopotnițe, pe cișmeaua care se află în a doua curte, pe un birt afară din monastire și care este părăsit, pe alte grajduri mai încolo, pe o măreață cîrciumă, situată dinaintea dumbrăvii celei frumoase de stejari și nuci și pe un pavilion de plăceri, sub care izvorăște o minunată apă, se arăta numele *Hrisant*, înscris în caractere mari. Atunci mi-adusei aminte de sinția sa arhimandritul Hrisant[28] și-mi veni să crez că el cată să fi iubit prea mult a-și lăsa un nume nemuritor și d-aceea nu lăsă să-i scape nici o ocazie, înscriindu-se pretutindeni, în toate unghiurile și pe toate frontispiciile edificiurilor monastirii, ca nu cumva să se uite vreodată, de cineva, faptele sale săvîrșite aici în țară. Și-n adevăr, nu se înșelă sinția sa, pentru că va rămîne neuitat numele său, prin această înscriere pretutindeni, dacă nu se vor dărîma aste ziduri, prin specolile sale cele colosale și extraordinare ce le făcea și galantomia sa, cea fără exemplu, numai în unele cazuri !

---

[28] Hrisant Horezeanu, grec de origine, strînsese o avere considerabilă. În anul 1851, o ceată de haiduci, călcînd mănăstirea, îi luaseră lui Hrisant 16 760 lei, 820 icosari, 930 ruble, 1 560 galbeni împărătești etc. Pînă atunci își manifestase „galantomia“ în 1843 dăruind profesorilor de la Seminarul din Rîmnic, cîte o tabacheră de aur și o sumă de bani pentru elevii silitori ; în 1844 anunțase că va da anual cîte 1 000 de lei *Așezămîntului pentru fetele sărmane,* din București ; în 1847 trimitea redactorului *Vestitorului românesc* 1 000 de lei, ca dar, pentru activitatea sa.

Să nu uităm însă, că restul averilor sale le trimise mai nainte de moartea sa, cu bună siguranță în patria lui.

Monastirea Horezul, situată în depărtare de o jumătate oră spre nordul tîrgului cu acest nume și ca la două ore spre vest de la Bistrița, înfățișează dealurile cele mai romantice, poienile și dumbrăvile cele mai amoroase. O apșoară ce curge p-alăturea tîrgului și care vine prin dumbrava de lîngă monastire, se află mărginită de anini stufoși, de aluni, poiene și livezi verzinde de iarbă. Totul este o grădină pe lîngă Horez, totul e frumusețea unui paradis... Aerul e curat și dulce, munții rămînînd ceva mai îndărăt, lipsește acea asprime și sălbăticie care o află cineva prin sînul lor... Cîmpii frumoase acoperite cu arături, livezi cu pruni și cu tot felul de pometuri și pînă și sorbi plantați, înavuțesc aste locuri binecuvîntate de natură ; ele sînt așa de fertile, încît n-aș greși numindu-le o Italie sau o Elveție ! D-aci și pînă la Cerneți, ochiul nu întîmpină decît aceleași frumuseți și avuții locale, pe sub poalele Carpaților.

Spre a ne împlini însă scopul ce ne-am propus vizităm această sîntă biserică și monastirea care fu săvîrșită de zidire la 1694, în zilele lui Costandin Brîncoveanu, este fundată de către această ilustră familie.

Se află înăuntrul ei : *spre partea ctitorilor,* următoarele personaje zugrăvite, cu aceste însemnări :

spre dreapta :

Constandin Basarab dimpreună cu soția sa, doamna Maria și cu mai mulți copii lîngă dînșii, patru băieți și șapte fete ; — alături, Matei Basarab — Neagoe Basarab, — Laiotă, — mai mulți boieri, părinți și străbuni ai Basarabilor, — Brîncovenii.

spre stînga :

Șerban voievod, fiul lui banul Șerban, 7110 (1602), a domnit 9 ani, — Costandin voievod, fiul lui Șerban vodă, 7163 (1655), a domnit 10 ani ; — *spre ușă,* se află o sumă de personaje, atît din familia doamnei cît și a domnului Costandin Brîncoveanu.

Spre partea titorilor, la dreapta, se află mormîntată Smaranda, fiica lui Costandin Brîncoveanu. La cap arde o candelă, în timpul sîntului oficiu, — nici o inscripțiune.

În această sîntă monastire se află egumen părintele arhimandritul Ioanichie, un bărbat cel ce, pentru blîndețea și bunătatea sa, îl putem numi un adevărat următor al schimei cu care se află învestiți discipolii lui Hristos.

De la monastirea Horez luai drumul înainte și mersei la monastirea Polovraci, care se află în depărtare o poștie spre vest, în drumul Tîrgu-Jiului.

Această distanță nu mai puțin o găsii înfrumusețată și variată prin cîteva muscele acoperite de mesteacăni de tot felul, plante și pozițiuni. De pe înălțimea acestor dealuri vedeam în urmă-mi munții Bistriței cei foarte înalți, iar înaintea mea, coamele cele negricioase ale munților printre care curge Oltețul.

Cînd sosii la Polovraci, asemenea am admirat frumosul șes, peste care curg mai multe ape, și trîmba Carpaților, ale cărora culmi înalte, ridicîndu-se unele după altele, se prelungesc, depărtîndu-se și pierzîndu-se în orizont, către Tîrgul Jiului. Această pozițiune, aceste guri de munți și cu cîmpiile întinse dinaintea lor, se pot în adevăr socoti de cele mai tari, pretutindeni fiind fortificate de natură ; toate acele cîmpii sînt ocolite de munți și dealuri rîpoase ! P-aici e drumul pe unde Tudor Vladimirescu, desfășurînd înfocatele sale trupe, viind de către Caucazul României, Tismana, înainta din România Mică, ca să ocupe Bucureștiul, capitala țării, a căreia regenerare o visă el cu atîta ardoare ! De aci, de la culminile ăstor munți înalți și acestor nemărginite coloane, de atîți nenumărați secoli neclintite, se-ncepe patria adevăraților viteji panduri, Gorjul și înainte Mehedințiul. D-aci încolo, ochiul nu zărește decît cetăți naturale ; aerul nu se răsuflă decît cu vitejia românilor, inima nu bate decît prin rechemarea suvenirelor trecutului, decît prin acele suvenire mărețe și patriotice, prin suvenirea bravilor și a eroilor.

Intrai înăuntrul monastirii Polovraci. Un mic schitulеț, simplu, o mică bisericuță, cu cîteva încăperi, închisă împregiur cu un mur, cu o altă curte din afară, în care se văd niște pătule, obor de vite și mai multe asemenea lucruri ale economiei, dar însă aspectul murilor săi, sub aripa unor dealuri acoperite de păduri, și cu pozițiunea sa, la gura ăstor doi munți, pe unde curge Oltețul, seamănă întocmai unui bătrîn răzimat de piedestalul unei coloane antice de o mărime colosală, cel ce, deși avînd talia scurtă, însă părul său albit de numărul anilor, îl face a ști multe din cele ce au văzut ochii săi, și cei juni privesc într-însul pe patriarhul seminției lor. Astfel, această simplă egumenie descoperă, de la întîia privire a vizitatorului, un ce clasic și măreț. Mai înăuntrul acestor munți se află o grotă, a căreia întindere colosală o face a fi una din cele mai renumite. Sumă de stalactite și stalacmite se află într-însa, care sînt de o natură cu totul deosebită de-a celorlalte ce se găsesc în România.

Adîncimea astei grote ține mai ca la o poștie de întindere ; puțini oameni însă sînt care să se poată făli că au ajuns la extremitatea ei. Unii pretind că ar fi răspunzînd prin canalurile sale suterane tocmai în Transilvania. Voi cita un pasagiu din poema *Traian în Dacia* [29], relativ la grota aceasta :

Printre aste mari coloane,
Gigantesce, spațioase,
Căror brazii pun coroane
Și păduri și stînci rîpoase,
Căror sînuri adîncite
Nu au margini de profunde,
De izvoare ocolite

Ș-unde soarele s-ascunde,
Unde geamătul găsește
Cu izvorul înfrățire,
Unde vîntul greu mugește
Peste-a muntelui mărire,
Sînt profunde grote negre,
Mult obscure, nepătrunse,
Construite în mari pietre,
Monstruoase și ascunse,
Într-o largă-ntunecime,
Haos negru, cufundare,
Ca cum ar fi adîncime
Fără fund de vreo mare,
Astfel Dacia ascunde
Printre munți, locuri retrase,
Ochiul cît nu le pătrunde,
De păduri și stînci rîpoase !...

Aci-n timpii de pieire,
La nevoie, strîmtorare
De vreo grea nenorocire,
Populul căută scăpare...
Și ca-n templu de putere,
Zeului, pentru credință,
Venea a da tămîiere
Vreo fanatică ființă !...

[29] În 1860, Pelimon va tipări „poema istorică în versuri" *Traian în Dacia, resbelul romanilor cu dacii, la anul 102—105 după Christos.*

Ăst zeu, dacilor, odată,
Zamolxis, făcînd minune,
Din cea grotă adîncată,
S-a schimbat din bătrîn june !...
Ş-apoi dacii consinţiră
Aste locuri drept altare ;
Templuri aici construiră,
Pentru rit, pentru-nchinare !...

. . . .

Vizitînd această sf. monastire, aflai prin inscripţiunea cea deasupra uşii bisericii, că e fundată la anul 7212 (1704), de jupîn Danciu Pîrîianu, aceea ce, mai întîi fiind închinată unei monastiri din sf. Munte, în zilele unui Brîncoveanu, prin o tranzacţie, fu emancipată şi intră sub epitropia casei Brîncoveneşti. Se văd dar zugrăvite, ca la celelalte monastiri, următoarele personaje, spre partea titorilor :

La dreapta, cu aceste însemnări :

Bunul şi înţeleptul şi luminatul Io Costandin voievod şi doamna sa Maria, — fiii lor Constandin voievod — Ştefan voievod — Radu voievod — Matei voievod.

La stînga :

Bunul şi prea luminatul Io Matei voievod — jupîn Danciu Pîrîianu vel p-e *. — jupîneasa Stanca, sora Danciului vel p-e. — jupan Preda vel căp. — jupan Barbu vel ban. — jupan Pătru vel clucer.

Întîmpinînd cineva aste numiri pe pereţii şi deasupra pietrelor sintelor locaşuri, îi recheamă timpii trecuţi, cînd românii, în mijlocul atîtor lupte de nenorociri, cugetară a lăsa în urmă-le fapte, redificînd aceste templuri, prin care conservară, neatinse, credinţa şi istoria lor.

După ce am mas o noapte la Polovraci, plecai spre a merge la Tîrgul Jiului, avînd de conductor pe Nicolae grănicerul.

Acesta era unul din acei oameni care niciodată nu rîd. Cu o fizionomie serioasă, scurt la vorbă, spîn la barbă, şi cu o căutătură aspră a ochilor, mă însoţea în drumul pe care mergeam spre Tîrgul Jiului.

Abia cîteodată, după o mare luptă, îl făceam ca să surîză şi să şi spuie numirea locurilor pe unde trecem, pe sub munţi şi a

---

* Sic.

cîtorva ape ce le întîmpinarăm înaintea noastră. Nu trebuie să vă îndoiţi că acesta este unul din acei fii ai Gorjului ce nu se prea turbură de fieştece lucru. Veţi şti că locuitorii ăstui district au un caracter cu totul particolar ; ei sînt d-o aceeaşi natură ca şi locurile cele muntoase şi clasice pe unde trăiesc.

Locurile şi oamenii dezvălesc o aceeaşi fiziologie : numirile sînt importante şi mărețe. Aşa, aceşti munţi de dinaintea noastră, cu un aspect gigantesc, plaiurile, rîurile şi pădurile cele anevoie de străbătut poartă asemenea numiri giganteşti, precum : Plaiul Novacilor şi celelalte. Apele curgînd în mici rîuri, din distanţă în distanţă, lasă pe albia lor bolovani mari de pietre, prin care înţelegem puterea cu care ele vin, cînd sînt mari. Totdeodată fiind şi romantice, aspectul prundurilor, mărginile lor cele ocolite de dumbrăvi şi de cîmpuri smălţate cu flori, este cel mai amoros ce se poate vedea... Astfel trecurăm mai multe ape, precum Gilortul, Jiul, Motrul, Runcul şi celelalte.

Cu toate acestea, ăst companion al meu, cît fu de laconic în întrebări şi răspunsuri, îmi spuse că Comisia revizuitoare [30] trecuse cu o zi mai nainte prin drept punctul pe la Baia de Fier şi că atunci căta să fie ajunsă la Vîlcan şi poate se va abate şi-n Tîrgul Jiului sau o vom întîlni în cale.

Pe la ziua jumătate, furăm la Bengeşti şi d-acolo trecînd înainte un număr de sate, o mulţime de dealuri, văi, cîrciume, hore, cimpoaie, păstori, şi după ce trecurăm umbroasa pădure în care intrarăm pe sub seară, la nouă ore şi jumătate din noapte şi pe o bură de ploaie, intrarăm în oraşul Tîrgul-Jiului.

Dar ceea ce făcea ca Neculae în adevăr să fie un personaj interesant pentru mine, fu că el îmi spunea că cunoaşte pe Niţă, că era ca un fel de frate de cruce cu dînsul şi că negreşit îl voi întîlni undeva, înainte !...

XI.

Este un personaj despre care n-am vorbit mai nimic şi care e de cea mai mare importanţă spre a-l şti, ca unul ce l-am fost întîlnit prin mai multe puncturi ale călătoriei noastre, a căruia poziţiune, stare şi împregiurări, nu puţin poate interesa şi mai cu seamă

---

[30] Comisiile de verificare a listelor electorale şi de rezolvare a contestaţiilor în legătură cu acestea.

că am menționat despre dînsul, în capitulile trecute : acesta este bătrînul Gheorghe, părintele Anei, cel ce plecase mai nainte de la Bistriță și credeam că-l voi întîlni la Tîrgul Horez.

După cercetările ce am făcut, în urma atîtor încurcături, sau mai bine, atîtor intrige, în a cărora țesătură se amesteca și numele lui, am putut cunoaște că poziţiunea sa era cam grea ; el avea atîtea tentații și lupte de a combate, atîtea nevoi din care cătă să iasă, nevoi ca acelea ce-i amenințau capul și pe familia sa, ce-l amenință d-a-și pierde starea și a-l reduce la o desăvîrșită ruinare.

E drept că niște împregiurări îl făcuseră să strîngă stare și care ajută pe bietul țăran ca să i se dea un lustru între ceilalți lăcuitori. El era renumit de un vechi vînător, om cu oarecare avere și, mai ales, cu fiica ce o avea frumoasă. De origine fu de peste Olt, din județul Gorj, avea dar neamuri și cunoscuți în satele de lîngă Tîrgul Jiului, la Polovraci, și la Tîrgul Horezului avusese o soră care fusese măritată acolo.

Cu toate acestea ș-avusese și el slăbiciunile lui de om, dar aceasta nu-l popri ca să fie totdeauna un românaș cumsecade, iar unul din obiceiurile sale era d-a boteza oamenilor și a-i cununa, a fi el totdeauna cel mai mare și oamenii a-l cam ști puțin de frică, iubea a cam ține de curți și de oameni mari, era mîndru de protecții și a atîrna de alții, cînd el n-avea de nimeni nici o nevoie ; aceasta din urmă era numai o rea deprindere la dînsul, efecte ale acelor barbari timpi în care fusese crescut.

Dar cum am zis, comerciul cu vitele și cu tot felul de producte l-a făcut a strînge o avere îndestul de însemnată pentru dînsul și iarăși, astă îndeletnicire îl puse în nivel cu fel de fel de oameni.

Amănuntele pentru care el părăsise părțile unde s-a fost născut, ca să meargă să se așeze într-o parte a țării unde, cu toate acestea, îi mersese îndestul de bine, nu le-am putut afla, dar atît putui cunoaște că el era știut și de mari și de ăi mici ; pentru cei din urmă era bunul tata Gheorghe iar pentru cei dintîi era vestitul vînător și țăranul cel încărcat de avere.

Adeseaori, cînd proprietarii unor moșii, vrînd a acoperi în ochii străinilor mizeria celor mai mulți dintre țăranii clăcași, aduc de exemplu pe cîte un țăran ca acel sus arătat, zicînd : avem oameni pe moșie ce posedă mii de galbeni !

Pe bătrînul Gheorghe însă cată să-l scoatem din numărul acelora, pentru că fortuna pastră niște secrete pentru dînsul, sau mai bine, i-a fost surîs mai de multe ori în viață.

Acestea dar și altele multe, puindu-l pe Gheorghe într-o linie cu totul deosebită decît pe ceilalți săteni, îl vedem în scurt timp cu o sforicică de moșie a sa, se întinse a lua și cu arendă o moșie,

alături cu a lui ; nişte grîne care le avusese strînse îl făcură, cu vreo trei ani înainte, a cîştiga mult şi d-atunci, nişte fraţi d-aceia de bună dimineaţă începură totdeauna a-l ocoli, a intra mereu în casă-i, a-l chema pe la ospeţele lor şi omul se văzu, deodată, ieşit din vechile lui obiceiuri. Acu avea mai mult a face cu arendaşii de moşii sau cu moşierii şi credea, după cele ce-i spuneau aceşti fraţi sau cunoscuţi, că va putea, prin dare de bani, să cumpere şi o boierie, un rang, sau să intre sub vreo protecţie străină.

La aceasta îl îndemnase mai cu deosebire un arendaş oacheş şi grăsuliu, acela despre care vă vorbii în trecutele capituri, pe care însă îl credea de un om foarte însemnat, fiind că îi spusese adeseaori lucruri de cabinete, ce zicea că le afla de la o persoană străină mare, care îl protege şi care îi dezvăleşte fel de fel de secrete, ce o să fie peste o sută şi peste o mie de ani ; iar ţăranul Gheorghe se uita cu gura căscată şi admira marea lui putere şi deosebita lui înţelepciune care îl făcuse cunoscut cu acele persoane deosebite, ce-i încredinţau atîtea secrete diplomatice şi-i dau iarba fiarelor, cu care să deschiză încuietorile viitorului.

Pentru că, cum am zis, cu vreo trei ani mai nainte cîştigase sumă de bani, ascultîndu-l p-acela ce-l îndemnase ca să ţie şi să urce preţul productelor, precum şi îl învăţase cîteva meşteşuguri cu care arendaşii împilează pe clăcaşi, credea prea mult în îndemnurile sale şi ajunsese a nu face nimic fără a se consulta cu iscusitul acela măiestru.

Bietul om socotea că vor merge lucrurile tot bine, că va strînge avuţiile lui Iov şi va lua la sfîrşitul anului acesta, prin mijlocirea aceluia, vreo diplomă de boierie, pentru că aşa îi zisese el, că rangurile vor ţine cît lumea şi pămîntul.

Bietul bătrîn îşi arăta totdeauna către acela dorinţa şi orice păs avea şi mai cu seamă pentru că femeia sa îi zisese că nu vrea să-şi mărite fata după un simplu ţăran.

Arendaşul ce adeseori ş-aruncase arzătoarea sa căutătură asupra fiicei sale Ana, întărea zisele soţiei lui Gheorghe, ba încă arăta ca un fel de mirare de ce să nu fie şi dînsul tot de părerea femeii sale, mai adăogînd pe lîngă acestea, cu oarecare suspine înecate, că el îl iubeşte întocmai ca pe un tată şi că nu-l va lăsa niciodată ca să facă altminteri ; iar cît pentru Ana, ia ca o sarcină asupra lui, să-i numească el pe cine să aleagă de ginere.

Dar însă, într-una din zile, bătrînul îi făcu cunoscut că Neacşu de lîngă Cîmpulung i-a fost pomenit pentru fiul său Niţă şi că mai hotărîse lucrul să dea pe fie-sa după el.

Măiestrul acela consilier se făcu foc şi îl jură a nu săvîrşi o asemenea greşeală, că pînă la viitorul sîntul Vasile, lucrurile o să

se schimbe, îl va pune negreșit sub protecția în care se găsește și el, va fi în toate ajutat ș-atunci va face cu desăvîrșire norocirea lui ș-a familiei sale. Mai adăogă însă pe lîngă toate, că ar avea lipsă de vreo o mie cinci sute de galbeni, ca să poată întîmpina deocamdată plata arenzii ce s-apropia și care e totdeauna să se răspunză cu o lună înaintea sîntului Dumitru sau a sîntului Gheorghe.

Bătrînul îi făcu cunoscut că cearcă pentru aceasta o deosebită părere de rău, că nu poate să-i facă acest bine, fiindcă are banii săi împărțiți pe la mai mulți inși și, deosebit încă, că a avut nevoie să cumpere niște vite ce le-a fost găsit prea ieftine.

— Ce fel ! Domnule Gheorghe, tocmai dumneata să mă lași la un astfel de punct ! îi zise arendașul, făcîndu-l domn, și iarăși începu să-i mai spuie una-alta, multe atingătoare de schimbarea lucrurilor în politică, la care bietul țăran asculta și da din cap, fără a înțelege măcar o boabă.

— Așa o fi ! răspunse Gheorghe, din tot sufletul aș voi, dar de, mi s-au întîmplat și mie multe și mai cu seamă că în vara asta, pe toamnă, aș voi să merg peste Olt, să-mi văz neamurile, că de cînd nu i-am mai văzut, nici nu știu de or fi mai trăind...

— Înțeleg, adăogă moșierul, că nu te-ai pătruns îndestul de cele ce ți-am vorbit. Eu aș putea să ridic bani de la zarafi, dar nu voi să mă căciulesc lor și să plătesc o dobîndă ovreiască, mai ales că în anul ăsta e foc mare pe piață.

— Bucuros, cu dragă inimă, repetă unchiașul, cînd ai avea noroc să-mi strîng de p-afară mult-puțin ce am.

Și dintr-aceasta bătrînul Gheorghe se cam descreditase dinaintea mîndrului său consilier ; dar lui numai atîta îi era, că femeia sa îi cam împuiase capul, că purtîndu-se cum trebuie, cu oamenii mai mari decît dînsul, să cate a mărita pe Ana după vreun om însemnat și tocmai suszisul moșier i le făgăduia, în gura mare, acestea.

Moșierul se arătă foc supărat și-n urmă începu a se purta cu un fel de răceală către bătrîn, dar nu se și descurajă că pînă în sfîrșit nu va izbuti să-i ia starea, a pune pe fie-sa sub epitropia sa sau mai bine a face cu dînsa ceea ce făcuse și celălalt frate de cruce al său, cu biata Neaga, logodita lui Niță.

Niță auzise în cele din urmă ceea ce se petrecuse între părintele Anei cu moșierul, în contra căruia ș-ar fi pus bucuros viața în joc, numai ca să-și răzbune.

Pe ăști moșieri dar, precum arătai, îi văzusem mai nainte, la vreo două monastiri, unde ei combinaseră într-adins întîlniri ; și pe bătrînul Gheorghe asemenea îl văzusem, dar împregiurarea m-a

împiedicat d-a-i putea vorbi despre cele ce-am fost descoperit din convorbirea lor, care, pe de o parte cătau din nou a lega relaţii cu dînsul, iar pe de alta puseseră într-adins mijlocitori, ca să poată priimi, prin mişelie, aceea ce nu putuse dobîndi altminteri de la inima cea candidă şi necoruptă a junei fiice.

Cînd plecai de la Bistriţa, nu ştiam ce s-a întîmplat mai mult între ăşti oameni şi cu ţăranul Gheorghe ; eram însă încredinţat că ăşti doi şireţi aveau fiecare un deosebit scop, cătau a se înşela unul pe altul, deşi numindu-se amîndoi fraţi de cruce, iar ţinta lor privea nefericirea bietului bătrîn.

S-auzeau p-atunci nişte vorbe răspîndindu-se de unii-alţii, că s-ar fierbe în judeţele de peste Olt o mişcare, fără însă a putea cineva să arate cu ce scop şi de cine aţîţată.

Unii o tălmăceau într-un fel, alţii într-altul, însă oamenii îşi vedeau fiecare de trebşoare şi de nevoile sale.

Cu un an mai nainte, fiind că căzuse prea de timpuriu bruma, s-au fost cam stricat totdeodată cu viile şi porumburile şi-n anul următor, fiind prea dese ploi, efect despre apropierea unui comet însemnat [31], cel ce niciodată nu vine fără a aduce schimbări grave, se cam îngrijaseră oamenii mai dinainte şi se temeau de vreo simţitoare lipsă, dacă s-ar fi întîmplat să se strice şi-n anul acesta porumburile, de unde iarăşi şi cu ce scop, prin ce calcule şi socoteli, văzurăm ridicîndu-se arenzile moşiilor la un preţ de speriat, toate aceste şi altele făceau pe ţărani a suferi o întreită împovărare din partea moşierilor, şi lipsa, mai cu seamă, ce-i ameninţase despre stricarea productelor, îi arunca, precum am zis, în această mare grijă. De altă parte, nefiind nicidecum exportaţie, arenzile foarte mari prevesteau o mulţime de falimenturi şi, ca să poată acei şireţi a întoarce capetele, a ameţi ş-a vrăji lucrurile, după cum le venea bine începuseră a răspîndi vorbe de turburare, cînd în realitate nu era nimic d-alde astea ; alţii, iarăşi, vorbeau de ocupaţie străină, că va însufleţi atunci comerciul, şi o mie şi o sută de fleacuri, răspîndite într-acest chip, de unii şi alţii.

Ceea ce însă putem mărturisi, în adevăr, e că am trecut prin sate unde locuitorii, de săraci ce sînt, n-au nici încălţăminte în picioarele lor şi copiii, nici cămaşă pe dînşii.

---

[31] Un astrolog german prezisese, pentru data de 1/13 iunie a anului 1857, ciocnirea unei comete cu pămîntul şi distrugerea acestuia. În Europa şi la noi domnise şi persista încă o vie nelinişte ce ameninţa să se transforme în panică. Ziua fatidică a trecut şi „sfîrşitul lumii“ nu a avut loc. În 1858, într-adevăr s-a apropiat de pămînt şi a putut fi observată mai multe zile, înainte de răsăritul soarelui şi după apusul lui, cometa Donati.

Aceasta însă face pe locuitori a murmura, a fi nemulțumiți ș-adeseaori a arunca blesteme pe aceia care îi aduc într-o astfel de stare.

Vorbirăm despre falimente !... nu veți uita însă că moșierii mai făceau toate și orice le era în putință ca să nu-i calce vreun asemenea foc : răspîndeau la vorbe grase pentru dînșii, amenințau, trăsneau, fulgerau și cîte și mai cîte, pînă începuseră locuitorii a le cam simți și, în adevăr, în cele din urmă, se și cam turburară.

Într-o oarecare distanță de la Tîrgul Jiului, iată ce se întîmplă într-un sat.

Era zi de sărbătoare.

Numărul sărbătorilor este cam prea întins la noi, mai ales acelea ce sînt ținute de femei, necunoscute de biserică.

Pe o poiană dinaintea unei cîrciume, lîngă un sat, se aflau adunați o mulțime de oameni. Junii și fetele întinseseră o horă mare și era însuflețită de doi țigani lăutari. Mai mulți săteni, cu dulămi albe, cu căciulița pe vîrful capului și încinși cu brîu roșu peste mijloc, se aflau grămădiți dinaintea oblonului cîrciumei, închinînd de la unul pînă la altul cu cinzecul, sticluța cea de țuică. Femeile, cu catrința roșie, cu niște vărgulițe negre pe dînsa, cu mărama albă ca fulgul peste acel conci așezat în creștetul capului și cu o sumă de flori cusute pe piept și la altițe, stau în grupe și priveau cum danțau junii și fetele.

Mult gust și frumusețe află cineva în această îmbrăcăminte, tip roman, ce poartă femeile și fiicele în aceste districte renumite !

De ceealaltă parte a drumului, într-o vîlcea, se aflau vreo trei familii de țigani, care tăbărîseră de curînd cu corturile și copiii lor cei despuieți, cu părul închis cîrlionțat, cu ochii negri și mari, cu dinți ca mărgăritarul, se-ncurcau primpregiurul dănțuitorilor, jucîndu-se și alergînd unul după altul, cu copiii de român.

Mumele lor, cu alți prunci în brațe, cu pieptul desfăcut, cu legăturile lor cele roșii și-mpestrițate pe cap și cu fota cea neagră strînsă primpregiur, se aflau alături cu sătencele care făceau la un loc o adunătură de mai multe colori.

Mai la vale d-aci, la o fîntînă, zării de departe două femei și un june înalt care sta de vorbă. Una dintre aste femei semăna a fi foarte jună și preocupată în cugetări, stînd cu capul plecat în jos, iar acel june, ca cum s-ar fi plîns despre nenorociri mari ce îl priveau pe dînsul, ținea mîinile încleștate, mișcîndu-le cîteodată, uitîndu-se cu interes la juna fiică și, din cînd în cînd, îi punea mîna pe umere și o ridica în sus, ca cum i-ar fi adresat niște rugăciuni, sau ar lua de martur giurămintelor sale, durerilor, suferin-

ţelor şi nenorocirilor trecute, p-acel stejar vechi ce acoperea cu ramurile sale fîntîna şi grupa lor.

Îmi întorsei ochii de la acest tablou, pentru ca să mă uit la o bisericuţă de lemn, situată în culmea dealului, sub ale căruia poale venea drumul de către Tîrgul Jiului [32].

O mulţime de lucruri interesante colorînd acest loc, ocupat atunci de atîţi oameni, femei, june fiice, copii, posomorîtele corturi ale ţiganilor poposiţi aci, poiana şi vîlceaua cea verde, bisericuţa aceea pe vîrful dealului, care semăna a un mic schituleţ, toate acestea mă făcură a rămîne aci ca o oră, dimpreună cu curiosul meu companion, căprarul.

Mestecîndu-se dar şi el în clica ţăranilor, care repetau mereu la ţuici şi începuseră a vorbi cam multe, îl văzui peste puţin cu faţa rumeoară şi cu ochii cîrpiţi.

Vorba ţăranilor era mai mult că fînurile sînt pierdute estimp, că piatra a bătut porumburile, prunele nu s-au prea făcut şi că nu ştiu ce o să se mai facă, vai de ei şi de ei !

Unul de colo zicea una, altul de dincolo alta şi cu acestea se înteţeau la băutură şi-şi mai vărsau ei focul.

Dar aceşti oameni, făcui băgare de seamă, erau parcă într-adins reuniţi, căci, pe cîţi îi întîlneau sau îi vedeau trecînd pe drum, îi opreau şi din ce în ce, ceata lor se adăogase.

Mai văzui cîţiva dintr-înşii că aveau nişte puşti de vînătoare legate cu tei pe la oţele, alţii cu secure, cu nişte coase şi cu cuţite mari pe la brîu.

Ceea ce-mi păru ciudat însă fu că, de unde îi găsii liniştiţi şi bînd, mai în urmă se luară la ceartă între dînşii şi iarăşi îndată se potoliră.

Fiindcă numărul lor se mărise într-atîta, încît ai fi zis că s-a adunat tot satul dinaintea cîrciumei, hora se strică şi merse mai departe ca să se restituie.

Aspectul de alegreţă ce înfăţişa mai nainte bătătura cîrciumei şi poiana, îndată luă oarecare prefacere. Aci nu se auzeau acum decît vorbele cele sănătoase ale gorjenilor, vorbele cele despre păsuri, de oarecare hoţii şi încărcături, de neînvoiri şi împilări, de multe ca acestea, şi oamenii, aprinşi de băutură, mai adăogau şi cîte o vorbă de necuviinţă.

---

[32] Referindu-se la împrejurimile acestui oraş, Al. Pelimon relatează existenţa unui arbore cu ramuri mari şi stufoase, care prin poziţia sa dominantă este vizibil ochiului călătorului de la aproximativ 15 kilometri, pe un vîrf de deal numit Cuca. Din orice parte vine cineva, mai întîi vede acel arbore, după care cunoaşte că se apropie oraşul.

Eu grăbeam ca să plec, dar îmi fu cu greu deocamdată să poci deslipi pe călăuza-mi, de confraţii săi.

În astă împregiurare, sosi dinaintea cîrciumei o căruţă cu doi telegari şi un om uscăţiv, cel ce scoase capul pe fereastră afară, ca să întrebe pe cîrciumar dacă domnul arendaş a strîns vînătorii ca să-i trimiţă în munte.

Cîrciumarul vorbi puţin cu acesta, care apoi zise vizitiului său să mişte.

Pe cît ţinu convorbirea cîrciumarului cu acel din căruţă, juna fiică şi cu femeia cea de lîngă fîntînă se depărtaseră, iar junele veni cu paşi repezi spre cîrciumă unde, văzînd pe cîrciumar vorbind cu noul sosit în căruţa cu telegari, se opri în loc : faţa lui se îngălbeni ca turta de ceară, ochii lui se încruntară, grinţă din dinţi şi se întoarse către oameni ca să arate pe cel ce sta în căruţă şi care tocmai isprăvi de vorbă şi plecă.

— Ăsta e tîlharul — zise junele —, care dispreţuieşte pe Dumnezeu şi-şi rîde de omenire ! Vedeţi-l, el a trimis o femeie la spital, după ce i-a dat otravă să moară !

— Acesta e ! ziseră deodată sătenii cu murmură şi cu încruntare.

— Îmi pare rău, adăogă unul dintre ei, că n-am ştiut, să-i despintec capul cu securea asta !

— El este, fraţilor, martur mi-e Dumnezeu că e adevăr ceea ce vă spusei !

Aceste vorbe produseră multă mişcare în inimile oamenilor şi doi dintre dînşii ziseră îndată să încalece pe cai, să-l gonească după urmă.

Pînă să-mi arunc ochii la acest june, pe care nu-l vedeam decît în profil, cum sta şi vorbea cu oamenii satului, unul se sculă din ceată, hotărît ca să pedepsească o asemenea faptă ce cerea răsplătire, şi cu un pistol cu oţelele întinse în mîna lui, înaintă gata a face foc.

— Iată tîlharul cestălalt, care ne-a jefuit şi care cată să piară dimpreună cu acelălalt !

Junele acesta puse repede mîna şi-l opri, zicîndu-i că e datoria legilor d-a-l pedepsi şi nu se cuvine nimănui a călca legea.

Cu destulă ură şi venin auzii pe săteni pomenind numele moşierului, care tocmai trecea pe dinaintea cîrciumei, ca să meargă a se uni cu fratele său cel de cruce, cel ce-l aştepta în dreptul bisericuţei în deal.

Curios d-a cunoaşte p-acel moşier, mă prinse o mare mirare cînd el, întorcîndu-se să vază ceata ţăranilor care murmurau în

contră-i, cunoscui în fizionomia lui pe adversarul meu cel de la Bistriţa ; dar însă mă mirai şi mai mult cînd văzui, în urma lui, pe bătrînul Gheorghe, ce îl însoţea călare.

Cît despre ceata ţăranilor, n-am ce vă mai spune, căci îndată am şi pornit de acolo ; dar ceea ce cată să vă facă şi pe dumneavoastră ca să fiţi mişcaţi ca şi mine, e că acest june despre care arătai, era Niţă, iar juna fiică, dinaintea căreia îl văzurăm precum îl descriserăm, era iubita sa Ana...

XII.

Cată mai nainte d-a porni din oraşul Tîrgul-Jiului, să zicem ceva spre lauda frumoaselor locuri ce-l încongiură, spre lauda bărbaţilor ce îi posedă şi care totdeauna se ilustrară prin inimă şi capacitate ; cată a vorbi de acei bărbaţi care, sacrifiind stare şi viaţă, priimiră a fi martiri pentru patrie ; alţii dotînd cu cîte ceva folositor oraşul acesta, locul naşterii lor, sînt mîndri a funda stabilimente publice, pentru educaţia generaţiei celei noi, a contribui spre îmbunătăţirea şi înfrumuseţarea lui. Între aceştia nu vom uita d-a lăuda simţimîntul cel foarte nobil de care fu inspirat domnul C. Săvoiu, cel ce fundă pensionatul de fete, din fondurile sale. Biserica Domnească, cea reconstruită de curînd, prin contribuţie, un prea frumos sînt edificiu şi altele asemenea, ce se văd pe toate zilele redificîndu-se, — şcoală, spital, piaţă, grădina publică în marginea interesantului şi romanticului rîu, Jiul. Aerul fiind curat aci, climă sănătoasă, ape bune şi reci, în fine, totul este spre lauda şi mărirea acestui oraş, care înfloreşte progresînd. Atîtea cunoştinţe, bărbaţi, dame, ce am întîmpinat în acest loc, ospitalitatea şi bucuria, mulţumirea ce o aflai descrisă pe chipurile locuitorilor, adunările, conversaţia, idei patriotice liberale, atîţi bărbaţi demni de stima publică, aceşti oameni luminaţi şi femei asemenea culte ; într-un cuvînt, Tîrgul Jiului e unicul oraş din România, el este patria eroilor ş-a eroinelor !

Domnul profesor T. Frumuşanu, domnul administrator N.O., domnul G.M., domnul H.T. şi alţi mulţi ce îi găsii în acest oraş şi-n mijlocul cărora petrecui, au lăsat urme neşterse de dulci suvenire în inimă-mi. Plecai cu toate acestea, spre a-mi completa ăst curs ce mi-am propus de călătorie prin ţara mea, a-mi vizita această frumoasă ţară, pe care, din ce în ce, o găseam mai interesantă, mai glorioasă.

Plecai dar, luînd de conductor pe căprarul de dorobanţi, care mi se păru un om şi mai ciudat decît toţi care i-am fost avut pînă aci.

Trecui apa Jiului, care îmi păru unică despre frumuseţea cursului ei. Sumă de insolete acoperite de copaci groşi formează în toate părţile albia sa cea acoperită cu gazoane verzinde şi floroase ; prin munţi are un curs mai repede, la vale, pe şesuri, curge aşezată şi adesea împărţită în multe ramuri, ca nişte piraie. Undele sale sînt cristaline şi mai mult curge pe un pietriş mărunt.

Trecui în fine această amoroasă apă, urcai d-aci nişte deluleţe acoperite de păduri, ieşii cu totul sub poalele muntelui, percursei mai multe sate şi mai trecui şi alte ape, mă oprii la satul Dobriţa, proprietatea domnului maior Economu şi, ca să intrăm în cele mai mici amănunte, nu voi uita niciodată caşurile cele bune ce aflai acolo şi fructele cele mai deosebite : perele zaharului, cele mari şi dulci, prunele cele cultivate şi altele. Plecai de la satul Dobriţa încîntat şi mulţumit de tot ce întîlnii şi văzui. De acolo însă, mai mergînd ca la vreo două ore de distanţă, didei peste un cel mai frumos fenomen în ţara noastră, acesta este izvorul Jaleşului, la Runc.

Prin satul acesta curge apa susnumită, Jaleşul [33], a căreia izvorîre, cu totul admirabilă, iese de sub o singură stîncă de piatră şi care, îndată, se revarsă într-o lărgime ca de doisprezece stînjeni, încît se aflã mori aşezate pe dînsa. Stînca se numeşte ca şi apa, izvorul ei, Jaleşul şi se află încoronată de o mulţime de pietre mari, de granit şi calcair. În sus de la dînsa, se face un deal mare, numit Dealul Runcului, care asemenea e înfrumuseţat de mulţime grămădită de pietre vinete şi mai încolo de o pădurice, iar în dreapta şi-n stînga se găsesc nişte gingaşe vii ; în timpul cînd le vizitai, se aflau încărcate de struguri. Apa aceasta, ieşind de sub sus arătata stîncă, ca o mare cascadă, formează cea mai armonioasă murmură care a izbit vreodată auzul unui muritor, iar claritatea undelor ei, atît de dulce şi rece, care cu tot dreptul cuvînt o am putea numi izvorul naiadelor ş-al nimfelor, se poate asemăna numai cu apele Lotrului. Locul e atît de încîntător, poziţia aşa de frumoasă şi avantagioasă sănătăţii, încît ar trebui cineva să zică că această apă ar învia înşişi morţii !

---

[33] Acest pîrîu, afluent al Sohodolului, care se varsă în Bistriţa şi ea, la rîndu-i, în Tismana, a dat în vechime numele unui judeţ, al Jaleşului, amintit pentru prima dată în acte din 1385, şi care era situat cam în partea nordică a actualului judeţ Gorj.

Ţiind d-acolo calea înainte pe sub poalele munţilor, urcînd asemenea dealuri şi scoborînd dintr-o vale într-alta, trecînd prin liniile a cîtorva sate, trecînd cîteva gîrle mici, intrarăm într-o pădure de nuci şi de castani.

Depărtîndu-ne dar cîtva prin această pădure, găsirăm pe nişte locuitori ai satului în care era să intrăm, strîngînd fîn şi făcînd mai multe mici clăi. Deterăm bună ziua, iar căprarul meu se puse la vorbă cu dînşii. Toată discuţia le era că urşii strică porumburile şi vitele satelor şi de două zile, o ceată de vînători cu arendaşul moşiei se luptă să-i ucigă. Dar ceea ce era mai greu era pripăşirea unei ursoaice ce umbla cu doi pui după dînsa şi nimeni nu o putea omorî.

Căprarul meu, lovindu-se cu pumnul pe piept şi dînd pe gît o sticlişoară de rachiu ce i-o dideseră oamenii :

— Ah, că nu sînt acolo, zise el, i-aş da eu de hac !

Şi ochii lui scînteiară ca nişte focuri, cînd zise vorbele acestea. Parcă tot ce iubea omul acesta mai mult în lume era rachiul şi lupta sîngeroasă.

Mai departe întîlnii un june proprietar, căruia îi avusesem cunoştinţa din Tîrgul Jiului. Mă aflam nu prea departe de satul numit Gornoviţa.

Domnul T.M. nu ştia ce să mai facă de bucurie ca să mă ospăteze şi să mă ţie la moşia proprietatea sa. Şi el continuă a-mi vorbi despre o partidă de vînătoare.

Crezui atunci că mă aflu în mijlocul unei colonii de vînători.

Unica plăcere pentru locuitorii acestor părţi muntoase e lupta şi vînătoarea. Nu se deschide o convorbire între doi-trei inşi, să n-auzi spuindu-se despre mistreţi, urşi, căprioare, cerbi şi tot felul de întîmplări sîngeroase.

Spre ştiinţa compatrioţilor mei, cată să zicem că cineva să-şi deschiză bine ochii cînd are deferenţie cu vreun om p-acolo, cînd călătoreşte şi mai cu şeamă, avînd bani asupră-i.

Elementul războinic este aşa de întins printre ţărani, încît de multe ori, de urît sau de vreo lipsă, ar putea izvorî şi cîte o necuviinţă şi mai de multe ori, aceasta poate proveni din răzbunare sau din vreo patimă.

Proprietar, arendaş, oricine va fi, cată să se poarte bine acolo cu locuitorii.

Acceptai dar cu mulţumire propunerea domnului T.M. şi pe loc făcurăm pregătire de plecare. Arme, genţi, cornuri, pumnale nu ne lipsiră şi cîinii îndată începură a scutura zgardele şi lănţuşurile de care erau legaţi, cînd li se dete drumul. Căprarul meu, de bucurie, începu să arunce căciula în sus.

În fine plecarăm ca o despărţire dintr-o armie, cînd merge să facă vreo recunoaştere. Apucarăm spre dreapta şi intrarăm în gura unei văi obscure de mulţimea pădurilor ce se deschideau dinaintea noastră. Locul mi se păru şi mai sălbatic decît toate ce le-am fost văzut pînă aci.

Adevărat aici era patria urşilor ş-a tuturor fiarelor sălbatice. La capătul acestei văi, prin fundul căreia curge o apşoară, se înalţă aripa unui munte prea înalt şi cîţiva colţi de stînci prinpregiur. Deasupra pe culmea acestora, se zăreau brazii cei de sumă de ani s-a cărora întinsă depărtare era prea anevoie d-a o putea coprinde ochiul, peste ale căror vîrfuri se preumblau măreţii nori.

Întocmai la acele culmi noroase cătam noi a merge. Dar mai nainte d-a descrie cele întîmplate, ne vom întoarce împreună cu domnii lectori, la capitulul ce-l lăsarăm pentru a da împregiurărilor o mai bună desluşire ş-a descrie pe fiecare personagiu în rolul ce-i era destinat, pînă a nu ajunge la teribila şi sîngeroasa scenă petrecută între ăşti munţi.

Satul unde aflai pe Niţă, dinaintea amantei sale, era ca la o zi cale departe de Tîrgul Jiului ; se-nţelege că acel ofiţer pe care el îl însoţea trăgea d-a dreptul spre Baia de Aramă.

Ana se aflase la o rudenie a sa din acel sat ; moşia d-alături cu satul o ţinea cu arendă moşierul despre care am mai vorbit.

De unde însă şi ce fel, bătrînul Gheorghe, după ruptoarea ce făcuse cu omul acela, îl văzurăm iarăşi împreună cu dînsul în astă distanţă, nu este anevoie d-a înţelege aceasta, căci o aflarăm, că el se trăgea din acest loc de origine şi că, dacă a putut mai nainte să se scape, refuzînd împrumutarea banilor, îi fu peste putinţă, în cele din urmă, d-a nu asculta pe arendaşul amicul său, măiestrul său consilier, cînd îl pofti să meargă împreună ca să împuşte urşii, şi mai cu seamă, arătarăm că aceasta era una din vechile sale întreprinderi.

Se poate ş-aceasta că acel moşier, adversarul meu, dimpreună cu fratele său de cruce, cei ce pentru nişte în parte-şi scopuri, cutreieraseră districtele şi posedau o moşie în arendă peste Olt, cătau a întinde vreo cursă bietului bătrîn, în care voiau a-l trage pe nesimţite.

Prin urmare, din una într-alta, de colo pînă dincolo, fără ca să ştiu ceva, domnul T.M. ţinea de partida vînătorilor sus descrişi şi, cu cea mai mare surpriză, ne pomenirăm deodată p-acelaşi cîmp de război, amici şi neamici la un loc.

Această întîmplare fu pentru mine cît şi pentru ceilalţi, venirea cometului prezis acu doi ani !

Aş fi dorit din tot sufletul a cere antagonistului meu o veche socoteală, dar iată ce se întîmplă. Moşierii, dimpreună cu vînătorii ale cărora oţele de la puşti erau legate cu teiuri, şi cu bătrînul Gheorghe, ajunseseră mai nainte de-şi luaseră poziţiuni, ei aşezaseră dinaintea vizuinei unde se credea că ar fi ursoaica cea rea nişte bîrne cu ţepe, precum se face în asemenea lupte ; fiecare se pusese în poziţiuni avînd crăcane dinainte, pe care să reazeme puşca, care se suise prin copaci, care pe după cîte o piatră drept baterie, care în dreptul unei poteci la răspîntie ; dar domnul T.M., eu şi căprarul sosiserăm prea tîrziu.

Ursoaica, după toate încercările, după descărcătura a două pistoale la gura vizuinei, s-a cunoscut că nu era înăuntru.

Arendaşul, aşezat în bună poziţiune, la capătul unei rîpe, într-un copaci, armat cu o puşcă de vînătoare cu două ţevi, cu un revolver cu şase focuri, cizme pînă în sus de genunchi, cu un patrântaş încins peste mijloc, cu un pumnal la încingătoare-i, cu o pălărie sură pe cap, şi alăturea se afla fratele său cel de cruce, care asemenea era armat din creştet pînă în tălpi şi pîndea dintr-un copaci mai nalt şi cu crăci multe, era sigur de succes şi mai cu seamă că în vreo cîteva zile strînsese cîteva piei de urşi.

Pînda aceasta se făcea în răspîntia drumului, pe la brîul muntelui. Spre dreapta se lăsa o rîpă adîncă, spre stînga se înălţa culmea muntelui, pe lîngă care cotea o potecă, înainte era drum de cal şi de picior, înapoi, stînci şi pădure.

Puţin mai nainte, spre nord, este graniţa ţării.

Bătrînul Gheorghe, ca un vechi vînător, comanda dispoziţiunile luate pentru luptă ; el mai cu seamă avea un cuţit la brîu, foarte tăios, în mîna stîngă purta o mînuşă formată din zale cu cerculeţe de fier, păstrată de cînd nemţii cu coadă, două pistoale aşezate pe sub cureaua cingătoarei, iar puşca o rezimase de o tufă, ca s-o ia la timp.

Ora pericolului însă nu întîrzie pentru aceşti bravi de a suna.

Detunarea unui fulger de departe şi un muget înfiorător, de care înşişi munţii se cutremurară, anunţară apropierea unui mistreţ sau a ursoaicei în capătul potecii.

Fiara oprindu-se în două picioare în loc, aducînd tot părul deasupra capului, ce-i da o proporţie spăimîntătoare, cu ochii de sînge şi mititei, cu botul căutînd în toate părţile, ca o trompă de elefant, scoţînd unul după altul urlete prin care făcea a îngheţa sîngele în om, căta să vază de unde venea focul, şi mai cu seamă, avînd doi mititei cu dînsa, pe care, vrînd a-i asigura, îi lua cu labele şi-i arunca în lături, furia ei nu găsea margini şi răzbunarea îi era teribilă. Ea a cunoscut îndată că focul ieşise din copaciul situat în

marginea rîpei şi înaintă drept spre dînsul. Arendaşul ochi în sus şi repezi al doilea glonţ îndreptat în şalele ei ; asta a fost o fatalitate şi mai mare pentru dînşii : o rănise puţin.

Ce s-a întîmplat e foarte anevoie de descris întocma.

Unul dintre cei mai iscusiţi vînători a ochit-o s-o lovească între sprîncene, dar puşca acestuia se sparse, făcînd explozia dinaintea ochilor lui. Bătrînul Gheorghe o luă la ochi pe sigur : aştepta numai să se întoarcă, spre a o lovi unde ştia ! La urs nu e destul ca să-l sperii cu focul armelor : cată a fi bine lovit ! În ăst moment, pentru oricine grav, mai mulţi din ceata vînătorilor rămaseră înlemniţi, cu armele în mîini. Fratele cel de cruce al arendaşului şi care poate că atuncea spunea păcatele ce le-a fost săvîrşit în viaţa sa, la copaciul în care sta spînzurat, nici că sufla ; celălalt nu avu timp să mai încarce, pentru că, o ! spaimă şi cutremur, ursoaica trecuse de jumătatea copaciului în sus, el acum căta să se lupte cu pumnalul. Toate focurile atunci fură deodată dirijate asupra copaciului. Ursul poate a mai fost lovit şi primise răni ce nu-i erau mortale, căci urletul sau mugirea ce o scoase din copaci fu auzită prea de departe şi înfioră înşişi pietrele şi copacii. Vedeţi dar, echilibrul luptei era pierdut şi însuşi bătrînul Gheorghe, care era reazemul tuturor, nu făcu nimic în descărcătura armei sale. Atunci cea mai teribilă şi cea mai sîngeroasă scenă se petrecu dinaintea ochilor tuturor. Singura rază de speranţă care mai rămăsese, singurul ajutor spre mîntuirea celor nenorociţi era astălaltă ceată, din care făcui parte şi-n care se afla vestitul viteaz căprarul meu ş-apoi cîinii ce şi ei înţeleseseră după miros şi alergau în fuga mare, cînd noi, asemenea rezervei unei armate pe jumătate învinsă, grăbeam a ocupa cîmpul bătăliei.

— Curaj, băieţi ! striga domnul M.T., haideţi iute că e nevoie mare ! S-aud ţipete de disperare şi de agonie ! Haide, frate căprare ! Fiara sfîşie oameni !

Cu toate acestea, cîinii sosiseră înaintea noastră dar şi ei fură victime dinaintea înverşunatei ursoaice, care nu cruţa orice dinaintea ei, astfel era de turbată, după cele ce se petrecuseră.

Arendaşul fu aruncat din copaci jos, căzînd împreună cu ursoaica, ca un ghem şi d-acolo fu prăvălit în fundul văii. Unui vînător rupîndu-i partea de deasupra ţestei capului, îi sfîşie pielea pînă pe şirul spinării, altul sta fără de viaţă înghesuit între tufe, căruia îi zdrobise capul cu însăşi puşca ce o avusese în mîini ; altuia mîinile îi fură frînte şi celelalte ; despre care avem a adresa cîteva laude spitalului şi doctorului de la Tîrgul Jiului, cel ce ajutoră mult pe nenorocitele victime şi multora le dete însănătoşire.

Dar lăsînd aceste panegirice pe seama celor ce priimiră binefacerea, ne înturnăm, aruncîndu-ne ochii asupra cîmpului războiului, unde cei mai mulți căzură, unde, precum descriserăm, victimele gemeau și se văitau, muiați în sînge ; însă fiindcă războiul nu era de tot săvîrșit, rămăsese un om care se lupta încă, cu fiara. Acesta era bătrînul Gheorghe, cel ce, îmbătrînit și deprins mai mult decît oricare cu aceste lupte, fiara înaintase ș-asupra lui, ce se afla dinaintea drumului cu totul la marginea rîpei. El îi înfățișează îndată mîna stîngă cea înmînușată cu mînușa de fier, cîtuși de puțin fără a se descuraja sau a tremura ; mîna aceasta fu intrată mai pînă la cot, în gura fiarei, care, îmbrățișind cu turbare pe bătrîn, îi înfipse ghiarele pe jumătate în spate. Gheorghe pipăi cu mîna dreaptă la teaca cuțitului de la brîu, fiindcă pistoalele le aruncase în lături deșarte. O, nenorocit moment ! sau în adevăr aci era vreo mișelie ! Cuțitul său lipsea ; arendașul tocmai i l-a fost cerut și uitase ca să-l dea îndărăt.

Bătrînul Gheorghe, năbușit astfel în brațele fiarei și neavînd nimic cu ce să-i despintece burta, se afla pierdut.

Tocmai însă în momentul cînd, după o luptă de gigant, trecînd pe fruntea bătrînului sudoarea rece a desperării ș-a morții, sta să cază turtit sub greutatea fiarei, mîna providenței conduse plumbul arzător al unei arme ce detună dintr-o distanță de la spatele unchiașului.

Cine însă fu acest brav, care făcu ca înfuriata fiară să slăbească îndată, ce asemenea unui munte căzu dimpreună cu victima sa la pămînt scoțînd cel mai teribil urlet, de care răsunară munții și văile ? Acesta a meritat cununa bravilor într-o asemenea grea și critică împregiurare !

Bătrînul ar fi lăsat mai mult de jumătate din avuția sa, aceluia ce i-ar fi promis scăparea, atunci cînd, aflîndu-se în ghiarele fiarei, văzu că-i lipsește cuțitul de la brîu.

Cine e acesta însă, pe care el voiește a-l numi fiul și moștenitorul său, pentru că vine la timp, spre a-i mîntui zilele ?

Acesta era Niță, care printr-o fericită întîmplare, sosind de pe graniță, tocmai în momentul cînd bătrînul se povîrni ca să cază și să fie zdrobit de fiară, el îndreptă pușca, ochi așa de bine și lovi pe ursoaică tocmai între ochi, fără a atinge capul bătrînului, și care o făcu, mugind, a-și da ultima răsuflare.

Ura !... strigară cu bucurie toți, iar bătrînul, după ce, dîndu-i-se ajutor, își readună *simțirea, după ce îmbrățișă pe june de mai* multe ori, îl și numi d-aci ginerele său și-i hotărî zestrea ce i-o va da fiicei sale frumoasei Ana.

Străinii, cunoscuţii, superiorul său, pe rînd toţi cei ce sosiseră la tristul acesta loc, cei ce-l întîlniră pe drum, sărutară pe Niţă ; iar eu, fratele şi camaradul său, mă aflai într-o adevărată culme de fericire pentru dînsul !

XIII.

Luai după aceea drumul înainte spre Tismana, ce e la jumătate cale între Cerneţi şi Tîrgul Jiului.

Aspectul Tismanei ş-al locurilor dimpregiur se poate numi, aceea ce-am mai zis, adevărat locul unde o mînă de oameni s-ar putea apăra în contra a o sută de mii de armie.

Spre a merge la această monastire, cată a intra în gura a două dealuri sau a doi munţi ce se leagă cu centrul Carpaţilor, prin sumă de alte măreţe şi rîpoase dealuri, prin munţi ce se ţin lanţ, cu păduri fără margini, rovine, stînci, culmine peste putinţă d-a le sui ş-a le trece, văi adînci cu arbori foarte groşi şi înalţi, cu ape prin fundul lor, curgînd rîuleţe de deosebite mărimi, cu izvoarele ce şerpuiesc pe coastele acestor înălţimi, ieşite din pămînt şi din piatră, iar altele căzînd de sus, formînd nişte cataracte, cu tot felul de peşti ce se găsesc în aceste rîuri, cu poienile pe care le descriserăm atît de mult, ce se găsesc pe la munte, cu acele plante odorifice, cu pădurile cele de nenumăraţi castani, care vegetează de secoli pe pămîntul acesta, cu tot felul de poziţiuni admirabile şi poetice, cu fortificaţiunile cele naturale, locuri pentru apărare şi de bravuri, locuri de refugiu şi de izolare la erimiţi, prin schituleţele care se găsesc semănate ici şi colo, unde se poate adăposti cineva în timpurile cele rele, de viscolul iernii sau de fiarele sălbatice, unde călătorul poate afla un azil în timpul nopţii. Astfel sînt locurile acestea, astfel sînt dealurile şi munţii în al cărora sîn se află situată monastirea Tismana.

Mergînd dar, ca la un cart de oră, în adîncimea acestor posomorîte dealuri acoperite d-aceşti stufoşi şi mari codri, s-arată deodată spre mîna stîngă, aflîndu-se situată pe spinarea unui munte şi dominată de altul ce se-arată ca şi cum ar cădea pe dînsa, cu a ei formă de citadelă sau de un castel, cu micile şi pompoasele sale turnuri, încinsă şi ocolită cu murul edificiilor sale cele de curînd redificate, cu cascadele sale ce izvorăsc din muntele lipit cu dînsa, şi care curg pe la spatele ei, cum şi trec pe dedesubtu-i şi se arată prăvălindu-se şi aruncîndu-se peste stînci, ca o pînză de argint sau de cristal, avînd cîteva clădiri la poalele ei, de către intrare,

cu acel drum pe la brîul dealului, unde s-arată porţile ei, cu porticile, cu încăperile dinăuntru-i, cu biserica ce posedă ca o ereditate viaţa şi patronajul sîntului Nicodim şi care are hramul Adormirea : este Tismana cea renumită ! Tismana cea plină de poezie şi de o rară frumuseţe !

Însă pînă a nu fi redificată [34] de contimporanii noştri, ea era o adevărată fortăreaţă ; murul ei era nepătruns, porţile ei nu s-ar fi deschis decît de bună voie, astfel era Tismana mai nainte, ocolită fiind cu un mur de piatră foarte gros, la o poziţiune ca aceasta ce o posedă şi întărită d-atîtea fortificări naturale.

Tudor Vladimirescu sub apărarea murilor astei monastiri plîntă drapelul independenţei. Aici concentră numărul oştirilor sale ş-aici arnăuţii şi căpeteniile lor, trimişi din Bucureşti, spre a combate p-această căpetenie a românilor, închinară armele dinaintea lui, şi d-aci, în cele din urmă, plecînd, se urmară cele petrecute, trădarea şi căderea sa.

Această Tismană dar, plină de suvenire măreţe şi atingătoare, se află situată între dealurile Gheron şi Cornetu, ale cărora vîrfuri sînt, precum am arătat, acoperite de păduri iar în faţa ei, spre nord, se află situat măreţul şi pitorescul munticel numit Cioclovina.

Spre a merge dar cineva la culmea acestuia, ce are două schituleţe pe dînsul, precum cel de la jumătatea coastei, ce se numeşte *Cioclovina din Vale* şi apoi la vîrf iarăşi unul, numit *Cioclovina din Deal* sau la *Suliţe,* face mai o zi întreagă, suind şi coborînd.

Pornii dar de la monastire însoţit de domnul N.Z. cu doi cai.

După ce trecurăm prin cele mai rîpoase locuri, prin ape, colnice şi prin pădurile acestea clasice, ajunserăm la Cioclovina din Vale. Aci e locul schimnicilor şi al adevăraţilor erimiţi. O mică bisericuţă şi vreo trei-patru părinţi, nişte chilii de lemne, cu şipotele izvoarelor p-alături, nişte mici grădiniţe şi castanii dimpregiur formează comunitatea acestui schituleţ. Între părinţi aci se află unul anume monahul Arsenie, în etate de o sută douăzeci de ani [35], un adevărat erimit cu inima şi cu sufletul şi care, de multe bătrîneţe, abia mai putea zări cu ochii, toţi membrii săi tremurînd, se află încă în putere, îşi face singur mămăliga şi fiertura din fructe

[34] Între anii 1844—1855 clădirile mănăstirii au fost refăcute, cu modificări, de arhitectul Schlatter.

[35] Pictorul francez Lancelot, făcînd şi el o călătorie prin Ţara Românească, prin 1860, vizitînd Cioclovina, l-a văzut şi el pe acest sihastru, a cărui descriere o face atît în scris, cît şi desenîndu-l.

și din saduri. Astfel trăiesc acolo acești oameni a cărora ființă e cu totul închinată lui Dumnezeu și nu vieții acesteia.

De la Cioclovina din Vale, avurăm de conductor pe un călugăr, ca să ne ducă pînă în vîrful muntelui, la Sulițe, unde se urcă cineva numai pe jos.

Lăsarăm caii la schit și plecarăm pe poteci ; suirăm coasta așa de repede către culme încît abia puteam merge, ținîndu-ne totdeauna de arburi, răsuflînd din stație în stație, pînă ce, după o cale destul de întinsă, sosirăm la culme.

Aci aflarăm o bisericuță cu mai multe prăjini de brad înfipte pe dinainte ; era o mică poiană acoperită cu iarbă, o admirabilă pozițiune ce încîntă privirea-ne, desfășurîndu-se dinaintea ochilor noștri un întins și depărtat spațiu ! Văzui o panoramă nemărginită, înfrumusețată cu tot ce-ar descoperi spațioasele și verzindele cîmpii, acoperite de orașe depărtate, sate, tîrguri, monastiri, păduri, rîuri, arături, dealuri, piscuri, depărtîndu-se și pierzîndu-se sub un orizont de flacări și de nuori spre sud, iar spre nord, est și vest se arătau maiestuoasele perspective ale munților țării noastre, cum și-a țărilor învecinate. Privii dar cu bucurie și plin de mirare, zărind în depărtarea cîmpiilor Craiova, Tîrgul Jiului, Cerneți, Dunărea și măgurile cele cu forma caucelor din munții Serbiei, iar despre altă parte, faimosul munte ce se numește Pareng (sic n.n.), din plaiul Novacilor, sub ale căruia poale curge Gilortul, și o sumă de alți munți cu diferite numiri, atît d-ai țării noastre cum și d-ai Transilvaniei, iar la spatele acestui munticel, pe vîrful căruia mă aflam și priveam toate acestea, se face îndată o mare rîpă ; d-acolo înainte se desfășură înlănțuirea dealurilor pe care stau milioane de brazi vegetînd și păduri obscure pînă în vîrfurile cele pleșuve și golașe ale munților celor mari, care se înalță drept în nori sau se pierd într-un azur strălucit.

Inima mea dar cu totul atinsă, sufletul meu planînd într-un orizont așa de spațios, observînd din această culme înaltă întreaga Românie, nu mă putui opri un minut d-a nu cugeta la soartea și la viitorul ei. Văzui trecînd deodată pe dinaintea ochilor mei tabloul trecutului, nenumăratele sale fapte, umbrele eroilor, ale părinților, ale străbunilor astei populațiuni, sîngeroasele lupte între dînșii cu barbarii. Privii soartea astei ginte așezată între Hem, Carpați și mai departe ! Le văzui toate acestea pe rînd, cugetai la dînsele pe rînd, numărai secolii, socotii, contîmplai generațiunile, trecutul lor... și mă oprii la cele actuale. Dar ce e însă de văzut ?! Ăști fii molateci, corupți parte dintr-înșii prin egoism, parte din ei prin rătăcire ; unii îmbuibați de plăceri moleșitoare, alții înecați de venin și trudă !...

Intrarăm dar înăuntrul bisericuței, a căreia ușă stă totdeauna deschisă, ca să poată să se adăpostească într-un timp de nevoie, precum am repetat, de viscolul iernii sau de sfîșierea fiarelor, vreun călător rătăcind sau întîrziind p-acolo.

Printr-un obicei păstrat de demult, o dată pe an, se săvîrșește sînta liturghie în această sîntă bisericuță, ș-aceasta numai luni după Paști. În această zi se adună locuitorii de prin satele învecinate, petrec, se veselesc pe această poiană situată la culmea stîncilor și a rîpelor și, cu astă ocaziune, împlîntă dinaintea bisericuței aste prăjini de brad pe care le lasă tot anul acolo, drept un obicei tradițional și pe care ei le numesc sulițe !

Ca să descrim pînă la cele din urmă amănunte, după cele ce aflarăm însemnate înăuntrul astei bisericuțe, ea se află construită de însăși mîinile unui boier Glogoveanu, cel ce avu de ajutor pe un Stanciu țiganul, care a cărat pe măgar apă și tot materialul necesar. Așadar, numele acestora îl găsirăm scris în partea titorilor, cu deosebire numai că boierul, fundatorul ei, se află însemnat în partea dinainte, iar Stanciul, purtătorul de apă, var, piatră și celelalte, e înscris înăuntrul ferestrelor.

Scoborîndu-ne de la această înălțime, depărtîndu-mă de la acest sînt paraclis al muntelui, de unde privii partea cea măreață și glorioasă a statului României, natura în toată pompa și strălucirea sa, îmi întorceam la fiecare pas ochii înapoi, trimițînd atîtea salutări sîntului acesta locaș, precum erau numeroase și înfocate simțimentele ce mi le-a fost inspirat.

Luxul, avuția, zgomotul și edificiurile orașelor însemnate, întinderea lor cea acoperită de atîtea lucruri construite cu mari cheltuieli și sumă de brațe, atîți oameni armați cu avuții cît și aceia ce se zic luminați și învățați, care conduc mulțimea ca caprele pe oi, instituțiile, puterea, cîrma și o mie și o sută ce nu ne mai vin în minte, comerciu, armată, fonduri și chiar tezaurele publice grămădite în mari sume, ce pot fi dinaintea acestor opere miraculoase și colosale ale naturii ? Care lucru, ce frumusețe mai perfectă, ce avere și care putere se poate asemăna și compara cu cele aflate în sînul ăstor munți, în adîncimile lor cele pline de toate mineralele prețioase, de toate vegetările, de toate productele, de strălucirea și frumusețea pozițiunilor, de simțimentele și religiozitatea aflată pre culmenile lor ?...

Oh !' într-adevăr am admirat nemărginitele avuții ale României, grandoarea și puterea sa ! Și chiar cînd m-am depărtat din înălțimile acestea, cînd m-am scoborît din vîrfurile munților p-ale cărora poale se reprezentau acele lucruri ca și pe creștete, preumblîndu-mi dar vederile pretutindenea, admirînd înălțimea fagilor și

adîncimea rîpelor, sorbind cu nesațiu dulceața profumului, gustînd plăcerea și răcoarea zilei sub umbra arborilor, ascultînd murmura izvorului, înfiorarea frunzelor la a zefirului suflare, era pentru mine o simțire amoroasă, și cugetarea cea înaltă a omului pînă în sfîrșit ne însoți ca o armonie, în tot cursul preumblării acesteia, vizitînd acest munticel și cele două schitulețe situate pe dînsul !

Înturnîndu-mă iarăși la Tismana, nu puțin cercetai grotele sale cele tradiționale, dintre care în una se zice că trăi preacuviosul sîntul Nicodim, în cele dintîi timpuri ale fundării principatului, și al căruia mormînt se găsește pînă astăzi lîngă amvonul bisericii, spre stînga.

Vizitai cu mare plăcere toate acestea, toate cu d-amănuntul, și pînă și stalactitele cele renumite ale grotei astei monastiri le-am admirat, pentru care aș reclama luarea aminte a administrației, să oprească pe viitor stricarea lor, tăindu-le oricine și mai ales spărgîndu-le cu topoarele, precum s-a urmat pînă acum, căci și acestea sînt din numărul acelor lucruri care atrag mirarea vizitatorilor și a cărora formare, picătură cu picătură, numără anii ai mai multor secoli !

Bunătatea și blîndețea arhimandritului Nichifor, egumenul ce se află la această monastire, e una din virtuțile sale, cunoscută de către toți vizitatorii, care, asemenea unor pelegrini, vizitează sîntele acestea locuri ale României.

Plecînd de la Tismana, pe care o admirai cu toată devoțiunea unui român adevărat, ieșii prin gura acelor umbroase dealuri prin care am fost intrat ca să viu la dînsa, și mă oprii la cel dintîi sat în drumul Cernețiului, la Godinești.

Rămăsei și petrecui noaptea la arendașul vetrei sus zisei monastiri, cel ce mă primi frățește.

În vecinătate, fiicele și junii satului făcuseră șezătoare de tors, la lumina unui foc mare ce-l aprinseseră de cu seară și care ținu mai pînă la miezul nopții, lucrînd și spuind povești ; ei mai mult petreceau zbenguindu-se, dănțînd sau ascultînd la veselele întonări ale fluierului.

Simplicitatea, naivele și liberele mișcări ale acestor fii și fiicelor de români e tot ce-ar putea dori o inimă neatinsă de aburul corupțiunii și al moliciunii.

Ei spuneau, într-altele, faptele străbunilor lor, prin niște tradiții păstrate din vechime, precum istoria Domnului de Rouă, care, sub diferite numiri și fapte, arată războiul romanilor cu dacii și descălicătoarea lor aci. Reproducem un extract din această tradiție auzită din gura țăranilor : Era odată un domn mare ce se

chema Domnul de Rouă. Acesta locuia la baltă și iubea pe fiica unui stăpînitor ce locuia în munți. Domnul de Rouă încăleca în fiece seară pe cal și se ducea ca gîndul, ca să vază pe iubita sa în munți și d-acolo căta să se întoarne mai nainte d-a răsări soarele, la locul său, pentru că părinții fetei cătau să-l prinză. El, într-o zi fiindcă întîrziase prea mult noaptea în brațele iubitei sale, l-a apucat răsărirea soarelui pe la jumătatea cale și neputînd calul său cel cu aripi de zmeu ca să-l poarte mai nainte, a stat în loc. El atunci s-a pus sub apărarea unui pod, pentru ca să nu-l afle inemicii ce se luaseră în goana lui. Cu toate acestea, inemicii îl sosiră, el s-a luat la luptă cu dînșii, și celelalte...

Asemenea observăm și tradiția babei Dochii, ce se află împietrită cu oile împregiurul ei și care se zice că este precum o arată locuitorii, în munții Moldovei și în ai Mehedințului. Dară cine fu acest Domn de Rouă ? Cine poate fi acel Leroi Domn, cîntat în colinde, și mai cu seamă, cine e această Dochie, pe care popului o diviniză și imaginațiunea cea poetică o numi fiica lui Decebal ? Nu cumva ea va fi bătrîna Dacie, cu avuțiile, războaiele și nenorocirile sale ? Nu cumva acel Domn de Rouă să fie Traian, cel ce aduse coloniile Italiei pentru ca să populeze Dacia ?

Acestea și sumă altele sînt tradițiunile, legendele și istoriile care le spune și le cîntă popului, în momentele sale de petrecere și de repaos !

Mă despărții mulțumit și încîntat d-aceste adunări patriarhale, d-acele glume și petreceri în care nu putea cineva să observe nimic de coruptiv, acolo unde ochiul cel înfocat al fiicei țărane împărtășește logodnicului ei simțimîntul inimii, fără prefăcătorii și meșteșugiri, fără fasoane și viclenie, iar junele se desmiardă lîngă dînsa, danță, se zbeguie, se-ntinde cu dînsa fără a socoti banii zestrei sau fără a-i trece prin minte ca el să fie cumpărat de dînsa, dacă părinții ei sînt avuți sau săraci, pentru ca ea să-i fie soție.

A doua zi călcai în districtul Mehedinți, unde, după ce trecui un număr de sate, diferite păduri, crînguri, cîteva dealuri și ape, trecînd prin faimoasa moșie cu satul numit Cătun, fosta proprietate a lui A. Ghica vodă, pe cînd se aflase caimacam al Craiovei, și în care se află pînă azi un frumos alei de tei, ca un rest al unei vechi străluciri, sosii în cealaltă zi, înainte de amiazi, pe dealul de la Colibași, de unde începe a se zări orașul Turnul Severinului și, mai la vale, Cernețiul, ca într-o panoramă.

Văzui deodată Balcanii, Dunărea, confinele țării despre Serbia și Austria !

După o jumătate oră fui la Severin. Un oraș nou, care posedă cele mai prețioase resturi din faptele și urmele romanilor, cel ce,

aflîndu-se acum în renaştere, prin poziţiunea sa cea aleasă, prin întinderea ce o are la coastele Cerneţiului, despre vest, şi fiind cu totul în marginea măreţului fluviu, promite a deveni unul din cele mai renumite porturi ale României.

Dar să lăsăm Severinul pentru un moment, ca să ne depărtăm pînă la confinele ţării.

Care este însă acel lucru ce încîntă atît de mult ochii călătorului venit din ţări depărtate, pentru a vizita pămîntul acestei ţări ? Ce lucru dă viaţă totului aici şi care, pe lîngă nemărginitele tezaure ale comerciului ce le revarsă în al său curs, apoi formează şi cele mai strălucite poziţiuni, cele mai interesante şi amoroase locuri, panorama cea mai plăcută, cea mai măreaţă ? Aceasta este Dunărea, cu ţărmii săi încîntători, cu vasele ce vin şi se duc plutind pe apele sale sau oprindu-se la ţărmi, pentru a exporta productele României ş-ale Moldovei, sau a importa manufacturile Europei.

Deosebit încă, cetăţile, castelurile şi oraşele situate pretutindeni pe ţărmii săi o înfrumuseţează şi o interesează prea mult. Făcînd această întinsă călătorie, formîndu-şi albia sa pe sub murii acestor cetăţi şi ţărmurind atîtea locuri încîntătoare, de acolo unde-şi priimeşte primele sale surse, din munţii Germaniei, traversînd atîtea staturi, salutînd în trecerea sa populii şi obiectele pe care le întîmpină şi le lasă în urmă-i, formînd atîtea insolete locuite sau fortificate prin cetăţi, sau verzinde de copaci şi de tot felul de plante, despicînd munţii şi stîncile, pentru ca să-şi facă un drum, cînd furioase, cînd line undele sale, cînd turburate, cînd seninoase, merge înainte ca un zeu pacinic şi neturburat ! Da, este Danubiul, lîngă ai căruia ţărmi se află resturile podului lui Traian, o parte din murii turnului lui Sever, ai unei cetăţi antice ce încă se conservă, sumă de pietre şi table cu inscripţiuni, atîtea sarcofage şi antichităţi, este Danubiul ! O, da ! Danubiul ce face ca să bată inima românului de glorie şi de mîndrie şi ca atîtea staturi mari să-şi aibă ochiul aţintat asupra teritoriului acestor ţări !

Poeţii şi scriitorii Germaniei divinizară prin operele lor cursul cel clasic şi pitoresc al Rinului, dar ce e astă clasicitate şi frumuseţe, pe lîngă aceea a Danubiului ? Zeul rarităţii şi al frumuseţii, pe lîngă faptele cele atît de strălucite, care vorbesc cu mult interes, reprezentînd vechimea şi originea populilor antici, adăogă măreţului şi anticului Istru toate frumuseţile naturale ale lumii, toate avuţiile şi rarităţile Europei !

Astfel văzui cursul Danubiului în sus, plecînd de la Severin, mergînd pe noua şosea, tot pe marginea sa, trecînd pe dinaintea

stîncilor și a rîpelor unde se află teribilele cataracte numite Poarta de Fier, trecînd cîteva sate, apa Bahnea, unde se află hotarul țării rătunjt de străini și după aceea este Cernea, unde se afla adevăratul hotar, d-aci către Băile lui Hercule, orașul Roșava ce cade înainte, pe marginea fluviului acesta mare, străvăzîndu-se ca într-o oglindă în undele sale și mai în sus celelalte : fortăreața Adacale, ce seamănă, în mijlocul apei, unei grădine plantată de viță și de arbori, în fața ei, pămîntul Serbiei și minunatul castel numit Cozia, pe pămîntul țării noastre, cu totul la hotar, Vorciorova.

După un semnal dat, comandantele de la Adacale îmi trimise o barcă, cu șase rame.

Pilotul acesteia era un venerabil musulman cu barbă căruntă, cu fes, cealma, poturi, fermenă îmblănită, cu picioarele desculțe în iminei, vorbea puțin românește și îmi spuse că a fost odată beșleagă la Tîrgoviște.

Vîntul ce se ridicase iute făcea a fi apa agitată și plutirea ne fu contrariată prin valurile care începuseră a se umfla.

După ce, cu oarecare anevoință, ocolirăm fortăreața pe la spatele ei și trecurăm prin fața castelului situat la marginea Serbiei, dezbarcarăm la mijlocul ostrovului, dinaintea unei cafenele, unde cîțiva venerabili osmanlîi, cu cibucile în mînă, și stînd cu picioarele încrucișate pe scîndurile unei tarabe, ne priimiră cu „oșgheldi" și făcîndu-ne complimente, aducînd mîna la gură și la frunte, la care și noi asemeni, nu lipsirăm d-a le răspunde întocmai. Eram însoțit de doi grăniceri.

Guvernatorul insolei se numește Osman Bei ; dar fiindcă el tocmai lipsea la Vidin, vizitai pe un aghiotant al comandantului.

Îl găsii îmbrăcat în uniformă ; om slab, prelung la chip și oacheș, însă cu manieri delicate și cu un aer foarte dulce. Veni cu mine ca să vizitez ceea ce se găsește important în această insolă.

Geamia care se află în centru mi se deschise ca să o vizitez ; magazinele, porticile, cazematele, bateriile și tunurile așezate în ochiurile murului, grămezile de projectile, ghiulele de mai multe mărimi și celelalte le văzui pe rînd. Vizitai locuința guvernatorului : o casă cu două caturi, a căreia formă pătrată, construită din scînduri, partea cea din sus, răsărită afară și susținută prin niște căpriori, ca cum ar fi un chioșc sau o casă de vară, pe dinăuntru așternută cu scoarțe și cu rogojini, cu sumă de flori așezate în oale pe la ferestre, cu divanuri de giur împregiur pe lîngă pereți, împărțită fiind într-un salon de priimire și un ietăcel de culcare,

în care se afla un pat cu o saltea, perine, plapomă și niște blăni puse alăturea, un covor de pîslă pe la perete ; marea curățenie însă, scîndurile spălate albe, pereții văruiți și afară la intrare, cîteva șiruri de ardei se vedeau atîrnate pentru ca să se usuce. Alăturea acestei case, în curte, se aflau niște cămăruțe, pentru bucătărie, cămară și arest. Aceasta este locuința guvernatorului, la capătul despre vest al insolei.

Insola formează un paralelogram în mijlocul apei, situată spre stînga, către țărmul neutral, în drept otarul României, al Austriei ș-al Serbiei. Se află fortificată la amîndouă căpătîile, printr-un parapet, cu mai multe ochiuri și cu tunuri de un mare calibru, așezate pe baterii. În mijlocul insolei se găsesc locuințele cîtorva pescari. Are o uliță în care cîteva prăvălioare, tutungirie, plăcintărie, bogasierie, unde se vinde ceva americă, stambă, lulele și celelalte, fiece prăvălie cu taraba sa dinainte, adecă jumătatea oblonului lăsat în jos și întins, pe care se vedeau șezînd acei venerabili bărboși osmanlîi, cu ciubucele în mîini sau petrecînd pe degetele lor, boabele metaniilor, pentru inglinge. Ulița aceasta era așa de strîmtă, încît dacă întindea cineva mîna, putea da și priimi un lucru de la o parte la alta. Afară d-aceasta, acea indiferență orientală la necurățenie, cîini, pisici pretutindeni, gunoiuri aruncate oriunde, nu poate aduce o mare plăcere vizitatorilor ! Trecui de mai multe ori pe sub niște ganguri sau portice foarte întunecoase și aspectul murilor rău îngrijiți, vechi, dar cu toate acestea bine construiți și tari, acele bastioane fortificate, rezerva tunurilor, projectilele, pozițiunea fortăreței dominate de către castelul cel în față cu dînsa, situat pe marginea Serbiei, gemătul valurilor Danubiului ce se spărgeau pe prundul ei și care scoteau un sunet înfiorător, pe care-l auzeam, toate acestea îmi inspirau niște cugetări posomorîte, întocmai ca și aspectul ce-l reprezentau murii cei învechiți și acoperiți de mușchi.

Întîlnii cîteva femei cu iasmacuri și cu fergele. Unele din ele aveau ochii de foc și în contra prejudițiului musulman care oprește pe un creștin d-a se uita la dînsele, eu văzui că unele dintre ele erau june și frumoase.

Aceea ce însă mă sustrase din posomorîrea cugetărilor fu deodată aspectul grădinilor, vița care atîrna cu niște struguri argintii și roșii pe bolțile cele ridicate drept în sus, fructele cele rumene și coapte pe arbori, florile, verdeața care împresura fiece casă, fiece colibă. Astfel aflai insola fortăreței Adacale, cea situată în mijlocul Danubiului, la otarul României.

Un scriitor celebru care a scris istoria regenerării românilor, domnul Reniolt [36], compară Danubiul ce ocolește România, cu forma unui arc a căruia coardă este trîmba de Carpați. Iată-mă dar, mă aflu cu totul la capătul cel despre vest al arcului și d-aci voi urmări cursul Danubiului la vale, spre a mă înapoia de unde am plecat.

Trecui apa către Vorciorova, unde rămăsei vreo cîteva momente la domnul Iacovache, comandirul punctului graniței. Era însă pe sub seară și voiam ca negreșit în acea noapte să mă înapoiez la Turnul Severinului.

Dar însă, ceea ce-am mai zis, aspectul Danubiului și al orașelor celor situate pe mărgini este sublim !

Cladovița și mai la vale Cladova, pe țărmul drept al Danubiului, desfășură aspectul unor case învălite cu olane și care, de departe, ar avea forma unor tîrgulețe îndestul de frumușele, iar pe malul stîng se găsesc vreo trei sate, precum Vorciorova, Gura Văii, Schela Cladovei și magazinele cele construite de scînduri, lîngă cataractele Poarta de Fier.

Deodată cu apunerea soarelui, un nuor întunecos învăli cerul despre vest. Vîntul încetase însă întunericul crescu din ce în ce și niște fulgere, mai tîrziu, prevestiră stricarea timpului ș-o ploaie cu vijelie, care era să ție mai multe zile.

Încălicai cu toate acestea pe cal, dimpreună cu un dorobanț, și cu toată apropierea tempestei, luarăm drumul pe noua șosea care, pe la unele locuri, se află cu totul lipită de marginea apei și care ține întocmai o poștie pînă la Turnul Severinului.

Valurile Danubiului, ridicîndu-se și umflîndu-se ca niște coline, veneau de se spărgeau la mal, cu un muget înfiorător și parcă se disputau cu urletul stîncilor ce-l lasă tunetul vijeliei.

Noaptea cu a ei sprînceană veni ca să ascunză totul dinaintea ochilor noștri, într-un văl întunecos, iar eu mă aflam condus de inteligentul animal ce mergea cu o iuțeală ca a săgeții, puteam zice că mai mult zburam, iar nu mergeam.

Nu făceam decît dam mereu pinteni calului, de cîte ori îmi aruncam ochii și vedeam norul ce se lăsa și mai neguros și mai amenințător în urma noastră.

Din cînd în cînd viersul cel prelungit al picheturilor de pe margine venea pînă la auzul nostru și întrebarea „Cine e ?“ ne arată că sosisem în dreptul lor. Cea mai întunecoasă noapte, însoțită de teroare și de mari plăceri fu aceasta în viața mea !

---

[36] Elias Régnault, fost secretar în 1848 al revoluționarului radical francez Ledru-Rollin și autor al unei masive lucrări apărute în 1855, cu titlul *Istoria politică și socială a Principatelor Dunărene* (în limba franceză).

Călătorii în acest chip, fără a şti unde şi-n ce drept de loc mă aflam, mergeam tot pe marginea apei, pe ăst mare întuneric, cu un asemenea timp, acoperit de fulgere şi tunete, pînă ce, pe la unu după miezul nopţii, intrai în Turnul Severinului şi trăsei la vechiul meu cunoscut, cel dintîi bărbat pe care l-am fost întîlnit cînd sosisem în acest oraş, domnul profesorul Ruptureanu.

De la Vorciorova pînă la Severin, abia într-un loc ne-am fost oprit ca să răsufle caii.

XIV.

Mă aflam dinaintea resturilor celor mărețe şi admirabile ale podului lui Traian, pe cînd bastimentul cu vapor, Frideric, sta gata a da semnalul de plecare.

În adevăr, strălucit edificiu, care de optsprezece secoli se păstrează, spre a rechema şi a arăta românilor prima lor origine, locul cel dintîi al descălicătoarei, pasagiul lor în pămîntul făgăduinţei, cînd străbunii lor fură aduşi de marele imperator de la Roma şi de prin alte părţi ale Italiei !

Precum doi oracoli ai antichităţii, care ne-ar spune sau ar aştepta reînturnarea secolilor şi şoptind cu murmura valurilor apei, se află aceste două picioare, aceşti doi pereţi, d-o construcţie gigantescă, înegriţi de numărul anilor şi acoperiţi cu muşchi, pe ambii ţărmi ai Danubiului, cu totul la margine, faţă-n faţă unul cu altul, cel de pe ţărmul României şi cel de pe ţărmul Serbiei.

Amîndoi, d-o aceeaşi formă, d-aceeaşi mărime şi grosime, avînd de fundament un zid tras înainte spre Dunăre, ca un piedestal construit de nişte cărămizi prea mari antice, pe care se înalţă peretele cel cu o înălţime de trei stînjeni, gros ca de o jumătate şi lungimea-i ceva mai avanţată, foarte interesant la vedere, foarte clasic pentru fiece vizitator, sînt, precum am arătat, picioarele podului lui Traian !

Celelalte picioare în apă şi care sînt în număr de optsprezece, ce se văd numai cînd scade apa prea mult, sînt înşirate într-o dreaptă linie care taie Dunărea de la un mal pînă la celălalt şi pe toate aceste coloane, se afla construit marele pod, peste care trecură legioanele Romei şi coloniile aduse de Traian, după învingerea dacilor, la anul o sută cinci după Hristos.

Numele Apolodor, care este al inginerului ce a fost redijat această colosală construcţiune în acei timpi, luă parte din nemurirea gloriei ce însoţi succesele imperatorului roman şi cel ce,

împreună cu al celor mai mari bărbați, se găsește încă imprimat pe tabla de marmură și de aramă, pe măreața coloană de la Roma, care reprezintă, una cîte una, toate faptele lui Traian.

Cată din inimă să salutăm acest monument glorios ce ne recheamă marea întreprindere romană, numele acelor bărbați iluștri, virtutea, bravura, gloria și existența gintei române [37].

Mai în sus ceva de la piciorul podului lui Traian, tot pe țărmul stîng al Danubiului, se află restul turnului lui Sever : iarăși un monument de o falnică și eroică resuvenire, împregiurul căruia astăzi se găsește grădina publică a orașului. O frumoasă plantare de arbori și flori, mici drumulețe, coloane, sarcofagiu, resturi de statue, de pietre sculptate și tot felul de asemenea prețioase lucruri ocolesc aceste ruine, antica fortăreață, din care ce se conservă e numai un părete de piatră, înalt și larg de cîțiva stînjeni, cu o fereastră ce vede spre nord, avînd o grosime de doi pași și mai bine, sprijinit de coloane care-l întăresc de jos și după a căruia formă, cătînd într-o linie curbă, se cunoaște prea bine că a fost un turn fortificat, cu șanțuri și cu tot felul de lucrări. Aici e faimoasa și renumita ruină a cetății sau a turnului lui Sever-Septim *(Turri Trajana)*.

Rămăsei dar uimit despre înfățișarea acestor ruine glorioase, despre mărirea ce conservă existența lor pînă astăzi, rezistînd cu atîta putere la numărul secolilor, la asprimile timpului și ale preschimbărilor, aceea ce face dintr-însele subiectul cel mai prețios în studiul istoric și un măreț tezaur în arșiologie.

Eram prin urmare determinat a pleca de la Severin cu sus-zisul bastiment ce mergea la vale și care nu întîrzie d-a trage clopotul, semnalul de pornire, pentru a treia oară.

În fine mă aflai pe bord și cu toate că timpul era foarte rău, ploaie și vînt, ce făcea a fi Dunărea foarte agitată, lumea se grămădise din toate părțile, cei cunoscuți și rude, pentru a îmbrățișa pe acei ce plecau și se despărțeau de dînșii, iar din parte-le, aceștia adresau salutări și bun rămas tuturor care atunci îi încongiurau.

Machina, prin focu-i, iuți puterea bastimentului ce se depărta de țărmi în mijlocul valurilor, care din ce în ce păreau mai agitate și furioase. Așadar țăranii, magazinele și edificiurile ce se găsesc situate la portul ăstui oraș, aghenția vapoarelor, stabilimentele

[37] Impresia profundă resimțită de Al. Pelimon la vederea urmelor podului s-a concretizat și într-o poezie, *Rămășițele podului lui Traian*, publicată întîi în volumul *Citera în Carpați*, apoi în *Amintiri poetice istorice*.

carantinei, ce acum nu mai există, atîtea case de pe lîngă mal, grădina publică, cu anticele sale ruine, bastimentele staționate la margine, mori plutitoare, piciorul podului lui Traian și o sumă de lucruri care reprezentau deodată aspectul orașului Turnul Severinului, păreau că se mișcau și fugeau de dinaintea mea, iar eu, cu lacrime în ochi, atins d-o sacră devoțiune și simțire pentru acele mărețe lucruri ce le vizitasem și de care acum mă despărțeam, mai privindu-le încă o dată, le adusai ultima mea salutare, salutarea aceluia ce e mîndru privindu-le, aceluia ce din inimă le-a admirat și care le adoră, întocmai ca niște sacre relice!

Peste puțin, ne aflarăm departe de locul de unde plecasem. Mai multe ostroave situate în mijlocul Dunării, le trecusem. Țărmii cu tot felul de pozițiuni, coastele unor dealuri ce se vedeau cu oarecare cătune, sate și orașe, atît într-o parte și într-alta a Danubiului, niște cîmpii și crîngulețe pe de mărgini fugeau în urma noastră cu iuțeala săgeții și vasul, acest mic planet, ducînd în mijlocul elementului umid, pe bordul său, o lume a sa de oameni și mărfuri, pe care avea mereu să o primenească din port în port, pe unde staționa, înainta mîndru, despicînd și abătînd în laturi valurile cele spumoase ale bătrînului Istru, lăsînd în urma sa un nor de fum și făcînd zgomot, întocmai ca mugirea tempestei.

Severinul dar și toate prețioasele sale lucruri dispăruseră după cotiturile malurilor care se găsesc situate mai la vale, pe țărmul stîng al apei și după o navigare de mai multe ore, în contra valurilor și a tempestei ce se părea că creștea mai mult, începurăm a zări cîte unul din orașele și cetățile cele renumite pentru oarecare fapte petrecute într-însele, atît cele de pe țărmul României, cum și cele de pe țărmii Serbiei ș-ai Meziei, care se găsesc locuite de creștini și de musulmani.

Cele dintîi, mai importante, care ne traseră luarea aminte, pe țărmul țării noastre, sînt: satul Cetate, unde se petrecu crîncena izbire între turci și ruși, în noaptea de Crăciun, la 1853, situat cam pe o coastă, cu biserica în mijlocul său, cu mai multe case învălite cu trestie și bordeie; mai la vale d-acolo se arată Calafatul, cu o pozițiune dominantă, cu niște șanțuri care se văd de departe trase primpregiurul său. Tîrgul acestuia este situat cu totul în marginea Dunării și casele cele învălite cu olane formează o pitorească perspectivă. Puțin mai la vale, pe țărmul drept al fluviului, în față cu Calafatul, se află Vidinul, cetate antică romană, foarte important pentru pozițiunea sa cea fortificată. Întîi se vede fortăreața așezată în marginea apei, apoi multe geamii, schelă, case și o pozițiune foarte interesantă pentru privire, coprinde

magazine de proviziuni, cazarme şi celelalte. La amîndouă capetele oraşului se află coronat prin deosebite lucrări militare de pămînt. De la Vidin la vale, văzui, pe ţărmul drept, un sat numit Arcear Palanca. Mai la vale, tot pe ţărmul drept, este un orăşel ce se cheamă Non-Palanca. Se află situat la capătul unui deal şi în faţă cu el, este un lanţ de măguri ; are mai multe moscheie şi este schelă, unde se află stabilită aghenţie a vapoarelor. Mai nainte se află Ţibrea, un sat locuit de turci şi de creştini. Apoi Rahova, tot pe malul drept, un oraş important, ce e situat pe o coastă, încît se pot număra casele şi moscheile, reprezintă o prea frumoasă panoramă şi, în faţă cu el, pe cestălalt ţărm al Dunării, are satul Bechetul, ceva mai depărtat de marginea apei. La capătul Rahovei, spre vest, se văd resturile unei cetăţi antice, pe o poziţiune dominantă şi ocolită de şanţuri ; această ruină seamănă ceva cu rămăşiţele din Turnul lui Sever. Nu puţin e interesantă privirea a două băi din timpul romanilor, construite din piatră şi situate sub mal, la marginea apei, care acum servesc de magazine pentru producte. De la Bechet, pe marginea ţării noastre, într-o distanţă de vreo două ore, s-arată Celei. Acesta fu renumit în antichitate şi-n timpii moderni. Pe lîngă dînsul se găsesc o sumă de antichităţi care se dezgroapă şi se descoperă din zi în zi.

Puţin mai la vale se află un sat ce se numeşte Corabia. Mai nainte însă d-a sosi la Turnul Măgurele, se vede Islazul [38], un sat interesant. Turnul Măgurele se află depărtat de marginea apei; aci o să fie lăcuitorii siliţi, pentru înlesnirea comerciului, să formeze un alt oraş. Cînd au trebuinţă ca să meargă pentru ceva, pînă la port, cată a veni cu trăsura, într-o distanţă aproape de o jumătate oră.

Pe ţărmul drept al Dunării, în faţă de Turnul Măgurele, este Nicopoli, cu fortăreaţa pe o culme înaltă, încongiurată cu tranşeuri, iar oraşul se află situat în gura unei văi, spre estul fortului. Ceva mai spre vestul Nicopolii se află ruinele unei cetăţi romane. Înăuntrul ăstui oraş se află o biserică creştinească foarte interesantă, veche. Locuitorii dintr-însul sînt o parte creştini, o parte musulmani. Nicopoli trage mai cu deosebire luarea aminte a unui vizitator, fiindcă într-însul se numără atîtea evenimente petrecute în diferite epoşe, şi mai cu deosebire pentru noi, marea catastrofă petrecută la 1396, cînd Baiazet sfărîmă armatele creştine adunate

[38] Important în timpul revoluţiei de la 1848, pentru *Proclamaţia de la Islaz*, manifest-program.

aici din cele mai însemnate părţi ale Europei şi mai d-atunci, putem zice, că fu hotărîtă de către turci soarta Bulgariei.

Precum dar am arătat, tempesta nu încetase. Ploaia şi vîntul făceau plutirea foarte anevoioasă şi bastimentul, legănîndu-se pe spinarea colinelor de apă, aci se arăta în vîrful lor, aci părea că va fi înghiţit de dînsele. La mai mulţi dintre pasageri le venise ameţeală iar alţii tremurau de frică.

O numeroasă societate de străini şi indigeni, bărbaţi şi dame, se amuzau citind, mîncînd, glumind, rîzînd, în salonul pasagerilor şi cîteodată, ceea ce nu se întîmplă rar pe vapor, disputîndu-se sau certîndu-se. Pe covertă afară, vreo trei familii musulmane stau ghemuite între plăpumi, şi mai cu seamă hanîmele, adăpostite sub o pînză a bastimentului, care ş-aceasta, în urmă, pentru că vîntul contraria navigarea (deşi mergînd la vale), căpitanul fu nevoit a da ordin să o strîngă, şi bieţii oameni rămăseseră sub cer. Cu toate acestea, musulmanul indiferent şi neturburat pentru ploaie sau vîntul ce sînt trimise de Dumnezeu, sta pe rogojini sau pe vreo scoarţă, cu picioarele încrucişate, cu cibucul în mînă, cu chiseaua cu tutunul, chibriturile şi iasca atîrnate la brîu, cu urciorul cu apă alături, fumînd şi pierdut fiind în cugetări. Cei mai juni, purtători de armele şi uniforma nizamului, sînt mai puţin stăpîniţi de acest tabiet. Fizionomiile lor arată un aer mai vesel, ei petrec mai de multe ori, cîntînd din tambură, pe lîngă care unesc şi viersul lor cel patetic şi amoros.

Dar în mijlocul acestora se afla unul mai bătrîn, cu barba căruntă, cu ochiul negru şi cu un aer de oarecare veselie, purtînd un turban alb ce-i învălea fruntea, mai pînă la sprînceană, cu o tătarcă în coloarea mierei arse, lungă, îmblănită cu rîs şi cu vulpe, cu pepţii cusuţi cu ceaprazuri galbene de mătase şi bumbac, cu şalvari cafenii şi cu iminei roşii în picioare. Cîtă mirare mă coprinse, văzîndu-l, el mă cunoştea : era beşleaga şi mergea către Rusciuc ! Doi fraţi însă, ruşi, dintre pasageri, numiţi Scerbiciof, ce se-nturnau din Europa, care călătoriseră mereu de cînd s-a încheiat pace ; unul dintre dînşii fiind însurat şi aflîndu-se pe vapor cu femeia sa, cu vreo trei-patru copii, cu vreo două guvernante, cu un căţeluş pe care îl avea din Italia, cu vreo două trăsuri noi, o caretă şi o droşcă, ce le cumpărase de la Viena şi le aducea în patria sa, legă amiciţie cu beşleaga şi acesta, din parte-i, nu mai puţin se flata despre cunoştinţa ce o cîştigase cu un asemenea personaj ! Beşleaga nu puţin lăudă rusului orice vedea la dînsul ; se părea ca cum ar fi fost de cînd lumea şi pămîntul fraţi de cruce cu el. Îi mîngîia căţeluşa, îi lăuda barbişonul, îi

admira mica decorație ce acela o purta la gheroc, îi spunea multe, și pe unde nu se înțelegeau, mai arăta și cu mîinile sau cu degetele ; așadar era totul amicie între dînșii, totul cordialitate și frăție.

Dar, lucru de mirare ! În a treia zi de navigare, și tocmai cînd ne aflam aproape de Rusciuc, ei nu-și mai vorbeau. Începutul cunoștinței și al amiciei lor fu așa de repede, încît cu aceeași iuțeală, ei intrară într-o răceală și indiferență.

În a doua seară de navigare, sosiserăm dinaintea Siștovului, cel renumit pentru istoria evenimentelor sale. Oraș întins deasupra țărmului, cu fortăreața la o pozițiune dominantă, locuit de creștini și musulmani. Are într-însul o școală însemnată bulgărească, ca ș-aceea de la Rusciuc.

Cînd țărmuirăm, era de tot seara. Ieșirăm la uscat, vizitarăm precît se putu orașul și, în urmă, intrarăm în cafeneaua care este situată la mal.

Numărul vizitatorilor fiind cam mare, abia avurăm loc în mica încăpere, unde cîțiva musulmani care stau pe niște divanuri așternute cu rogojini, o umpluseră cu un fum încît nu se putea vedea om cu om.

Beșleaga mai ales, pentru ca să ne facă surpriză, ordonă cafegiului să aducă cafele și să cheme dănțuitorii, almeii, cei ce nu întîrziară d-a se arăta.

Așadar, damele, bărbații, ce vizitarăm cafeneaua, șezurăm pe divanuri, unde mai nainte fuseseră musulmanii, fiind că cafegiul, ca să ne facă țeremonie, poftise pe vechii săi mușterii să se scoale și să șază mai la o parte.

Îndată muzica cea compusă de două vioare ș-o dairea, începu a intona cîntecele sale, iar dănțuitorii, niște copii de cîte paisprezece ani, sulemeniți, cu peruci pe cap, cu șalvari albi, cu ilice găitănite, cu gîtul gol, cu cămașa de borangic și cu mîneci largi, încinși peste mijloc cu tarabulus, danțară curioasele lor danțuri, făcînd tot felul de mișcări și încovăieturi din mijloc, ce pentru o seamă de vizitatori erau cam scandaloase și triviale. Danțul se sfîrși prin strîngerea bacșișurilor ce se luară în două-trei rînduri de pe la toți, iar cînd voirăm să ieșim, beșleaga ar fi voit mai bucuros să rămîie.

Merserăm pînă la port însoțiți de o escortă ce purta felinare și torțe aprinse. Cafegiul cel ce rămăsese prea mulțumit de noi voi să ne facă toate politețele și chiar lapte de pasăre ne-ar fi adus.

Intrarăm în bastiment, unde petrecurăm noaptea, luîndu-ne fiecare locul său și damele trecură în apartamentul lor.

Să nu vă prinză mirare, căci am mai vorbit despre una ca aceasta, a doua zi de dimineață, cînd ne sularăm, ne-am pomenit într-o larmă și trîntituri de scaune : doi inși se certau într-atîta, încît prea puțin lipsi d-a nu se lua de păr : unul dintre cei ce era aprins și supărat fu beșleaga.

În fine, dimineața pornirăm pe întuneric. Vîntul și ploaia încetaseră de cu seară. Făcîndu-se dar ziuă bine și ridicîndu-se ceața de pe Dunăre, care atunci era mai lină și navigarea mai pacinică, răsări deodată soarele măreț și strălucitor, după mai multe zile de nor și vijelie.

La ivirea soarelui se lumină tot orizontul și toate parcă fură încoronate dinaintea ochilor noștri. Toți pasagerii ieșiră deasupra pe copertă ca să admire frumoasele și întinsele perspective zărite de departe pe ambii țărmi ai Danubiului : bălțile strălucind ca niște oglinzi revărsate pe marginile țării noastre, acele ostroave acoperite cu păduri, cîmpiile cele așternute cu semănături și care erau aproape de culesul lor, satele și orașele de pe mărgini, malurile cele ridicate spre partea dreaptă, măreața panoramă a Balcanilor ce începe cîte puțin a fi zărită, cîteva orașe înfățișate deodată și vasele staționate la țărmi ; un nemărginit tablou, un deosebit spectaclu ni se înfățișă, variind unele după altele, cînd ne aflam aproape d-a ne opri la schela Rusciucului.

Ș-acest oraș, precum descriserăm pe celelalte pînă aci, este situat pe țărmul drept al Danubiului și e-n față cu Giurgiul, locuit de creștini și de musulmani, avînd un mic port, unde se află țărmuind mai multe vase mici și mari, vreo trei canoniere turcești cu un mic număr de tunuri ; deasupra malurilor, spre dreapta, fortăreața fortificată cu mai multe lucrări de pămînt despre Dunăre, cu o mulțime de tunuri vechi sfărîmate și aruncate sub mal, lîngă apă, iar altele bune, de un calibru mare, așezate pe baterii, aflîndu-se acoperite d-asemenea șanțuri și fortificațiuni pînă la celălalt capăt, unde sînt viile, toate acestea fiind ca niște rămășițe ale războaielor trecute și mai cu deosebire ale celui din urmă. Înăuntrul orașului aceeași neregularitate și necurățenie, aceleași înfundături și ulițe încurcate, casele sînt învălite cu olane și cu trestie, împresurate cu garduri lipite cu pămînt și cu baligă ; cîteva moscheie, cîteva cafenele ce se zăresc de departe, cele mai multe se văd sfărîmate și-n rea stare.

Îndată ce intri la port, se găsesc grămădiți fel de fel de oameni, cu deosebite fizionomii și costume, unii vînzînd bogace și simiți, alții lulele, fructe sau icre de morun. Iată tot ce poate vedea cineva în faimosul oraș, acest renumit Rusciuc, renumit despre evenimentele și istoria sa !

Pornirăm în fine de la Rusciuc și după cîteva minute de o navigare mai lină, furăm dinaintea Giurgiului.

Giurgiu care, lîngă toate aceste orașe orientale, este un bulevard european, crește și se mărește din zi în zi. Ca să descrie cineva istoria și întîmplările sale ar putea umple mai multe volume.

Aci dezbarcarăm la port și-mi luai ziua bună de la bastimentul ce mă adusese.

Dar fiindcă după o călătorie de două luni și jumătate, acu numai în cîteva ore eram să mă aflu în mijlocul familiei ș-al cunoscuților mei, și mai ales că eram să îmbrățișez pe fiul meu Romulu, despre care, prin o depeșă telegrafică, cu mare bucurie aflai că se însănătoșase după cum îl lăsasem, mă socoteam asemenea unuia ce se-ntoarnă după mai mulți ani de călătorie, în patria sa.

Repetai atunci acea arie, compusă de faimosul muzicant român Flektenmaker [39], pentru care fui nevoit a reface vechea mea poezie, pe melodia aceasta, *Înturnarea în patrie* [40] :

Cer frumos al țării mele,
Locu-n care m-am născut,
Să-l mai văz iar, ce plăcere,
Ce vis, ah, dulce, plăcut !

O, tu soare plin de grații,
Ce reverși mari avuții
Pe pămînturi și-ntre nații,
Rege-al lumii ca să fii !

Ca ce stea fericită
Îmi este favorită
S-ajung cu norocire
În țara mea iubită ?

Întors cu mulțămire,
Să văz pe toți ai mei,
Setos de fericire,
Să fiu iar între ei ?

---

[39] Alexandru Flechtenmacher (1823—1898), fecund compozitor de muzică de teatru, „cîntecele" scenice, muzică simfonică, de cameră, corală și vocală ; inițiatorul înființării Societății Filarmonice din Craiova. Este, printre atîtea altele, autorul melodiei *Horei Unirii.*

[40] Cu unele diferențe, poezia datată 1842 aprilie apăruse în volumul *Poesii fugitive dintr-ale lui A. Pelimon.* Partea I, București, 1846.

Cît eram în depărtare
N-aflam pace pre pămînt,
Sufletul mi-era o floare
Abătută de un vînt !

Dintre mii de suvenire,
Cine, ah, nu va simţi
Că a patriei iubire
Cea mai dulce poate fi ?

Întors dar, după toate,
În ţara mea iubită,
Simţ inima-mi că bate
Şi este fericită ;

În orice dimineaţă
Aurora să privesc,
Doream în astă viaţă
Aci ca să trăiesc !...

*

Surîză-mi dar, senină
Sublima ei cunună,
Măreaţă şi divină
Ca gloria străbună !

Surîză-mi tot măreaţă,
Cu ea să mă fălesc,
Căci d-unde mi-am viaţă
Şi voi ca s-o sfîrşesc !...

Nu rămăsei la Giurgiu decît pînă ce scrisei cu telegraful, îmi vizai hîrtiile şi-mi luai cai de poştie.

După cîteva momente surugiul era călare, plesnind din bici şi mînînd caii cu iuţeala fulgerului, pe drumul Bucureştiului, spre Daia, Călugăreni şi mai înainte.

După ce schimbai de două ori caii, mergînd tot cu acea iuţeală, precum ştiu să gonească renumiţii surugii din România şi din Moldova, în cîteva ore după plecarea mea din Giurgiu, mă aflai dinaintea faimosului monument la Călugăreni, acea cruce de piatră, înaltă ca de trei stînjeni şi foarte groasă, ce se află cu o inscripţie mai mult ştearsă, care stă acoperită sub o cupolă de zid aproape

ruinată, a căreia parte din creştet este surpată, pe unde străbate ploaia şi ninsoarea deasupra crucii şi înăuntru-i se adăpostesc, stau viţeii şi vitele.

Precît putui, în cîteva momente, cu destulă anevoinţă, descifrai această inscripţiune pe care o inserai, precum urmează :

„Sfînta această şi de viaţă dătătoare cruce ridicatu-s-a de prealuminatul şi slăvitul domn Şerban Cantacozin voievod din... (scriptura ştearsă)... acestui frumos şi minunat pod, carele însuşi împreună şi cu iubitul fiiul său Gheorghe voievod... la lucrarea lui în apa Neajlovului... şi împreună cu boierii... pentru ca şi măriei sale, în veci, bună pomenire şi mulţumită să-i vie şi să-i rămîie, lui şi doamnei lui, Mariei, şi cuconilor lui, făcutu-s-au dară acest pod şi această dumnezeiască cruce s-au ridicat într-al patrulea an al domniei sale, la anul de la zidirea lumii 7191 (1683) luna octomvrie 14 zile.

Pe vremea aceea de ridicarea acestei de viaţă făcătoare cruci arată osteneala şi strădania facerii acestui mare şi temeinic pod, întru vecinică pomenire a luminatului domn stăpînitor, precum în ceea faţă s-au zis, iar această sfîntă faţă scrisu-s-au întru pomenirea boierilor măriei sale care s-au întîmplat la facerea podului acestuia împreună cu al lor luminat domn... cu multă strădanie şi osteneală de la începerea podului pînă s-au săvîrşit, cari pe nume se citeşte : Radu Năsturel vel ban, Badea Bălăceanu vel vornic şi ceilalţi boieri... !"

Un moment aci de reflecţiuni şi de meditare, un moment de resuvenirea gloriei lui Mihai Bravul, cel ce fu învingător peste această vale şi peste astă apă ; dar pentru gloria şi învingerea sa, nici un monument, nici o urmă ? Tărîmul însă vorbeşte şi arată urmele paşilor lui şi ale bravelor sale legioane ce le-a fost desfăşurat pe malul stîng al acestei ape... Văile, pădurile şi chiar valurile apelor, aproape de trei secoli răsună fama numelui său, spun urmaşilor nevoile astei ţări şi vitejia românilor, geniul acela protector care scăpă şi mîntui ţara de la pieire. Nu uitaţi, dar, români, faptele sale ! Un monument cată să-i ridicaţi, un monument care să păstreze posterităţii suvenirea gloriei pe care noi o moştenirăm numai prin tradiţiune !

— Să mergem dară, frate poştaş ; încalecă pe cal şi mînă ! Mînă, că voi să mă duci ca şi gîndul în sînul consîngenilor mei, al fraţilor, al amicilor, mînă !

Este un obicei al poştaşilor să se oprească mai adeseaori lîngă cîrciumi. Cu această ocazie, descoperii un secret pentru mine al băuturilor spirtoase. Aci oprindu-se şi el, zisei cîrciumarului să-i dea un pahar de rachiu.

Românul nu priimeşte bucuros să bea, pînă ce nu gustă întîi cel care îl tratează.

— Poftim dumneata, îmi zise poştaşul meu, luînd din mîna cîrciumarului sticla cu rachiu, poftim de închină !

Luai, pusei pe buze şi o arsură neobicinuită rachiului curat mă făcu să-l împing de la gură. Acesta era vitriol, era otravă, ca să zic aşa, amestecat în puţin rachiu.

— Ce fel de rachiu e asta ? întrebai eu turburat de ideea ce-mi veni despre amestecul său.

— Da, îmi răspunseră nişte unchieşi care se aflau şezînd de vorbă pe bătătura cîrciumii, ăsta e rachiu de maşină, de bucate ; îl aduce de departe, de la nişte fabrici întocmite în judeţul Prahovei ş-al Dîmboviţei şi s-aude că se mai fac şi altele asemenea. Uite, precum îl vezi, este tare şi ieftin ! Noi îl bem de osteneală.

Aşa ! rachiu de maşină de fabrică, ieftin ! tare ! arde ! omoară ! tîmpeşte ! dobitoceşte ! Asta e băutura voastră, români ?! Strămoşii şi părinţii voştri beau ei asemenea băuturi, cum ziceţi, după osteneală sau după luptă ! Pămîntul ţării noastre nu e destul de binecuvîntat prin viile ce le rodeşte, prunele nu sînt îndestule şi rachiul de prună oare nu se face prea bun şi gustos, fără a fi nevoie a mai adăoga, într-însul vitriol şi tot felul de lucruri vătămătoare sănătăţii şi moralului ? Beţia, rachiul otrăvitor şi vătămător minţii şi deşteptăciunii omeneşti, rachiul, roua iadului, care (asemenea afionului ce-l înghit orientalii), se înmulţeşte prin numărul fabricilor lui, se înmulţeşte şi se ieftineşte, consumînd într-însul cerealele ş-atîtea burieni, adăogîndu-i-se încă şi preparative himice, pentru a-l face tare, — vitriol şi altele —, care va dărîma fiziceşte pe români, va degenera noile generaţiuni, tîmpindu-le şi înecîndu-le cu această fatală băutură ! Nu, însuşi guvernul trecut oprise prin circularele ordinului său fabricarea unor asemenea spirtoase şi periculoase băuturi ; iar acel stăpînitor părinte, cel ce va fi ales de naţiune, va pune cu totul o barieră, va desfiinţa prin părintescul său dor ş-a sa îngrijire, întinderea sau fabricarea atîtor rachiuri nefolositoare şi încă chiar vătămătoare viitorului neamului şi al noilor generaţiuni. Iar domnii proprietari care ar trebui să secondeze, ca români şi patrioţi, dorinţa guvernului în stingerea, şi chiar din suvenirea românilor, a acestui element de moarte a inteligenţei naţiunii, nu vor întîrzia a transforma fabricile de rachiu, atît în

Moldova cît și în România unite amîndouă, în fabrici de industrie și de manufacturi, căci a se specula cineva cu viața unei națiuni este a trage asupră-și nu numai pedeapsa legilor dar și blestemele posterității. Vor contribui dar a cultiva ș-a o ridica această națiune de la orice degradare, vor susține cu zel, în sînul ei, înflorirea și progresul general ! Vor căuta între altele a cultiva cu toții viile, țarinile, prunele. Rachiul de prună este cunoscut, cel puțin nu e atîta vătămător și nu face atîta rău ca cestălalt. Ne vom înveseli dar, sub coardele cele verzinde și răcoritoare ale viei, vom rupe împreună gingașul și argintiul său fruct, vom vărsa în cupele noastre vinul de Odobești, Cotnari, Drăgășani și al celorlalte celebre și strălucite dealuri ale pămîntului țării noastre. Să lăsăm pentru seama celorlalte staturi care sînt lipsite de aceste fericite și mult veselitoare fructe, să lăsăm pentru seama populului lor rachiul de bucate și astă infernală speculă !

. . . .

Mulți dintre lectorii mei, petrecîndu-și prin minte chipul dezvoltării acestui subiect al intrigei ș-al personajelor dîntr-însul, descrierea lucrurilor, întocmai după cum sînt văzute și cunoscute, citind *Impresiunile de călătorie în România,* vor crede că unii din eroii astei scrieri sînt niște personaje figurate, caractere într-adins create spre a înfățișa starea lucrurilor, ceea ce se petrece sau ceea ce se petrecu mai nainte ; în asemenea caz, vom fi nevoiți, spre a le lămuri și mai bine, de a publica încă o serie relativă la aceasta.

Deocamdată, călătorul nostru aflîndu-se între ai săi, între amici, între oameni cum se întîmplă și cum se găsesc, dîndu-ne salutări frățești, cu pălăria pînă la pămînt, după o asemenea călătorie mai în toată România, vizitînd partea ei cea mai importantă, orașele, monastirile, munții, cîmpiile și satele sale, mărețul Danubiu — cununa înfloririi și tezaurul avuțiilor sale —, observînd și cîte ne trebuie sau cîte ne lipsesc, se află întors în căminul familiei sale, de unde ne dete aceste relațiuni.

Și fiindcă el, asemenea speculatorului ce cată a se răfui de socoteli vechi, voiește a se răfui și cu dumneavoastră, pe la începutul iernii, cînd vîntul, elementele învrăjbite, suflă, bate ploaia, ninsoarea, gerul, crivățul, toate ținîndu-i război, se crede prea fericit că vă poate înfățișa adevăruri, descriindu-vă această splendidă și glorioasă țară, pe care multora dintre dumneavoastră v-a lipsit, poate, timpul sau mijloacele d-a o vizita !

Următoarea epistolă ce tocmai o priimii în zilele din urmă este tot ce încheie această scriere, este tot ce mai rămîne să pui aci, spre satisfacerea curiozității lectorilor noștri, despre niște personaje ce le-am lăsat cu cîteva capitule îndărăt.

„Iubite frate !

Cînd îți scriu aste cîteva rînduri, mă aflu acasă lîngă tata și lîngă iubita mea soție Ana, în partea muntelui, colo în acele locuri frumoase și mărețe, pe unde ai umblat astă vară.

Numai cel nesimțitor ar putea așa îndată să uite trecutul său, aceea ce-a suferit, cruzimea, nedreptățirea, intrigile de care nu se roșesc unii oameni a le unelti, acei ce au și chiar nelegiuirea descrisă pe fruntea lor. M-am mirat, cu toate astea, prea mult de răsplata ce și-o ia fiecare după faptele sale. Dumnezeu e bun și drept !

Astăzi neaflîndu-mă așa de nenorocit precum eram cînd vorbirăm amîndoi pe poiana din muntele Dîmbovicioarei, văzui cum se schimbă ursita pentru mine ; dar nu și fără cutremur mi-aduc aminte de sfîrșitul nenorocitei Neagăi, a căriia moarte am jurat d-a o răzbuna. Nelegiuiții însă fură pedepsiți ! Neamicii mei și ai dumitale căzură : unul este mort, celălalt, pentru care ura mea este nestinsă, își dă acu seama dinaintea dreptății, pentru faptele lui, moșia i s-a luat din mînă, că n-are cu ce o plăti, este închis pentru mai multe crime ce se prepune că le-a fost săvîrșit pe cînd erau în țeară armii străine, și care fură în urmă descoperite. Moartea Neagăi dar se răsplătește ; nu mai zic nimic !

Bătrînul socru-meu, după o tristă încercare și cunoștință ce avu despre oameni, nu mai dă crezămînt la mincinoși și la amăgitori. El acu își iubește mai cu deosebire neamul ; pe tata și pe copii nu-i lasă de pe lîngă dînsul, ei trăiesc întocmai ca niște frați.

Pe cînd vei priimi și vei citi scrisoarea mea, să știi că mă aflu pe drum, ca să viu cu Ana către București ce voiește să vază și să îmbrățișeze pe Vărvara, iar eu voi să mă simț fericit ca atuncea cînd ne aflam împreună.

Starea mea e îndestul de bună ; n-am de ce a mă plînge, decît, cum îți mai ziceam, aș dori într-o zi să dau un braț pentru români și pentru țeară !

N-o să lipsesc, cînd toată lumea așteaptă și dorește să vază marele viitor al țării, ivirea acei fericite zile, să fiu și eu față la alegere de domnie, pentru ca să vedem fapta Nației noastre.

Mă socotesc cel mai fericit că ne vom găsi împreună, eu, dumneata, Ana, Varvara, și poate că după cîteva luni o să-mi și botezi un nou născut ș-atunci, copiii dumitale și cu ai mei, noi și cu mumele lor, vom împreuna rugăciunile noastre către cel Atotputernic, ne vom uni într-un același cuget și dorință, ne vom aduce aminte cu plăcere despre cele ce le-am văzut și pe unde am fost umblat, prin frumoasele locuri și munți ai țării noastre, ne vom uni întru bucurie și întru frăție ; și cînd ne vom despărți amîndoi ca să mă întorc la coliba mea, vom rămîne mai tare legați în iubirea și frăția noastră !

Niță“

FINE

BIOBIBLIOGRAFIE

1822 ianuarie 17 — În Bucureşti, în cartierul Dealul Spirei, se naşte al patrulea copil al lui Antoniu Pandeli Pelimon şi al soţiei sale Maria. Ceilalţi copii erau : Constantin (devenit „horologier" pe Podul Tîrgului de Afară, peste drum de hotel Londra — Calea Moşilor 53), Păunica şi Sevastiţa.

— Frecventează şcoala primară a lui Iacobenco, din cartierul Izvor.

— Trece la Colegiul Sf. Sava, pe care însă nu l-a absolvit.

— „Doritor de a cunoaşte graiul şi obiceiurile românilor din toate unghiurile locuite de ei, călători prin toate ţările vecine, spre a se convinge prin sine însuşi de fiinţa românismului". (Din necrologul publicat în ziarele *Românul* şi *Telegraful român*).

1845 — Colaborează la periodicul *Vestitorul românesc*.

1846 — Apare volumul *Poesii fugitive dintr-ale lui A. Pelimon*. Partea I, Bucureşti, Tipografia Colegiului Sf. Sava.

1847 — *Suliotul. Grecia liberă*, Poezii. Bucureşti, Tipografia Copainig.

c. 1847 — Pentru scurt timp activează la teatrul din Iaşi.

— S-ar putea ca din timpul şederii la Iaşi să dateze lucrarea *Arderea Iaşului sau Rezbelul lui Bogdan vodă cu tătarii*, „dramă naţională cu cele mai frumoase cîntece şi mare spectacol în 5 acte şi 3 tablouri cu deosebite tablouri de rezbel. Sujet din scrierile D-lui Pelimon, culeasă şi aranjată de Ioan D. Lacia", păstrată în manuscris, cu indicaţiile de regie, semn că a fost reprezentată pe scena teatrului.

1847 — *Poezii*. Iaşi, Tipografia Institutului Albinei.

1848 — Colaborează cu versuri la periodicul *Pruncul român*.

„ — *Vestita bătălie de la Călugăreni. Resuvenire despre gloria românilor*. /Bucureşti/.

„ — *Al. Dumas, Tereza*. Traducere. Bucureşti, Tip. Rosetti şi Vinterhalder.

„ — Se refugiază în Transilvania.

1850 — *Poezii diverse*. Bucureşti, Tip. Copainig.

„ — *Poesii (Martirii de la 19 Iunie şi 13 Septembrie)*, /Bucureşti/.

„ — *A. de Lamartine, Omul*. Traducere. Bucureşti, Tip. Rosetti şi Vinterhalder.

„ — *Bernardin de Saint-Pierre, Paul şi Virginia*. Traducere. Bucureşti, Tip. Copainig.

„ — *Bernardin de Saint-Pierre, Coliba indiană*. Traducere. Bucureşti, Tip. Copainig.

1851 — *Fiul mazilului*. Dramă vodevil în patru acte. Bucureşti, Tip Rosetti şi Vinterhalder.

1852 — *Stanţe la România*. Bucureşti, Tip. Mitropoliei.

„ — *Curtea lui Vasilie vodă*. Tragedie în cinci acte şi zece tablouri. Bucureşti, Tip. Vinterhalder şi comp.

„ — Şcoala Teatrului Naţional. *Actriţa din Moldova*. Dramă cu cîntece, în cinci acte. *Pe ursită* — baladă originală. Bucureşti, Tip. F. Ohm.

„ — *J. Fiévre, Zestrea Suzetii*. Traducere. Bucureşti, Tip. Mitropoliei.

„ — */F.-A. Duvert şi Paulin/, Ketli sau Reînturnarea în Sviţera*. Traducere (libret de operetă). Bucureşti, Tipografia Mitropoliei.

1853 februarie 1 — Alexandru Pelimon se căsătoreşte cu Berta-Varvara, fiica lui Eduard Grazwald.

1853 — *Hoţii şi hagiul*. Roman istoric. Bucureşti, Tip. Mitropoliei.

„ — *Al. Dumas, Trei muşchetari*. Traducere. Bucureşti, Tip. Mitropoliei.

„ — Se naşte primul copil al soţilor Pelimon, Ana (Matilda).

1854 — *Colecţie de poesii nuoi*. Bucureşti, Tip. F. Ohm.

„ — *Păcală şi Tîndală. Şi-a găsit tingirea capacul*. Comedie originală cu cîntece, în două acte. /Bucureşti/.

„ — *Telesforo de Trucha, Giurămîntul ţinut. Don Martin de Freytas*. Traducere. Bucureşti, Tip. Mitropoliei.

1855 — Moare fetiţa Ana.

„ — *Crimeea, sau campania oştirilor aliate la Sevastopol. I ; Urmarea Crimeei sau încongiurarea Sevastopolului. II ; Căderea Sevastopolului*, suplimentu la Crimeea. III. Bucureşti, Tip. Mitropoliei (I şi II), Romanov şi comp. (III).

„ — Se naşte a doua fiică, Sevastiţa.

1856 — *E. Souvestre, Avutul şi săracul*. Traducere. Bucureşti, Tip. Romanov.

„ — Se naşte fiul scriitorului, Romulus, care va alege cariera militară, în 1881 fiind sublocotenent în regimentul 26 dorobanţi, compania a 5-a.

1857 — *Colecţiune de poesii. Faptele eroilor*. Bucureşti, Tip. Romanov et comp.

1858 — Colaborează la ziarul *Românul*.

„ — *Bukur, istoria fundării Bukureştilor*. Bucureşti, Tip. I. Romanov et comp.

„ — *Impresiuni de călătorie în România*. Bucureşti, I. Romanov et comp.

1859 — Colaborează la periodicul *Reforma*.

„ — Se naşte fiul său Oraţio.

1860 — Este numit de Ministerul Cultelor, în funcţia de comisar arheologic asupra mănăstirilor din districtele Buzău, Rîmnicu-Sărat, Ialomiţa şi Focşani.

„ — Se naşte fiul său Constantin.

„ — *Cîntul IV din Traian în Dacia*. Bucureşti, Tip. I. Romanov et comp. (Fascicol de probă, pentru prenumeranţi).

„ — *Traian în Dacia. Resbelul romanilor cu dacii, la anul 102—105 după Christos ;* Poemă istorică, în versuri. Bucureşti, Tip. I. Romanov et comp.

1861 — *Memoriu. Descrierea s. monastiri*. Bucureşti, Tip. Naţionalul.

1862 — *Tudor Vladimirescu. Mişcarea de la 1821 ;* naraţiune în versuri. Supleraent la *Memoriu s. mr.* Bucureşti, Tip. C. A. Rosetti.

1863 — Se naşte fiica sa Elena.

„ — *Jidovul cămătar. Moldova şi Bucovina*. Bucureşti, Tip. Şt. Rassidescu.

1864 — Moare fiica sa Elena, „de junghiu".

„ — *Catastrofa întîmplată boiarilor în muntele Găvanul — 1821*. Bucureşti, Tip. Şt. Rassidescu.

„ — *Flori de Moldo-România*, poesii. Bucureşti, Tip. C. Bolliac.

1864 iulie 13 — Încetează de a mai fi secretar la Comisiunea regulatoare a documentelor mănăstireşti, trecînd în postul de procuror la Consistorul eparhiei Buzăului.

1864 septembrie 1 — Este numit subşef al Secţiunii istorice de la Arhivele Statului — Bucureşti.

c. 1866 — Moare prematur soţia sa Varvara, bolnavă de „oftică" sau „dropică". Este înmormîntată la biserica Spirea Veche.

1866 — Cere Direcţiei Arhivelor statului să i se plătească salariul, neplătit de trei luni.

1867 — *Epoca glorioasă a lui Mihai Viteazul*. Poemă istorică în versuri. Bucureşti, Tip. Naţională.

1868 — *Revoluţiunea română din anul 1848. Muşătoiul*. Bucureşti, Tip. Th. Mihăiescu şi Vaidescu.

1869 — */Telesforo de Trucha/, Giurămîntul ţinut. Don Martin de Freytas*. Traducere. Bucureşti. Imprimeria Statului.

1870 — *Citera în Carpaţi. Poesii nuoi.* Bucureşti, Tip. Lucrătorii *asociaţi.*

„ — *Matei vodă la monastirea Sadova.* Bucureşti, Tip. C. Petrescu şi I. Costescu.

1872 — *Fr. Schiller, Cîntarea clopotului.* Traducere, Bucureşti, Tip. C. Petrescu şi I. Costescu.

1873 — *Un funcţionar sinucis. Fratele şi sora.* Bucureşti, Tip. Naţională.

1874 — *Baia-de-Aramă. Lucifer.* Bucureşti, Tip. Naţională.

„ — *Traian în Dacia. Resbelul romanilor cu dacii la anul 102—105 după Christos.* Poemă istorică în versuri. O nouă ediţiune corijată şi cu oarecare adăogiri. Bucureşti, Tip. Naţională.

1875 — *Gloriile românilor. Mihai Viteazul.* Poemă istorică în versuri. O nouă ediţiune corijată. Bucureşti, Tip. Naţională.

1877 ianuarie 16 — Moare tatăl, Antoniu Pandeli, în vîrstă de 95 de ani. Fusese probabil slujbaş pe timpul lui Ipsilanti voievod, iar ulterior comerciant, după cum menţionează actul de deces.

1877 — *Patriotismu. Vladimirescu.* Poesii. Bucureşti, Tip. Naţională.

1879 — *Trei sergenţi. Campania românilor în Bulgaria.* Bucureşti, Tip. Naţională.

1880 — *Oştenii români.* 1877—1878, Poesii. Bucureşti. Tip. Naţională.

1881 — *Amintiri poetice istorice.* Colecţiune complectă de poesii. Bucureşti, Tip. Naţională.

„ — „Natura era pentru dînsul idolul pe care-l admira, care-i formase caracterul. Cum sosea vara, se pregătea de călătorie. În ultimii ani, călători tot prin Carpaţi, mai ales dincolo de Olt, unde îmbolnăvindu-se anul acesta la o excursiune cu mai mulţi amici din judeţul Gorj, pe cînd se afla pe vîrful unui munte şi fiind transportat în vale, luni 27 iulie, la comuna Novaci, muri grabnic..." (Din necrologul citat mai sus).

„ — Este înmormîntat la Tîrgu-Jiu.

GLOSAR

acorda, a se —	a se potrivi
acuilă	acvilă, vultur
afion	opiu
aghios, aghioase	cîntare bisericească
alegreță	vioiciune, sprinteneală
alei, aleiuri	aleie
amploiat	funcționar
anarșie	anarhie
angel	înger
arpă	harpă, harfă
ardica, a —	a ridica
arșiologie	arheologie
avut	bogat
avuțios	bogat
bacfon (pacfon)	aliaj de cupru, nichel și zinc, care imită argintul
bastilie	fortăreață, închisoare
bastiment cu vapor	corabie cu aburi
bazard	bazar, tîrg
belă	frumoasă
beșleagă (corect beșli agă)	căpitan de beșlii
beșliu	soldat de cavalerie, jandarm
bilă	trunchi de copac, folosit în construcții

blasfem	blestem
bogasier	negustor de manufactură, de lipscănie
bogasierie	prăvălia, marfa bogasierului
Bogdania	Moldova
boltă	magazin, prăvălie
boltos	cu bolți
briliant	strălucit
bucate	cereale
cadaver	cadavru
calcair	calcar
cap de operă	capodoperă
capelă	pălărie
cart	sfert
cazaclească	un fel de căciulă cu fundul de postav
călcare	tîlhărie
căta, a —	a trebui
căutătură	privire
un ce	ceva
cealma	turban, fîșie de pînză înfășurată în jurul capului
cercelar	negustor ambulant care vinde diverse mărunțișuri (ață, ace, șireturi, cercei proști etc.)
cerceta, a —	a căuta
chestiune	întrebare
chichiță	lădiță sub capra trăsurii
ciorbagiu	comandantul unui regiment de ieniceri ; om bogat, notabil ; primar de sat
cîtățime	parte, cantitate
comandă	comandament
companion	tovarăș
conci	pieptănătură cu coc, ornament pentru cap
confine	hotare, granițe

conrăspunde, a —	a corespunde
consilia, a —	a sfătui
contîmpla, a —	a contempla
copăier	cel ce face sau vinde copăi de lemn
copertă	covertă
cordon	șir de posturi militare la frontieră
Crez	rugăciune ; Simbolul credinței
crimen, crimeni	crimă, omor
culmine	culme, culmi
cursier	cal
dairea	tamburină (instrument muzical)
deferenție	diferend, neînțelegere, ceartă
dezvăli, a —	a dezvolta
disputa, a se —	a se întrece
domă	cupolă, turn, turlă
dor	dragoste
dres	fard
eclesie	biserică
eco	ecou
edifica, a —	a clădi
epistat	supraveghetor, subcomisar
erimit	pustnic, sihastru
esantric	excentric
etap, etapuri	popas, distanța străbătută într-o zi de mers
famă	faimă
fergea, feregea	haină feminină turcească largă, în care se putea ascunde și fața
feșnic	sfeșnic
feteleș, fedeleș	butoiaș mic, de 5—10 l, pentru apă sau vin
fermenă, fermenea	un fel de ilic îmblănit
ficsiune	ficțiune
fier alb	tablă, tinichea
fieros	sălbatic, de fiară

fiie	fiică
fîrşit	sfîrşit
fortună	soartă, noroc
frăgezime	tandreţe, afecţiune
furberie	viclenie, înşelătorie
gheroc	surtuc
ghinărar	general
glădărie	creangă cu ciorchini de flori sau fructe
gloabă	amendă
grinţa, a —	a scrîşni
hagiu	pelerin creştin care a vizitat locurile sfinte (muntele Athos şi Ierusalimul)
hanîmă	turcoaică nobilă
hălăciugă	pădure crescută după tăiere ; păr mult şi neîngrijit
Hem	munţii Balcani
heruvic	cîntare bisericească
iasmac	vălul cu care turcoaicele îşi acoperă faţa
iazmă	nălucă, vedenie, fiinţă slabă şi urîtă
iminei	un fel de pantofi
ingenios	genial
inglingè	amuzament, distracţie
inima, a —	a însufleţi, a anima
insolă	insulă
insoletă	insuliţă
ison	acompaniament vocal
încarc	încărcătură
întoarce, a — capetele	a suci capetele
învălitoare	acoperiş
linie	uliţa principală a unui sat
logodit, logodită	logodnic, logodnică
lorică	platoşă

magazin	magazie, depozit
maister	maestru
mania, a —	a mînui
marşandă	patroana unui magazin de mode
mămular	negustor ambulant de mărunţişuri
membri	membre (mîini, picioare)
mîne, a —	a rămîne peste noapte, a poposi
moşama	muşama
mur	zid
murmură	murmur
nemţii cu coadă, de cînd —	de demult
nizam	ordin, ordonanţă, lege, organizare; armată activă în Turcia ; soldat în această armată
nopturn	nocturn
nuvelă	noutate, ştire
oarba, a da —	a huidui, a insulta
oborî, a —	a doborî
ocoli, a —	a da tîrcoale
oficiu	slujbă
oficiu, sfîntul —	slujbă religioasă
ordă, ordie	hoardă
oş gheldi	bun venit (turc.)
pacient	răbdător
pandlică	panglică
pas	paşaport, bilet de liberă trecere
pasagiu	trecere
patrăntaş	cartuşieră
percurge, a —	a parcurge
peşchir	prosop, şervet, faţă de masă
Piatra lui Crai	Piatra Craiului
pietos	milos
pipăit (adj.)	palpabil
pluş	catifea
plută	specie de plop, cu coroană piramidală *(Populus pyramidalis)*

podvadă	prestație obligatorie în transport, cărăușie
poftori, a —	a ura, a dori cuiva ceva
popol, popul	popor
poștă, poștie	unitate de măsură a distanțelor, de aproximativ 20 km
potùri	pantaloni largi în partea de sus și strînși pe pulpe cu obiele, împodobiți cu găitane, purtați odinioară, în general, de arnăuți și de haiduci
prăvăliaș	negustor proprietar de prăvălie ; angajat care lucrează într-o prăvălie
prejudițiu	prejudecată
prisos, prisoase	excedent
profum	parfum
protosinghel	grad monahal inferior arhimandritului
răfui, a se —	a se achita
rămășiță	rest dintr-o datorie
redijare	conducere
relică, relice	moaște
resări, a —	a răsări
restitui, a se —	a se reface
resturi	rămășițe pămîntești
rolină	ruletă, joc de noroc
România	Muntenia, Țara Românească
România Mică	Oltenia
rovină	rîpă mocirloasă
sad	zarzavat, legumă
sbor	tîrg, sobor, hram
schimă	tagma călugărească
scutura, a se —	a se desvinovăți
seduisa, a —	a seduce
selbă	pădure
serbare	hram

sfanţ	monedă măruntă, ban, para
sfită	veşmînt preoţesc larg şi fără mîneci
sforţat, lucru —	muncă silnică
simit, simiţi	un fel de covrig, cu susan
sinţitul soarelui	apusul soarelui
simizetă	bluză largă
sînt, — ă	sfînt, — ă
sinţi, sinte	sfinţi, sfinte
sîntitate	sfinţenie
sorb	arbore înalt, cu flori albe şi fructe cărnoase (*Sorbus aria*)
soţ	tovarăş, însoţitor
specolă	speculă
spectacul	spectacol
stalactidă	stalactită
stanţă, stanţie	încăpere, cameră
staturi (plural de la stat)	state, ţări
stînjen	unitate de măsură pentru lungime, variind între 1,96 m şi 2,23 m
stosărie	loc unde se joacă jocul de cărţi stos
strecurat	filtrat
suteran	subteran
şirul spinării	şira spinării
şiţă	varietate de şindrilă, mai scurtă
tact	reşedinţa unei subprefecturi sau a altei administraţii locale
tarabulus	cingătoare
tătarcă	haină lungă îmblănită, purtată de tătari
tempestă	furtună
titor	ctitor
titulă	titlu, titulatură
tîncui, a —	a tencui
trăsură	trăsătură

triplicat	întreit
ţărmui, a —	a acosta, a trage la mal
ţinta, a —	a năzui, a rîvni
vegetare, vegetări	vegetale, plante
vizionar	halucinant
vocare	vocaţie, chemare
volta, a se —	a se roti în zbor

CUPRINS

Redactor : VALENTIN BORDA
Tehnoredactor : MARIA TAMEȘ

Bun de tipar : 9.V.1984
Coli de tipar : 10,25 + 16 pag. ilustrații

Lucrare executată sub comanda nr. 1271 la Oficiul Economic Central „Carpați", Intreprinderea poligrafică „Bucureștii-Noi", str. Hrisovului nr. 18 A, sectorul 1, București